

24226

Dimen.
8. X. 36.
Sibiu.

P. P. BANAITESCU
Profesor Universitar

V. PAPAGOSTEA
Profesor la Școala Centrală

Istoria ***Evului mediu*** ***și modern***

PENTRU CL. VI-a SECUNDARĂ

Aprobată de Ministerul
Instrucțiunii și al Cultelor.

Editura „Scrisul Românesc” S. A., Craiova

Biblioteca Centrala

L141071160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

P. P. PANAITESCU
Profesor Universitar

VICTOR PAPACOSTEA
Prof. la Seminarul Central.

Pimen.
1938 oct.
Sibiu.

I S T O R I A
U L U I M E D I U
Ș I M O D E R N
PENTRU CLASA VI-a SECUNDARĂ

Aprobată de Ministerul Instrucțiunii și Cultelor.

faxa timbrului
didactic de 5% pentru
acest manual s'a plătit direct
Casei Corpului Didactic
conform deciziei No. 4684/1927.

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
— SIBIU —
FEB 1998
INVENTARIAT 1998

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC, S. R. * CRAIOVA

39.151. 4. I. 35.

INVENTAR
2020

Bibl. Invt. de Inv. superioare Sibiu
INV. Nr. 53.590

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Introducere.

1. Trecerea dela Antichitate, la Evul mediu.

Am învățat anul trecut, că la anul 476, Imperiul roman de Apus, a fost desființat de Odoacru, șeful Herulilor. Acest an este considerat ca dată la care se sfârșește lumea veche și începe Evul mediu. Evul mediu, ține până la anul 1453, când Turcii cuceresc Constantinopolul desființând Imperiul bizantin, care continuă — într'o formă elenizată — Imperiul roman de Răsărit. In această perioadă de aproape 1000 de ani, apar forme noi de civilizație și cultură, instituții deosebite de cele cunoscute; într'un cuvânt această epocă are caracterele ei specifice, deosebite atât de cele ale lumii vechi, cât și de ale vremii noastre. Nu trebuie însă să ne închipuim că trecerea dela Antichitate la Evul mediu s'a făcut dintr'odată, la anul 476. Această trecere s'a făcut treptat, printr'o lungă serie de schimbări. Unele dintre aceste schimbări începuseră să frământa Roma, încă din vremurile Republicei. Se crezuse că dictaturile și în cele din urmă Imperiul vor salva statul roman și civilizația antică. N'a fost însă așa; Imperiul, dimpotrivă, în multe privințe a grăbit transformarea; am putea chiar spune că în vremea împăraților încep să apară primele semne ale rânduelilor de viață și ale unora dintre instituțiile caracteristice Evului-Mediu.

Nimeni deci n'ar putea studia temeinic originile civilizației medievale dacă nu va căuta rădăcinile acestor transformări în ultimele veacuri de existență ale statului roman. Să aruncăm deci o privire în urmă.

2. Dela regim agrar la plutocrație parazitară.

Romanii au cunoscut o fază de putere strâns legată de unitatea geografică a peninsulei Italice; economicește această putere se întemeia pe o economie a-

grară, pe plugărie. De îndată însă ce sporesc cuceririle dincolo de granițele Italiei, societatea romană se transformă radical. De prin provincii, metalele prețioase curg tot mai mult spre Roma. Datorită lor, în locul regimului agrar, din ce în ce mai ruinat, se ridică acum o puternică plutocrație, adică stăpânirea bogătașilor. Isvorul principal de bogăție al acestei plutocrații nu este însă producția, ci afacerile pe contul statului, războaie și jefuirea provinciilor. Iată cum descrie un mare istoric această transformare ivită în sânul societății romane: „Spiritele mai nobile doreau cuceririle din poștă de a stăpâni: cele mai de rând din dorința de a prăda: cele mai multe însă, erau stăpânite de amândouă aceste dorințe. Mai întâi această poftă de cucerire se arată, firește la nobilime, la bărbații cari prin nașterea lor, prin poziția înaltă a femeilor lor, puteau nădăjdui mai curând să ajungă în funcțiunile mari ale statului. Provinciile din Asia a căror bogăție s'a văzut în războiul cu Siria, erau acelea cari așteptau mai cu seamă poftetele de stăpânire ale bărbaților mai de frunte”. Intre anii 208—167 a intrat în Roma suma de peste un miliard. Dar o plutocrație încheagată în felul acesta, prin jaf, o plutocrație care numai consumă dar nu produce. — nu poate trăi.

3. Prăbușirea plutocrației romane.

Intoarcerea la regimul agrar.

*mesele
sunt de*
Imbogățirea prin războaie și prin jefuirea provinciilor, făcuse din Romani, cu vremea, o clasă de trântori. Aduceau de prin provincii tot ce le trebuia și trăiau fără muncă, în lux și desfrânare. Mândria lor era să aibă prin casele și la mesele lor toate raritățile industriei și producțiunii orientale. Nu se gândiră însă că banii se vor termina într'o zi. Nu se gândiră deci să întemeeze și ei ateliere și fabrici prin care să facă la ei acasă o parte din aceste mărfuri. Grânele erau aproape singurele produse ale bogătașilor romani din Apus; dar acestea, găsindu-se în cantități mari, se vindeau foarte puțin, deci fără câștig mare. Mărfurile din Orient erau dim-

potrivă foarte scumpe, căci la prețul lor se adăuga și scumpetea transportului dela distanțe așa de mari. Astfel cumpărând de toate și nevăzând aproape nimic, o mare lipsă de bani se abătu, începând mai ales de prin secolul III, asupra Romei și Italiei și în general asupra Apusului. Tot bănetul — aurul și argintul adus altădată de Romani de prin provinciile cucerite — luă drumul Orientului, de unde veneau mărfurile și obiectele de lux. O sărăcie cumplită începu să bântuie la Roma și în Italia și prin provinciile apusene. Dar, pe când veniturile tuturor scădeau, cheltuielile statului creșteau din cauza luxului dela curtea imperială și mai ales din cauza atotputerniciei și lăcomiei soldaților. Către sfârșitul imperiului, lipsa de bani ajunsese atât de mare, încât statul primea plata impozitelor în grâne și tot astfel plătea la rândul său salariile funcționarilor și armatei. Astfel, plutocrația romană a tarât în prăbușirea ei și organizația de stat.

Ruina plutocrațiilor s'a resfrânt îndată asupra claselor de jos de prin orașe — asupra celei din Roma mai ales — care trăia din darurile de grâne ale statului și bogătașilor. Acum aceștia sărăciseră. Curțile lor strălucite, cu mulțimea de sclavi și nesfârșitele petreceri de odinioară, erau acum pustii; stăpânii, lipsiți de bani, se refugiară în casele de la țară unde trăiau țărănește, din produsele moșiei. Aceste vile vor fi întărite curând cu ziduri puternice de apărare împotriva bandelor de barbari și de soldați în anarhie care străbăteau provinciile.

Imboldiți de foamete, cei mici, săracii, urmară exemplul celor mari; lăsară și ei orașul, plecară la țară, se grupară pe moșia câte unui latifundiar îngroșând rândurile colonilor, mulțumiți însă că au scăpat de foamete ei și familiile lor. Astfel orașele din Apus, lipsite de o clasă liber producătoare numeroasă — o burghezie cum se zice astăzi — au decăzut îndată ce au fost părăsite de pătura înaltă. Ruina plutocrației a însemnat deci revenirea la viața de țară și plugărie și intrarea în Evul Mediu.

4. Colonatul. Originele feudalității și ale șerbiei.

Dar, cei mai crânceni loviți de sărăcie fură țărani proprietari de pământ, ale căror venituri ajunseseră atât de mici încât nu-și mai puteau plăti dările. Ca să scape, cei mai mulți preferau să se facă coloni, adică intrau în serviciul unui mare proprietar, căruia îi munceau o bucată de moșie în dijmă. Sate întregi de țărani liberi, sărăciți, preferară colonatul, căci scăpară astfel de apăsarea dărilor. Este adevărat că pierdeau o parte din libertatea lor, în schimb însă duceau și ei și familiile lor o viață mai liniștită. Lucrul acesta convenea de minune și marilor proprietari, care nu-și mai puteau lucra moșiile din cauză că le lipseau brațele de muncă. Sclavi nu mai aveau, căci creștinismul desființase sclavia; lucrători plătiți nu puteau avea, căci banii erau pe atunci foarte rari. Ca să nu le rămână moșiile de paragină, ei primeau bucuroși pe acești coloni, cărora le împărțea bucăți din moșie. Când jafurile barbare se întesiră, când statul roman a început să se desorganizeze, când nesiguranța și anarhia băntuiau în toate provinciile, numărul colonilor a început să crească. Între acești oameni și stat, orice legătură era ruptă. Și într'adevăr, la ce le mai folosea un stat fără administrație, desorganizat cu totul, fără oștiri de pază, fără bani și cu împărați incapabili sau smintiți? Astfel legăturile lor cu seniorii pe moșiile cărora trăiau, se întăriră așa de mult, încât nu se mai considerau supușii împăratului, ci ai proprietarului. Astfel, plutocrația romană și regimul ei politic — imperiul — se sparg în grupuri agrare regionale, neatârdate unele de altele. De aci înainte putem urmări ușor evoluția către feudalitate, despre care vom învăța mai târziu. Situația colonilor a fost la început destul de bună. Trăiau ca un fel de fermieri. Când nu erau mulțumiți de un moșier, treceau pe moșia altuia. Cu vremea însă proprietarilor nu le conveneau aceste dese schimbări; ei impuseră colonilor o rânduială din ce în ce mai severă, prin care îi lega pe viață de moșia pe care se născuseră. Astfel colonatul a evoluat către șergie.

5. Creștinismul și Barbarii

Transformările deveniră și mai largi și mai adânci, datorite creștinismului și năvălirilor barbare. Cel dintâi avu o imensă înrăurire nu numai în domeniul religios, dar și în cel moral, intelectual și politic. Intregul Ev-Mediu, este dominat de doctrina creștină și de diferitele interpretări ce i s'au dat pe teren social și politic. În foarte multe țări, regruparea societății după năvălirile barbare se făcu sub protecția bisericii; credincioșii se organizau în comunități numite parohii; acestea se puneau sub protecția câte unui martir sau sfânt. Din aceste parohii străvechi se trage întocmirea celor mai multe dintre satele și târgurile de prin Apus; așa se explică și faptul că unele dintre aceste localități se numesc până azi după numele sfântului căruiia îi era închinată biserica parohiei. În Anglia și azi unitățile administrative mici — cum ar fi la noi comunele — se numesc parohii. Din parohiile de prin orașele mari s'au născut episcopiile. Episcopul dela Roma pretindea că, nemai fiind împărat, cărmuirea lumii îi se cuvine lui. În sfârșit, năvălirile barbare au determinat o profundă modificare în structura etnică a lumii. Popoare întregi s'au deplasat dela un cap al lumii romane la altul, s'au amestecat cu Romanii sau cu alte popoare vechi, sau între ele; unele au dispărut, altele noi au apărut. Popoarele barbare au adus cu ele obiceiurile, credințele și instituțiile lor pe care adesea le-au impus populațiilor romane de prin provinciile ce ocupau. În toate domeniile — economic, social, politic, religios, moral, artistic și intelectual — se va simți de aci înainte influența barbarilor.

LECȚIA I.

Barbarii și cultura lor primitivă.

1. Ce sânt Barbarii?

Dincolo de granițele imperiului roman, în afara teritoriului pe care domnea pacea romană, se întindeau regiunile locuite de popoarele zise „barbare”. Impărțite în triburi numeroase, cu așezări nu tocmai stabile, turburate de războaie neîncetate și departe de civilizația greco-romană, aceste popoare erau privite cu dispreț de Greci și de Romani. Termenul de *barbar* a fost întrebuințat mai întâi de către Greci. El înseamnă în primul rând o noțiune de civilizație. Toți acei cari nu cultivau și nu înțelegeau civilizația erau socotiți ca barbari. Dar pentru Greci era o singură civilizație, a lor, așa că toți acei cari nu erau Greci erau socotiți între barbari, fie că era vorba de triburi cari nu cunoșteau nici măcar scrierea, fie că era vorba de popoare cu civilizație veche, ca Perșii sau ca Egiptenii. După ce Romanii au cucerit Grecia și au fost influențați de civilizația grecească, au adoptat și ei același dispreț pentru popoarele streine de imperiul lor. Toate popoarele care trăiau în afara granițelor imperiului erau socotite ca popoare barbare, de esență inferioară, bune pentru a da Romanilor sclavi și muncitori ai pământului. Cu toate acestea unii Romani mai învățați și cu spirit mai științific, cum a fost istoricul *Tacit* care a scris o carte despre *Germania*, au studiat viața și moravurile barbarilor, lăsându-ne știri prețioase asupra lor.

2. Așezarea și împărțirea popoarelor barbare în veacul al IV-lea înainte de Cristos.

Romanii nu cunoșteau însă toată lumea. Cunoștințele lor geografice cuprindeau în Europa, în afara granițelor imperiului, regiunile Germaniei, Cehoslovaciei și Poloniei de azi. Scandinavia și Rusia nordică și răsăriteană erau

pentru ei ținuturi aproape necunoscute, despre cari circulau tot felul de legende fabuloase. În Asia cunoșteau mai bine Persia și chiar India, dar nu pătrunseseră mai departe spre răsărit și nord; în Africa cunoștințele lor se mărgineau la țările de pe coasta Mării Mediterane. Celelalte continente le erau total necunoscute. În această lume cunoscută atunci de Romani erau în veacul al IV-lea a. C. mai multe grupe de popoare barbare, deosebite după rasă. *Germanii* erau cei mai apropiați de imperiu; împărțiți în numeroase triburi, locuiau Germania de azi, dar se întindeau mai puțin în spre răsărit decât în zilele noastre. Ei mai cuprindeau și întreaga peninsulă Scandinavică. Ca vecini ai Romanilor aveau contact direct cu imperiul, ceiace a influențat de sigur și cultura lor primitivă. La răsărit de Germani, în Polonia de azi, locuiau *Slavii*, cari pe atunci formau un singur popor, nedespărțit în ramuri numeroase, ca în zilele noastre. În Rusia de apus erau *Sarmații*, popor caucazian, odinioară numeros, dar care azi a dispărut fără urmă. Dincolo de Don începeau *popoarele de rasă galbenă*. În antichitate Donul (*Fanais*) era socotit ca granița dintre Europa și Asia și nu munții Urali ca azi. Popoarele de rasă galbenă se împărțeau în două grupe mari: popoarele agricole și așezate, *Chinezii* și *Japonezii*, cu civilizații foarte vechi, și popoarele de păstori nomazi, care locuiau în stepele Rusiei de azi și pe podișurile înalte din Asia centrală dintre munții Urali și Altai, de unde și numele lor de *Uralo-Altaiice*. În sfârșit, în Persia, în locul vechiului stat al Partilor, care dăduse atât mult de lucru Romanilor, se formează un nou stat persan, cu o civilizație mai înaltă sub dinastia Sasanizilor. Dintre aceste popoare barbare cele dintâi care au reprezentat o primejdie pentru imperiul roman au fost Germanii și apoi, mai târziu, nomazii de rasă galbenă.

3. Germanii, triburile, organizarea politică și socială.

Cele mai complete știri despre Germani în vremea imperiului le avem dela istoricul roman Tacit, care a scris pela anul 100 d. C. o carte intitulată *Germania*, tratând despre țara și poporul Germanilor. El spune că

Germanii nu formau un stat unitar, ci erau împărțiți în numeroase triburi. Acest lucru se explică și prin configurația geografică a Germaniei, despărțită în ținuturi izolate prin păduri și mlaștini. În fruntea acestor triburi erau

Barbarii Germani

regi și șefi militari deosebiți. Puterea regilor germani nu era nelimitată: ei conduceau oastea în timp de război și judecau pe împričinații din tribul lor, dar pentru toate treburile mai însemnate trebuiau să ție seamă de *sfatul oștenilor*, care se aduna regulat la lună nouă și la lună plină. Adunarea care se ținea sub arme judeca alături de rege și-l sfătuia în treburile statului.

Existau deasemenea în triburile germane mai multe clase sociale: nobilii, oamenii liberi și sclavii. Nobilii și oamenii liberi stăpâneau pământurile, căci Germanii erau agricultori. Ei locuiau în sate mari, orașe n'aveau, iar clădirile erau construite din lemn sau din lut și înconjurate cu grădini mari. În jurul satului se întindeau ogoarele tribului care erau stăpânite în comun; în fiecare an comunitatea hotăra bucata de pământ pe care avea s'o cultive fiecare, după putere și după numărul membrilor familiei. *Familia germană* avea o organizare severă și morală: femeia era cumpărată de bărbat dela socri, ceea ce însemna că bărbatul și nu femeia aducea zestrea. Tinerii intrau în sfat și în rândul oștenilor la vârsta când bătrânii socoteau că sânt în stare să poarte armele.

4. Cultura Germanilor.

Germanii vechi nu erau un popor cultivat, nu cunoșteau nici măcar scrisul, dar totuși erau mai înaintați în cultură decât popoarele nomade. Pe lângă vânătoare, ocupația lor principală era agricultura, precum și creșterea vitelor. Conducătorii trăiau din tributul în natură, din roadele pământului și din vite, pe care-l trimitea în fiecare an poporul. *Imbrăcămintea* Germanilor era formată mai ales dintr'o manta prinsă pe umăr cu o agrafă de metal sau chiar cu un spin, piei de animale și blănuri; femeile aveau haine lungi țesute din lână și colorate în roșu. În timp de război luptătorii aveau câte odată și coifuri de metal..

Luptau pe jos și călări, iar arma lor favorită era o luncie lungă de lemn cu vârful de fier, numită *framea*. Pedestrașii aveau chiar mai multe lăncii de acestea fiecare, iar călăreții aveau și un scut, a cărui pierdere era socotită ca o mare rușine pentru cinstea unui oștean. În timp de pace tinerii voinici se exercitau în jocuri războinice, în special cu sărituri între spade și lăncii înfipite în pământ cu vârful în sus. Alte ori cântau *cântece* de război, amintind eroismul vechilor luptători, precum și cântece religioase în cinstea zeilor.

Religia Germanilor era asemănătoare cu a celorlalte popoare primitive din centrul și nordul Europei. Se închinau puterilor naturii, *Wotan* era zeul cerului și al fulgerelor, iar *Freya* (dela care a rămas și numele *Freitag*, *Vineri*) era cea mai mare zeitățe feminină. Zeul cerului și-l închipuiau păzit de fecioare războinice, *Valkiriile*, și trăind împreună cu ceilalți zei în raiul numit *Walhala*. Germanii se mai închinau și lunei, zeităților izvoarelor și ale pădurilor, ca și Grecii. Dar cultul divin nu-l făceau în temple ca Grecii și Romanii sau ca popoarele orientale, nici nu reprezentau pe zei prin statui sau picturi, ci se închinau în anume păduri și poene, socolite ca sfinte. Pentru cultul divin aveau și anume preoți, cari consultau viitorul prin oracole. Prevestirile le deduceau preoții din nechezatul unor cai albi, pe cari îi creșteau în păduri anume pentru acest scop și care nu erau înhămați decât la carul regal. Și unele femei erau socotite ca având darul profeției. Vestită era preotca *Veleda*, socotită de mai multe triburi ca o ființă divină.

5. Popoarele de rasă galbenă.

Cu totul deosebiți de Germani erau popoarele de păstori de rasă galbenă de dincolo de Don și de pe podișurile Asiei Centrale. Aceste popoare erau nomade și se ocupau cu creșterea vitelor, în special a cailor și nu cunoșteau agricultura. Deaceia se mutau mereu cu turmele dela un loc la altul, căutând pășune mai bune pentru vitele lor. Erau împărțite în mai multe grupe, dintre care cele mai însemnate, care au năvălit mai târziu în Europa, sânt *Mongolii* formați din *Huni* și *Avari*, *popoarele turaniene sau turcești*, din care făceau parte *Pecenegii*, *Cumanii*, *Tătarii* și *Turcii* și în sfârșit, *popoarele fino-ugrice*, din care socotim pe *Finii* din Finlanda de azi, precum și pe *Unguri*, de aproape înrudiți cu dânșii.

La marginele imperiului chinezesc, pe podișul Mongoliei, locuiau Hunii, cari în veacul al IV-lea d. C. năvăliră în câmpiile mănoase ale Chinei, dar curând după aceea fură bătuți și respinși de alți nomazi mongoli și alungați în spre apus. Goniți din urmă, ei năvăliră atunci

în Europa. Erau oameni mici și urâți, cu fața galbenă și sbârcită, fără barbă și cu ochii în fundul capului. Trăiau mereu călări și dormeau chiar pe cai; sub șea țineau carne crudă din care mâncau. Femeile și copiii urmau după bărbații călări, mutându-se dela un loc la altul în care acoperite. Când se opreau într'un loc întindeau corturile în mijlocul câmpiei și steteau acolo înconjurați de turmele lor de vite. Romanii nu-i cunoscuseră până atunci și când au apărut în Europa, le-au făcut impresia unor apariții ieșite din fundul iadului.

*

Toate aceste popoare cu așezări provizorii și nesigure, luptându-se între ele, căutându-și hrana greu de agonisit în regiuni sărace și mai mult sterpe, alcătuiau un contrast izbitor cu imperiul roman, solid așezat, bogat, stăpânind regiunile roditoare și pline de soare depe coastele Mării Mediterane, cu orașe civilizate și cu populație deasă. Am văzut însă că în veacul al IV-lea disciplina și puterea imperiului roman erau în decădere. Nu este deci de mirare că în aceste împrejurări, barbarii cari de mult priveau cu jind la imperiu, au profitat de această slăbiciune a imperiului și s'au aruncat ca niște lupi flămânzi asupra provinciilor lui.

LECȚIA II.

Năvălirea Barbarilor. Căderea Imperiului Roman de Apus.

1. Migrațiunea popoarelor.

Incepând din veacul al IV-lea popoarele barbare pornesc la asaltul granițelor imperiului roman, care fiind slăbit, nu a putut să se împotrivescă multă vreme. Astfel barbarii se așază în provinciile imperiului și le iau în stăpânire una după alta. Această așezare a barbarilor n'a fost însă o simplă cucerire militară, o supunere a unor provincii de către o armată dușmană, ci a însemnat mutarea unor popoare întregi, o adevărată migrațiune, care a schim-

bat harta etnografică a Europei. Popoarele care locuiau în stepele necultivate sau în pădurile și mlaștinele din nordul Europei s'au mutat în grupuri de sute de mii de oameni, femei, copii și bătrâni, în provinciile mai mănoase și mai bogate ale imperiului; aci s'au amestecat cu Romanii, dând naștere unor popoare noi. În Evul Mediu a fost așa dar și o mare schimbare în așezarea diferitelor popoare, formându-se un amestec al raselor și al neamurilor.

2. Cauzele năvălirilor barbare.

Se pune întrebarea însă, care a fost pricina acestor mari deplasări de popoare dela începutul Evului Mediu. Este sigur că barbarii n'au făcut o alianță sau o înțelegere între dânșii ca să tabere cu toții deodată asupra Romanilor, nici nu nutreau împotriva Romanilor o ură răzbu-nătoare, care să-i fi mânat la luptă împotriva lor. Cauzele năvălirilor sânt altele și anume se pot socoti trei mai însemnate: *întâia cauză este marea turburare ce se produse atunci în Asia.* Popoarele mongole de păstori nomazi, sărăcite și flămânde din pricina unei mari secete ce domnea atunci pe podișurile Asiei Centrale, se luptau între ele pentru pășunile mai bune și pentru stăpânirea Chinei, țară bogată și civilizată, a cărei situație în Asia se aseamăna cu aceia a imperiului roman în Europa. Nomazii învinși în această luptă, în primul rând Hunii, fură respinși spre Europa și năvăliră asupra Germanilor și a Slavilor. Împinși de Mongoli, văzându-și țara cotropită de acești năvălitori din Asia, Germanii la rândul lor năvăliră asupra imperiului roman.

A doua cauză a năvălirilor a fost sărăcia care domnea în Germania și care sili triburile germane să-și caute adăpost și hrană în imperiu. În sfârșit, a treia cauză a fost slăbiciunea imperiului roman, despre care am învățat la sfârșitul anului trecut și în introducerea cărții de anul acesta. Văzând barbarii această slăbiciune, au profitat ca să ocupe provinciile imperiului ce se aflau în stare de anarhie. Germanii însă intraseră de mult în imperiul roman, înainte de a-l cuceri cu armele. Am spus că năvălirea

barbarilor a fost o strămutare de popoare. Această strămutare începuse însă înainte de năvălirea propriu zisă, căci popoarele germane, triburi întregi, începuseră să se așeze în provinciile imperiului. Romanii nu se opuneau acestor așezări pașnice, ba chiar le încurajau, căci aveau nevoie de coloniști cari să lucreze pământul și să întemeieze sate noi. Pe de altă parte, în secolul al IV-lea, când Romanii nu mai practicau cu plăcere războaiele și nu mai aveau vechile virtuți militare, ei recrutau în armata lor, în trupele auxiliare, pe barbarii germani, încredințându-le paza granițelor imperiului. În sfârșit, foarte mulți sclavi din imperiu erau germani. Deci, în calitate de coloniști agricoli, de soldați și de robi se stabiliseră Germanii pe teritoriul imperiului roman. A fost, așa dar, o infiltrație înceată a barbarilor înainte de năvălire. Când barbarii au năvălit cu armele în imperiu, toți acei Germani stabiliți acolo mai înainte au trecut de partea lor și ocuparea provinciilor a fost, de aceea, foarte ușoară..

3. Importanța năvălirilor. Crearea popoarelor noi.

Năvălirile barbarilor asupra imperiului roman au distrus multe din roadele muncii și civilizației antice; orașe înfloritoare, opere de artă au fost cu totul nimicite, iar învățătura elină și romană n'au mai fost înțelese de acești oameni veniți din pădurile Germaniei sau din stepile Asiei. De aceea în Evul Mediu se constată o scădere însemnată a civilizației în Europa față de antichitate. Toți năvălirea a avut și urmări bune.

Romanii erau în decădere ca moravuri, vitejie și disciplină; barbarii, oameni voinici și sănătoși, au infuzat prin amestecul lor un sânge nou și tânăr Romanilor îmbătrâniți și decăzuți. Din amestecul barbarilor cu Romanii s'au născut popoare noi, pline de viață, popoarele de azi ale Europei. Cele mai multe provincii ale imperiului, în special în apus, fuseseră romanizate; peste ele se întindea o singură populație și o singură civilizație: poporul și civilizația romană. Această unitate a poporului roman a fost ruptă prin năvălirile barbare iar prin

amestecul triburilor germanice în deosebite provincii ale imperiului s'au format și popoare deosebite. Aceste popoare formate în provinciile imperiului roman se numesc *popoare romanice*, adică popoare care se trag din Romani: *Francezii, Italienii, Spanioli și Portughezii*. Singurul popor romanic care s'a format prin amestecul cu Slavii și nu cu triburi germanice, este *Poporul românesc*. Rolul barbarilor a fost să despărță pe Romani și să le dea o viață nouă, dar civilizația și limba Romanilor supuși au înlocuit cultura primitivă a barbarilor și limba lor, așa că în cele din urmă tot Romanii au ieșit la iveală, înghițind și romanizând popoarele barbare.

4. Goții și Vandalii în imperiu.

După ce am văzut din ce pricină au năvălit barbarii și ce însemnătate istorică au avut aceste năvăliri, să vedem acum care au fost primele popoare barbare năvălitoare și cum au ocupat provinciile imperiului roman.

Imperiul roman fusese despărțit de către împăratul Teodosie cel Mare în două: imperiul de răsărit cu capitala la Constantinopol, sub împăratul Arcadius, și cel de apus cu capitala la Ravena în Italia, sub împăratul Honorius (cei doi fii ai lui Teodosie). Imperiul de răsărit a fost cel dintâi atacat de barbari, dar fiind mai bogat și mai ușor de apărat, s'a împotrivit mai bine, pe când cel de apus a căzut foarte curând sub loviturile dușmanilor.

Primul popor germanic care a năvălit asupra imperiului au fost *Goții*, originari din Scandinavia. Ei apar la marginea Daciei încă din veacul al III-lea și din pricina lor împăratul Aurelian e silit să părăsească această provincie (271).

Goții se despărțiseră în două ramuri: o parte, *Ostrogoții* sau Goții de Ost, adică de răsărit, se așează dincolo de Dunăre, în marginele imperiului de răsărit, în Bulgaria de azi; ceilalți, *Vizigoții*, Goții de vest, după ce rămân câțva timp în Dacia se îndreaptă asupra imperiului de apus. Șeful lor *Alaric* îi duce în Italia și acolo pradă chiar Roma (410), iar mai târziu ei se așează

în Gallia și în Spania, despărțind definitiv aceste provincii de imperiul roman. În contact cu Romanii Goții se creștinează, însă sub forma *creziei ariene*, a lui Arie, episcop condamnat pentru rătăcirile sale religioase de către sinodul dela Nicea.

Un alt popor barbar *Vandalii*, tot de neam germanic, (dela prădăciunile lor a rămas cuvântul *vandalism*) se așezară în Spania la începutul veacului al V-lea, însă fiind alungați din această provincie de către Vizigoți, trecură în Africa sub conducerea lui *Genserich*. Cartagina și provincia romană Africa (azi Tunisia) căzură în mâinile lor, iar în porturile de pe coastele Mării Mediterane ei făcură cuiburi de pirați. Corăbiile lor atacau toate celelalte corăbii de pe Marea Mediterană și împiedicau negoțul.

Prin așezarea Vandalilor în Africa, a Vizigoților în Spania și în Gallia, unde împărțeau stăpânirea cu un alt popor germanic, *Burgunzii*, nu mai rămânea imperiului roman de apus decât Italia, care fu și ea în curând pierdută.

5. Hunii. Attila.

Am arătat că popoarele germanice erau împinse din urmă de către Mongolii veniți din Asia și anume de către Huni. La anul 395 Hunii apărură în Dacia și bătură pe Goți, silindu-i să treacă dincolo de Dunăre, în imperiul de răsărit,

În Europa Hunii găsiră o regiune potrivită cu ocupația lor de păstori și asemănătoare cu stepele Asiei, provincia romană Panonia, azi Ungaria.

De acolo făceau prădăciuni atât în imperiul de răsărit cât și în cel de apus, mai ales după ce ajunseră sub conducerea regelui *Attila* (433—453), care-și zicea el singur *biciul lui Dumnezeu*. După mai multe prădăciuni în Moesia, Attila se îndreaptă asupra imperiului de apus, târând după sine și popoarele germane, pe care le supusese. Dar la *Mauriacus*, în Gallia, îi eși înainte generalul roman *Aetius*, care îl învinge (451), ceiace face pe Attila să se îndrepte spre Italia, pe care o pradă îngrozitor. La Roma îi eși înainte papa Leon I, care-l impre-

sionă cu pompa bisericească și-l sili să se retragă, nu fără a fi luat o însemnată sumă de bani. Attila, temut de toți vecinii, primea daruri și solii în capitala lui; el nu mai era un șef al bandelor de nomazi, ci un puternic împărat. Un sol grec care l-a văzut în capitala lui din Panonia, povestește cu uimire cum a privit procesiunile de fete în haine albe eșite întru întâmpinarea lui Attila, cum la curtea lui era o bac clădită din piatră de un arhitect grec și cum a mâncat la banchetul Hunilor în vase de aur și de argint. În jurul lui Attila se găseau curteni care vorbeau grecește și latinește și cântau cântece în aceste limbi. Dar după moartea lui Attila imperiul hunic este distrus de luptele pentru domnie, de care profită Germanii ca să năvălească asupra lui, așa că în scurt timp Hunii dispar fără urmă din istorie.

6. Căderea Imperiului roman de apus (476).

Cu toată căderea statului hunic, Imperiul roman de apus, care după pierderea provinciilor sale se menținea cu greu în Italia, nu putu fi salvat. Ultimul împărat dela Ravena, Romulus Augustulus, fu detronat de către Odoacru regele Herulilor, un mic trib germanic ce fusese chemat în Italia de împărat pentru apărarea ei. Odoacru cu tribul său rămase stăpân în Italia, dar el nu se intitulează împărat, ci rămâne tot regele Herulilor. Insignele imperiului le trimite la Constantinopol împăratului de răsărit.

Astfel, în mai puțin de un veac, toate provinciile Imperiului de apus căzură în mâinile barbarilor germani și însăși Italia avu aceeași soartă, așa că Imperiul fu înlocuit cu state noi înființate pe ruinele lui de către barbari.

7. Regatele Ostrogoților și Francilor în Italia și în Gallia.

Herulii erau prea slabi ca să stăpânească multă vreme Italia; populația romană în frunte cu episcopii îi ura și cerea ajutorul împăratului de răsărit. Zenon împăratul dela Constantinopol, ocupat el însuși cu luptele împotriva barbarilor, nu putu interveni în Italia. De aceia el în-

sărcină cu o expediție în Italia pe Ostrogoți. Am văzut că acești barbari se așezaseră în nordul peninsulei Balcanice, în granițele imperiului de răsărit și prin aceasta erau considerați ca supuși ai împăratului.

Șeful lor, *Teodoric* fusese crescut la Constantinopol, unde stătuse multă vreme ca ostatec. Teodoric trece pe uscat în fruntea Ostrogoților în Italia și învinge pe Odoacru în lupta dela *Verona* (489). În cele din urmă Odoacru se împacă cu Teodoric și-și împart stăpânirea în Italia, dar peste câțva timp, la un banchet, Teodoric omoară pe Odoacru și rămâne singur stăpânitor al Italiei. *Regatul ostrogot* din Italia, cu capitala la Ravena, a cunoscut sub Teodoric zile de strălucire. Regele Ostrogoților a căutat să imite cultura latină, s'a înconjurat cu poeți și istorici latini, cari îi preamăreau faptele, a clădit monumente și a dat legiuiri noi.

A căutat chiar să producă o îmbinare între poporul roman și german, dar stăpânirea ostrogotă în Italia a fost de scurtă durată, cum vom vedea mai târziu.

Un alt regat barbar, mai trainic însă, a fost fundat în Gallia. Această provincie bogată era teatrul luptelor neîncetate între unii conducători romani și mai multe triburi germanice: *Vizigoții, Burgunzii, Alamanii și Francii.* Aceștia din urmă izbutiră să înfrângă pe ceilalți sub conducerea șefului lor *Clovis*. La 486 Clovis începe cucerirea Galliei. Prin căsătoria sa cu *Clotilda*, o prințesă creștină, el trece la creștinism, ceiace îi asigură succesul asupra celorlalți barbari și sprijinul Romanilor și al bisericii. După mai multe lupte, Clovis izbutește să bată pe Vizigoți, cari se retrag în Spania, apoi pe ceilalți barbari și să unifice Gallia sub stăpânirea lui. De atunci această țară s'a numit după numele Francilor, Franța, iar poporul a luat numele de *poporul francez*. Deși Francii au dat numele lor țării și poporului, totuși ei au fost în scurt timp romanizați; astfel poporul francez de azi este un popor romanic, vorbind o limbă derivată din cea latină. Prima dinastie franceză fundată de Clovis s'a numit după numele unui bunic al său *Meroveu, dinastia merovingiană*; după moartea lui Clovis stăpânirile lui n'au rămas însă unitare, ci au fost împărțite între diferite ramuri ale familiei.

LECȚIA III.

Imperiul de răsărit. Justinian. Cultura Bizantină.

1. Imperiul de răsărit. Grecizarea lui.

La împărțirea imperiului roman în două, în partea de răsărit rămăsese prea puțină populație latină. În afară de nordul Peninsulei balcanice, (cele două Moesii), unde locuiau strămoșii Românilor de azi din sudul Dunării, tot restul imperiului cu provinciile din Asia: *Siria, Asia Mică, Palestina* și în Africa, *Egiptul*, precum și restul *Peninsulei balcanice*, în Europa, era locuit de popoare neromane, care se înțelegeau între ele mai mult în grecește. Capitala, *Constantinopolul*, era locuită mai mult de Greci, așa că acest imperiu deveni în curând un imperiu grecesc. Limba oficială a bisericii, a statului și a literaturii deveni cea grecească în locul celei latine, iar numele statului se transformă în *Imperiul Bizantin*, după numele grecesc al capitalei, Bizanțul.

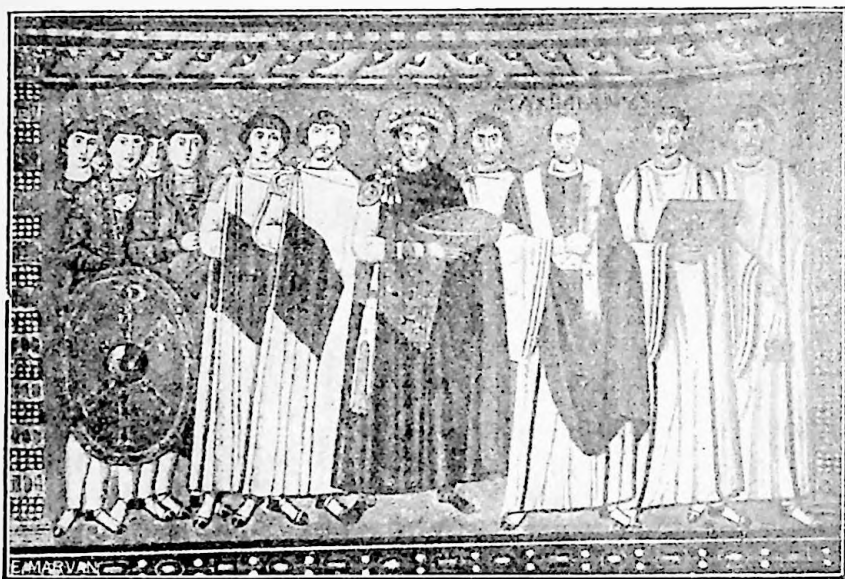
Noul imperiu se mai deosebea de cel vechi roman, și prin aceea că era un imperiu creștin. Împăratul, pe lângă care stetea patriarhul dela Constantinopol, era șeful adevărat al bisericii, prezida sinoadele și-și spunea cuvântul în chestiunile teologice. Această întrunire a puterii imperiale și a celei bisericești într'o singură mână poartă în istorie numele de *Cezaro-Papism*.

Cu toate aceste deosebiri față de vechiul imperiu, împărații bizantini s'au considerat ca urmași ai celor romani și au încercat mereu să restabilească unitatea imperiului. Acel care a izbutit în parte, a fost împăratul Justinian.

2. Justinian (527-565).

Justinian era originar din sudul Serbiei de azi, dintr'o familie de cetățeni romani. Ca împărat s'a arătat iubitor de strălucire și protector al artei și al literaturii. Se înconjura de învățați, scriitori și artiști, care măreau stră-

lucirea și faima tronului imperial. Tradiția imperială romană l-a făcut să lupte pentru recucerirea provinciilor cotoșite de barbari și de asemenea să dea legi imperiului, așa cum făceau împărații romani. Pe de altă parte a fost și un mare protector al bisericii, clădind monumente religioase în tot imperiul și prezidând adunări bisericești. Soția lui, împărăteasa *Teodora*, care fusese dansatoare de

Justinian și curtea sa.

Nica!
balet, s'a arătat, pe tron, energică și bună sfătuitoare a soțului ei. Cu ocazia unei reprezentații în circ, partidele *albaștrilor* și *verzilor*, care erau organizații sportive și politice în același timp, se uniră împotriva împăratului, care voia să domnească autocratic și provocară o mare răscoală, care se întinse în tot orașul. Justinian se gândea să fugă, dar Teodora îl îmbărbătă și-l sfătui să se împotrivescă. O armată credincioasă, sub comanda generalului Belizarie, ocupă circul și bate pe răsculați, măcelărind 30.000 de oameni. Astfel autoritatea imperială fu deplin așezată asupra supușilor, care nu mai îndrăsniră să murmure.

3. Cuceririle lui Justinian.

Vechiul imperiu roman cuprindea toate țările de pe coastele Mării Mediterane. Pentru a restabili acest imperiu și în același timp pentru a asigura negoțul Constantinopolului pe tot întinsul mării, Justinian a atacat provinciile ocupate de barbari.

Generalul cel mai însemnat care a împlinit cuceririle a fost *Belizarie*. Cu o oaste recrutată de dânsul a atacat mai întâi vechea Cartagină, fosta provincie romană Africa. Acolo, cum am văzut, se stabiliseră Vandalii, care erau pirai și împiedicau negoțul pe mare. Cartagina fu cucerită de Belizarie; ultimul rege vandal fu luat prizonier și urmă carul de triumf al generalului, iar provincia toată fu realipită imperiului.

După aceea Justinian s'a îndreptat spre Italia, unde stăpâneau Ostrogoții, sub urmașii lui Teodoric. Aceștia se luptau pentru domnie, ceea ce dădu ocazie Bizantinilor să intervie. Belizarie cucerește întâi Sicilia, apoi Roma și în sfârșit Ravena, fără a întâmpina o împotrivire serioasă. Dar, peste câțiva ani, Ostrogoții sub regele lor *Totila* se răscoală și alungă pe Bizantini. Atunci Justinian trimite o altă armată condusă de *Narses*, care înăbușe răscoala. În urma cuceririi Italiei se formează acolo o provincie bizantină, numită *exarhat*, sub conducerea unui *exarh* (locțiitor al împăratului) cu reședința la Ravena, unde fusese și capitala ultimilor împărați de apus. De pe urma stăpânirii bizantine în Italia au rămas în această țară urmele civilizației bizantine. La Ravena și la Veneția, precum și în Sicilia se văd și azi biserici și palate, clădite în stil bizantin.

Un alt general bizantin, *Liberius*, debarcă pe coastele Spaniei, care era stăpânită atunci de Vizigoți și unde de asemenea erau lupte interne între arieni și drept credincioși. Bizantinii cuceresc cu ușurință sudul Spaniei și coastele Mării Mediterane, ca pe vremea imperiului roman. Corăbiile bizantine pluteau nestingherite pe apele acestei mări interne și Constantinopolul devine portul cel mai însemnat al lumii, către care curg bogățiile din toate părțile.

Pe când în apus Justinian făcea mari cuceriri, în răsărit dimpotrivă a fost silit să poarte lupte de apărare și numai cu multă greutate a izbutit să păstreze întregi provinciile imperiului atacate de dușmani. La Euftrat s'a luptat multă vreme cu regele Perșilor Sasanizi, *Cosroes*, fără ca granița să se schimbe prea mult, dar pentru a avea liniște Justinian a fost silit să-i plătească tribut. La Dunărea de jos Bizantinii au apărat trecerea fluviului împotriva Avarilor și a Slavilor, setoși de pradă și lacomi de a pune mâna pe bogățiile imperiului. Pentru a le putea ține piept împăratul a clădit o mulțime de castele și cetăți pe malul Dunării, mai ales în Dobrogea, unde a reparat vechile cetăți romane, ca Histria și Tropaeum Traiani (Adam Clissi), sprijinit fiind de populația latină din aceste părți. Flota bizantină pătrundea adesea pe Dunăre în sus iar garnizoanele imperiale aveau posturi întărite și în nordul fluviului, în Muntenia de azi.

4. Urmașii lui Justinian. Heraclios.

După moartea lui Justinian urmașii lui nu știură să păstreze toate cuceririle lui, nici să se împotrivească furiei tot mai mari a năvălirilor barbare. În apus alte popoare germanice se coborâră dela nord, între cari *Lombardzii* (numele lor vine dela o poreclă, barbă lungă). Aceștia se stabiliră în nordul Italiei, în câmpia Padului, alungând pe exarhul bizantin dela Ravena. De atunci această parte a Italiei poartă numele lor, *Lombardia*.

La Dunăre, unde apărarea castelelor bizantine slăbise, se revarsă Slavii și Avarii, care, după trecerea fluviului, cuprind aproape toată Peninsula balcanică până în Moreea și bandele lor amenință chiar capitala imperiului.

În Asia de asemenea Bizantinii suferiră înfrângeri mari. Perșii, cari fuseseră ținuți în frâu pe vremea lui Justinian, trec acum Euftratul, cuceresc Siria și Palestina și iau la Ierusalim chiar crucea pe care fusese răstignit Mântuitorul, obiect de venerație pentru creștini. Imperiul era astfel pe marginea pieirii și n'a fost salvat decât prin ivirea unui om providențial, împăratul *Heraclios* (610—

641). Heraclios era un om energic și bun general, originar din Cartagina. Pornind în persoană împotriva Perșilor, îi alungă din Siria și din Palestina și reia lemnul crucii, fapt care a fost sărbătorit de biserică prin sărbătoarea *Înălțarea Sf. Cruci* (14 Sept.).

După aceea împăratul înfrânge cu totul pe Perși, cucerește Mesopotamia până la Tigru, Armenia și Georgia, distrugând definitiv puterea Sasanizilor.

În Europa Avarii fură alungați de sub zidurile Constantinopolului și cumplit înfrânți. Locuitorii capitalei spuneau că înfrângerea barbarilor se datora Sf. Fecioare Maria, care intervenise în ajutorul poporului creștin. În această împrejurare Bizantinii alcătuiră în cinstea ei *Imnul Acatist*, care se cântă și azi în biserica ortodoxă.

Imperiul de răsărit a rămas, așa dar, după căderea celui de apus, singurul urmaș al imperiului roman. Cu toate năvălirile barbare, care păreau că-l vor copleși, el știu să găsească într'însul destulă energie spre a se împotrivi încă o mie de ani dușmanilor de tot felul. Această rezistență se datorește în mare parte superiorității civilizației bizantine asupra barbarilor.

5. Păstrarea civilizației la Bizanț.

Pe când tot restul Europei fusese copleșit de năvălirea barbarilor, cari distruseră în mare parte civilizația antichității și pe când lumea din Apus nu mai era în stare să înțeleagă filosofia și literatura antică, nici să guste frumusețile artei greco-romane, singur Bizanțul a păstrat, în tot Evul Mediu, tradiția Imperiului Roman și a vechii civilizații grecești. Filosofii și scriitorii antici erau citați la Constantinopol, operele de artă din antichitate erau păstrate și după puțină imitate. În școlile înalte din imperiu se învăța limba greacă veche, comentându-se scrierile antice.

Dar civilizația bizantină n'a fost numai o continuare și o imitare a celei din antichitate; ea este amestecată și cu alte înrâuriri. Capitala imperiului fiind în apropiere de Asia și cele mai bogate provincii găsindu-se în acest continent, era firesc ca Bizantinii să primească înrâuriri și de acolo. Astfel din Persia, Siria și Mesopotamia ve-

niră stofele scumpe, obiecte de metal prețios, covoare, etc., și în genere gustul pentru un lux strălucitor cu clădiri mărețe poleite cu aur pe dinăuntru și cu coloane de marmură colorată.

Acest lux slujea Bizantinilor și pentru scopuri politice. Ei uimeau cu măreția lor pe barbari și-i făceau să socoată pe împărat ca o ființă supra omenească și să se închine smeriți în fața lui.

Trebue deasemenea să mai ținem seamă că spre deosebire de civilizația antică păgână, cea bizantină era creștină. Operele de artă: biserici, icoane de mozaic sau pictate, scrieri literare erau închinat lui Dumnezeu și sfinților. Tot luxul oriental din imperiu era întrebuițat pentru prea mărirea lor; astfel, civilizația bizantină e străbătută de o adâncă religiozitate.

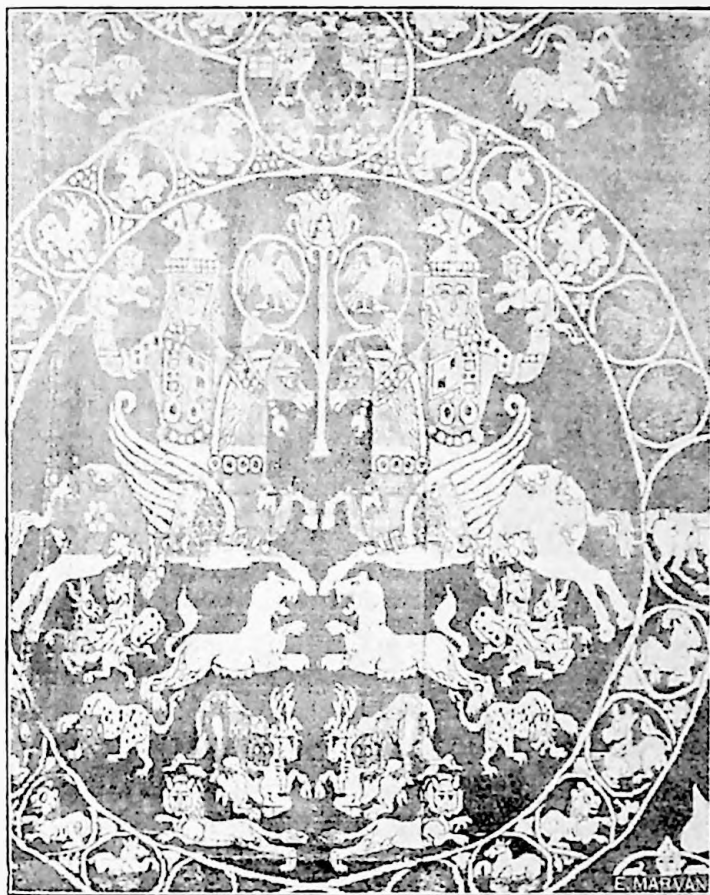
Așa dar, trei sânt înfățișările civilizației bizantine: a) continuarea civilizației greco-romane, b) înrăurirea asiatică, c) înrăurirea bisericii creștine.

Din moștenirea civilizației romane Bizantinii cultivară mai ales *dreptul roman*. Se știe că știința dreptului ajunsese la o dezvoltare foarte mare în vremea imperiului și pe baza dreptului roman stă și astăzi dreptul popoarelor din Europa. Dar legile romane erau făcute pentru păgâni și creștinismul are precepte de ertare și de iubire, pe cari aceștia nu le aveau. De aceea Justinian, care a fost și un mare legislator, a adunat legile împăraților romani și le-a revizuit în așa fel ca să se potrivească cu împărăția creștină. Corpul de legi al lui Justinian cuprinde mai ales dreptul civil (care privește legăturile dintre particulari: vânzări, moșteniri, zestre, etc.), și a fost alcătuit pe baza vechii legislații romane de către mai mulți juriști în frunte cu *Tribonian*. Acest cod de legi poartă numele de *Pandecte* sau *Digeste* și e scris în limba latină. Legile date chiar de Justinian, *Novelele* au fost însă alcătuite în limba grecească, de oarece cea latină începea să nu mai fie înțeleasă în imperiu.

Legile lui Justinian prefăcute și adause de urmașii lui au fost răspândite la toate popoarele ortodoxe. Legile bizantine au fost traduse mai târziu în slavonește și adoptate de Bulgari, Sârbi și Ruși. La noi Românii încă din

veacul al XIV-lea au fost întrebuințate în slavonește, iar mai târziu, sub Matei Basarab și Vasile Lupu au fost traduse în românește sub titlul de *Pravile*.

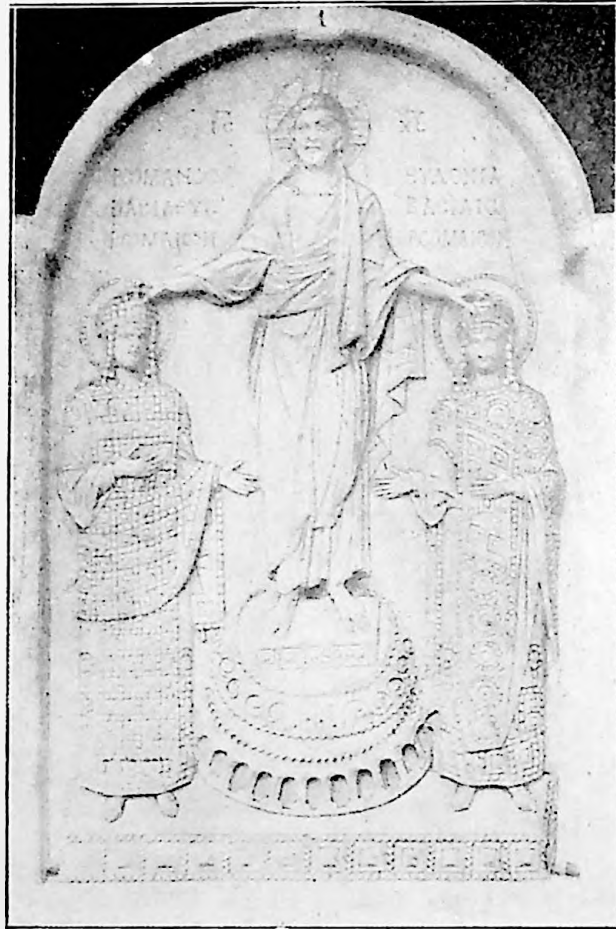
În vremea lui Justinian și a urmașilor lui literatura bizantină (în grecește) a produs multe scrieri bisericești

Țesătură de stofă bizantină.

și istorice. În literatura religioasă, încă înainte de Justinian, avem *predicile* sau cuvântările sfinților părinți ai bisericii, dintre care cele mai însemnate și mai frumoase sânt ale lui Ioan patriarhul Constantinopolului, supranumit Sf. Ioan Gură de Aur. Foarte citite erau *viețile sfinților* precum și *imnurile religioase* în versuri însoțite de muzică religioasă. Din nefericire această literatură a căzut în exa-

gerări, ocupându-se cu controverse teologice fără temeii adevărat filosofic. Partide întregi se formau, ba chiar răscoale pentru că unii erau de părere că Isus Cristos era de natură divină și umană, iar alții dimpotrivă admiteau numai o singură natură. Aceste chestiuni pasionau mul-

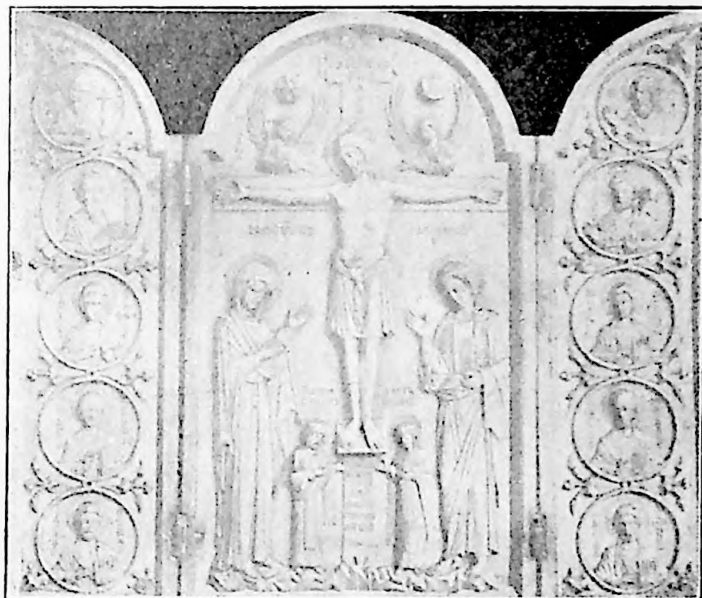

Impărați bizantini sculptați în fildeș.

țimea pe când marea și vechea școală filosofică din Atena era închisă din porunca lui Justinian.

În literatura istorică avem mulți istorici cu cultură distinsă, ca de pildă *Procop*, care a descris războaiele lui Justinian, intrigele dela curte și cetățile pe care le-a clădit acest împărat la Dunăre. Istoricii bizantini ne-au păs-

trat cele mai vechi știri despre popoarele cari veneau în contact cu imperiul, între cari și Românii. Dar alături de istoricii învățați erau *cronicarii*, deobicei călugări, cari scriau istorie pe înțelesul poporului de jos, începând istoria dela facerea lumii și povestind mai ales minuni, fapte extraordinare pe gustul mulțimii fără cultură. După modelul acestor cronicari au scris mai târziu în slavonește călugării dela noi din țară cele mai vechi cronici cuprinzând istoria Principatelor române.

Triptic de fildeș bizantin.

6. Arta bizantină.

Cea mai desăvârșită ramură a artei bizantine a fost *arhitectura*. În arhitectură și mai ales în clădirea bisericilor Bizantinii au creat un stil nou adică un fel deosebit de clădire, numit *stilul bizantin*. Acest stil se deosebește prin aceea că bisericile aveau planul în formă de cruce, cu trei sânnuri sau adâncituri: două laterale și una în fund unde era altarul. Bisericile au deasupra una sau mai multe cupole susținute pe stâlpi cari se văd în interiorul bisericii, pereții erau încrustați cu mozaicuri formate din pie-

triclele colorate, reprezentând pe sfinți sau scene din istoria sfântă. Cea mai frumoasă biserică în stil bizantin a fost *Sfânta Sofia* (Sfânta înțelepciune a lui Dumnezeu) clădită de către Justinian la Constantinopol. O imensă cupolă, care a fost comparată cu bolta cerului, acoperă biserica, în interior bogăția balcoanelor sculptate, a mozaicurilor de fond de aur, a coloanelor de marmoră colorată

Fildeș bizantin.

luate din vechile temple păgâne din Orient, îți fură vederea și fac un ansamblu de bogăție și măreție unic în lume. Azi însă Turcii au transformat această biserică în moschee, acoperind mozaicurile cu subiecte creștine. Cele mai frumoase mozaicuri bizantine din vremea lui Justinian se pot vedea la Ravenna, capitala exarhatului. În biserica *Sf. Vitale* două mozaicuri mari reprezintă pe împărat și pe împărăteasa Teodora în haine solemne înconjuțați de curteni, aducând daruri bisericii.

Mai târziu în bisericile bizantine mozaicul a fost înlocuit cu *pictură*. Picturile se făceau cu anume culori pe zidul umed și deaceia se numeau *fresce*. Pictura bizantină este mai mult *decorativă*, adică nu ține seama atât de perspectivă, de amănunte, liniile sânt simplificate; deasemenea avem poze solemne cari nu îngăduie multă mișcare și expresia fețelor arată evlavie și extaz religios. Valoarea acestor picturi stă mai ales în frumusețea decorativă a grupării personajilor, și în bogăția culorilor. De pe urma picturii pe zid s'a dezvoltat și pictura *icoanelor*, pe lemn, care este opera călugărilor iconari.

Ca și literatura, arta bizantină a pătruns și ea în toate țările ortodoxe, ceiace era firesc întrucât patriarhia dela Constantinopol era centrul bisericii ortodoxe și de acolo și-au luat toți ortodoxii modele pentru arta lor religioasă. Deaceia vechile biserici și mănăstiri din Bulgaria, Serbia, Rusia și România sânt clădite în *stil bizantin*. Planul în formă de cruce, cupola susținută pe stâlpi, frescele așa cum le-a descris mai sus se regăsesc aidoma în vechile biserici din Muntenia și Moldova până în veacul al XVIII-lea. Artă bizantină a avut așa dar, o înrăurire adâncă asupra vecinilor și multă vreme chiar după căderea imperiului bizantin a continuat să trăiască în special în Principatele române și în Rusia.

LECTIA IV.

Slavii și Bulgarii. Formarea poporului român.

1. Slavii. Țara lor de baștină.

Pe lângă popoarele germane și mongole, au mai năvălit asupra provinciilor imperiului roman și popoarele slave, așezate în vechime la răsărit de Germani și la apus de stepele locuite de păstorii de rasă galbenă. Odată cu năvălirea Mongolilor, au fost atrași și Slavii în vârtejul năvălitorilor și s'au mutat și ei din vechea lor țară de baștină.

In secolul I, îi găsim pe Slavi trăind la olaltă și numai mai târziu s'au despărțit în diferite popoare, așa cum îi

vedem azi. Pe atunci ei locuiau o țară întinsă, șeasă și mlăștinoasă, pe valea fluviilor *Vistula* și *Niemen*. La nord ei atingeau *Mărea Baltică*, iar la sud se întindeau până la marginele Daciei, în apropiere de *Nistru*. Patria cea veche a Slavilor este așa dar în Polonia, de azi și în apusul Rusiei.

Scriitorii romani pomenesc de Slavi ca de un popor așezat și agricol, dar cu obiceiuri primitive. Ei îi numesc Venezi, iar numele de Slavi apare abia în Evul Mediu.

2. Migrațiunea Slavilor.

Odată cu năvălirea Hunilor și a Avarilor au pornit și Slavii din vechile lor așezări. Migrațiunea sau năvălirea Slavilor începe în veacurile IV și V și s'a făcut în trei direcții: în spre apus, spre Germania, în spre sud, spre Dunărea de jos și imperiul bizantin și spre răsărit, spre locurile lăsate libere de Mongoli. Din cauza acestor trei direcții ale năvălirii Slavilor, s'au născut trei ramuri de Slavi, deosebiți prin limbă și prin obiceiuri; mai târziu în chiar sânul acestor grupe s'au despărțit mai multe popoare. Astfel avem azi: *Slavii de apus*, adică Polonii, Cehii și Slovaci, *Slavii de răsărit*, adică Rușii, despărțiți și ei în Ruși mari sau Muscali, Ruși mici sau Ruteni și Ruși albi. Rușii mici trăiesc în Ucraina, în Galiția răsăriteană și în nordul Bucovinei și al Maramureșului, Ruși albi în părțile Litvaniei, iar Rușii mari în restul Rusiei. În sfârșit avem *Slavii de sud*, adică Bulgarii, Sârbii și Croații.

Năvălirea Slavilor de apus în Germania a cuprins o mare parte a acestei țări până dincolo de Elba. Unde este azi Berlinul, era în veacul VI o țară cu totul slavă, însă mai târziu (depe la 800) Germanii au început să respingă pe Slavi spre răsărit, germanizând pe cei rămași. Azi abia se mai află câteva sate slave în valea Elbei, insule în mijlocul Germaniei.

În spre răsărit, Slavii n'au întâmpinat nici o graniță naturală și au continuat să înainteze până în zilele noastre. Așezarea Rușilor la Volga și mai târziu în Siberia până la oceanul Pacific este o continuare a năvălirii Slavilor spre răsărit.

În spre sud Slavii au venit atrași de bogățiile și de strălucirea imperiului bizantin. În veacul al VI-lea îi găsim pe Slavi în Dacia, trăind împreună cu strămoșii noștri. Împărații de răsărit au împiedicat multă vreme cu armele așezarea Slavilor peste Dunăre, dar în veacul al VII-lea, folosindu-se de decăderea imperiului, ei se așează în Moesia și în Macedonia, cuprinzând toate provinciile până la Marea Adriatică, unde au rămas până în ziua de azi.

3. Cultura primitivă a Slavilor.

Slavii vechi nu formau state mai mari, ci trăiau despărțiți în triburi sub conducerea unor *jupani*, *cnezi* sau *voievozi*. Aceștia din urmă erau cărmuitorii lor în timp de război. De obicei așezările lor erau pe marginea râurilor; toate satele de-alungul aceluiași râu formau o *jupă* sau un *cnezat*.

Curând a început la ei să se deosebească o clasă nobilă (*viteji*), formată din conducătorii războinici. Satele Slavilor erau formate din țărani care munciau ogoarele împreună, (nu se distingea proprietatea unui de a altuia) stăpânire numită *zadruga*, spre deosebire de proprietatea romană, unde fiecare familie avea pământul ei deosebit. Slavii, prin faptul că erau agricultori și așezați, se deosebeau de năvălitorii mongoli, păstori și nomazi.

Slavii au fost creștinați mai târziu decât cele mai multe popoare din Europa și de aceea au păstrat multă vreme credințele și obiceiurile primitive. Ei credeau în puterile naturii și se închinau fulgerului (*Perun*), vântului (*Vihor*), și zeităților apelor (*Vile*). N'aveau temple, nici idoli, ci se închinau în păduri și pe marginea apelor, întocmai ca Germanii și Celții. Dintre obiceiurile și credințele păgâne, multe au rămas în popor și după primirea creștinismului; unele din ele au fost adoptate și de Români, în urma conviețuirii lor cu Slavii. Astfel este credința într-un lup (*vârcolacul*) care mănâncă din soare în timpul eclipselor, și săriturile peste foc, la anume sărbători. Din vremuri străvechi, încă înainte de năvăliri, când precum am văzut, Slavii locuiau la nordul Daciei, prin legături

de comerț cu Romanii din Dacia, ei au adoptat anume obiceiuri păgâne ale Romanilor, ca serbarea primăverii, *Rosalia* (*Rusalka*, la noi *Rusalii*), comună tuturor Slavilor, obiceiul *colindelor* (al căror nume se trage din *calendele* române), precum și numele împăratului Traian, de a cărui faimă auziseră Slavii și pe care l-au transformat în *Troian*, socotindu-l între zeitățile lor.

4. Slavii și formarea poporului român.

Ramura Slavilor de sud trecând prin Dacia și apoi dincolo de Dunăre, a venit în contact cu strămoșii noștri, cu coloniștii romani din Dacia, precum și cu cei din sudul Dunării, din Moesia și din Dacia Aureliană. Așezarea Slavilor a avut de rezultat să despartă pe Romanii din valea Dunării de frații lor din apus și să-i împartă chiar pe ei, rupându-i în mai multe ramuri.

Masa romană care forma până atunci o unitate pe ambele maluri ale Dunării, s'a dislocat încetul cu încetul și a fost despărțită în patru ramuri fără contact între ele. Aceste ramuri sânt următoarele: *Românii din nordul Dunării* sau *Daco-Români*, *Românii din Macedonia și Pind* (Tesalia, Albania și Epir) ziși și *Aromâni*, *Românii dela Aăriatica* (Dalmația și Croația) numiți și *Mavro-Vlahi* (Români Negri), azi aproape cu totul slavizați. Au rămas dintr'înșii numai câteva sate în peninsula *Istria*. Al patrulea grup este al *Românilor din Munții Balcani*, azi cu totul slavizați și dispăruți, dar cari au dat naștere în Evul Mediu, cum vom vedea, imperiului româno-bulgar. Din șesul Dunării, în Bulgaria și Serbia de azi, Romanii au fost alungați de Slavi și împinși spre părțile muntoase ale peninsulei Balcanice.

După trecerea Slavilor de sud peste Dunăre și așezarea lor în imperiul bizantin, au rămas totuși și în nordul fluviului, în Dacia, oarecari triburi slave. Aceste triburi au conviețuit cu strămoșii noștri, cari locuiau în pădurile și în văile râurilor. Slavii rămași în Dacia s'au românizat încetul cu încetul, pierzându-și limba și obiceiurile; dar și ei au transmis Românilor multe cuvinte slave, care au fost încetățenite în limba noastră, precum

și obiceiuri și credințe. Ei au lăsat multe numiri slave de râuri și localități, pe unde au trăit, ca *Dâmbovița, Bistrița, Grădiștea, Slatina* și altele.

Așa dar, așezarea Slavilor în aceste părți a determinat formarea poporului român ca ca un popor deosebit de restul lumii romane.

5. Năvălirea Bulgarilor și slavizarea lor.

Bulgarii erau un popor barbar mongol, așezat la începutul Evului Mediu pe malurile fluviului Volga. În timpul marilor năvăliri ei înainteză spre Dunăre, unde-i întâlneau întâia oară la nordul fluviului, pe la anul 500. Multă vreme au stat sub stăpânirea Avarilor, dar mai târziu răsculându-se, s'au despărțit de dâșii și s'au așezat în sudul Basarabiei de azi și de acolo au trecut dincolo de Dunăre, în Dobrogea, la anul 679, sub conducerea lui *Asparuh*.

În scurtă vreme noii năvălitori au supus triburile Slavilor de sud, cari se aflau în Bulgaria de azi sub ascultarea imperiului bizantin. Noul stat barbar se întindea între Dunăre și Balcani și era cărmuit de un *hagan* și de o clasă stăpânitoare de *boeri* (numire mongolă, care dela Bulgari a trecut apoi și la Români și la Ruși). Clasa stăpânitoare o formau năvălitorii mongoli, iar poporul supus era format mai ales din Slavii așezați în această țară cu un veac mai de vreme, așa cum am văzut. De oarece clasa stăpânitoare era puțin numeroasă și lipsită de cultură, amestecându-se cu Slavii, care steteau pe o treaptă mai înaltă în această privință, Mongolii și-au pierdut limba și obiceiurile lor de popor de stepă și s'au slavizat. În scurtă vreme Bulgarii s'au contopit cu totul cu Slavii. Năvălitorii au dat numele lor Slavilor, însă aceștia au impus limba și obiceiurile lor. Bulgarii de azi nu mai sânt un popor mongol, ci un popor slav, înrudit cu Sârbii, Cehii, Rușii și Polonii.

6. Luptele cu Bizantinii și creștinarea Bulgarilor.

Dela începutul așezării lor în Peninsula balcanică, Bulgarii porniră războaie neconținute împotriva împăraților greci dela Bizanț. Ambiția haganilor bulgari era să pue mâna pe Constantinopol și să se încoroneze acolo ca împărați ai răsăritului. În special vestitul *Crum* bătu în mai multe rânduri pe Greci și duse oștile lui până în fața capitalei lor.

Dar un urmaș al său, *Boris*, care suferise o înfrângere dela Bizantini, se gândi să se împace cu dâșii și de aceia primi botezul creștinesc din mâna împăratului *Mihail* la anul 864. *Boris* luă la botez numele nașului său, *Mihail*, și boteză apoi și tot poporul său. La răspândirea creștinismului în Bulgaria contribui și elementul latin răspândit foarte mult în această țară, căci multe cuvinte, primitive la credință, din limba bulgară sânt de origine latină balcanică, adică din limba strămoșilor Românilor de dincolo de Dunăre.

Tocmai în vremea când Grecii botezau pe Bulgari, se mai întâmplă și creștinarea unui altor popor slav. Principele *Moraviei* (Ceho-Slovacia de azi), *Rostislav*, voia să treacă la creștinism, însă nu se putea adresa pentru aceasta Germanilor cu cari era în dușmănie. De aceia el roagă pe împăratul bizantin să-i trimeată călugări predicatori în țara lui, cu condiția ca ei să cunoască limba slavă și să traducă liturghia în această limbă. Împăratul trimise pe doi frați, *Metodie* și *Ciril*, originari din Salonic, care cunoșteau dialectul slav din Macedonia.

Această limbă slavă era un dialect al limbii bulgare și într'însul s'au tradus cărțile sfinte și liturghia. Cei doi frați au creat chiar un alfabet special pentru scrierea limbii slave. Acest dialect bulgar, în care s'au tradus cărțile sfinte, a devenit o limbă sfântă și se întrebuințează și azi în biserică, la toți Slavii ortodoxi (Bulgari, Sârbi și Ruși), sub numele de *veche slavă bisericească*. Alfabetul cel mai vechi al Slavilor se numește *Glagolitic*, dar azi nu se mai întrebuințează.

În Moravia, unde au predicat cei doi frați au fost

curând alungați de partizanii liturghiei latine, adică de partizanii papii. Ucenicii lui Metodie și Kiril s'au refugiat atunci în Bulgaria, unde *Simion*, urmașul lui Boris, i-a primit foarte bine.

Manuscris slav.

La curtea lui Simion, dela Preslav (lângă Varna) vechiul alfabet a fost simplificat și s'a creat un nou alfabet slav numit *cirilic*, întrebuințat până azi de Slavii ortodoxi. Liturghia slavă și cărțile bisericești traduse în slavonește din grecește s'au răspândit iute în toată Bulgaria și de acolo și la Sârbi și la Ruși.

7. Înfrățirea creștinării Bulgarilor asupra Românilor.

Creștinarea Bulgarilor și introducerea liturghiei slave la dâșii a avut o adâncă înfrățire asupra Românilor din nordul Dunării. Românii pe vremea aceia nu aveau episcopate și ierarhie bisericească. Prin așezarea Bulgarilor în Moesia, Românii erau lipsiți de un contact direct cu Bi-

zanțul și de aceia ei au început să fie influențați de biserica bulgară. La sfârșitul veacului al X-lea au adoptat și ei liturghia slavă în biserică și alfabetul cirilic. Aceasta s'a făcut cu atât mai ușor, cu cât, precum am văzut, Românii trăiau amestecați cu Slavii din nordul Dunării. Limba slavă bisericească s'a păstrat în biserică română până în veacul al XVII-lea, iar limba română a fost scrisă cu alfabetul cirilic până acum vreo 80 de ani. Limba slavă la noi nu s'a întrebuintat numai în biserici, ci de acolo a trecut și în cancelaria domnească, devenind mai târziu limba oficială a statului. Chiar cele mai vechi scrieri literare (cronici, povestiri), au fost scrise la noi în slavonește până în veacul al XVII-lea.

De asemenea și vechea organizare a imperiului bulgar (titlul domnesc, numiri de dregători) a fost mai târziu imitată în parte de către Principatele române. Faptul că Românii, popor latin, au trăit veacuri întregi în formele civilizației slave, a avut ca urmare despărțirea și izolarea lor de civilizația latină a apusului.

8. Căderea Imperiului Bulgar.

Simion a fost cel mai mare suveran al Bulgarilor; el a ajuns să stăpânească Macedonia și cea mai mare parte a Peninsulei balcanice și luă titlul de țar (dela Caesar, adică împărat). După moartea lui imperiul bulgar începe să decadă. Bizantinii, ca să scape de amenințarea bulgară, chiamă pe Rușii dela Kiev, care sub conducerea lui Sviatoslav cuceresc Bulgaria și chiar capitala ei, Preslav. Dar acum Rușii nu mai vor să plece înapoi în țara lor și chiar împăratul bizantin, Ioan Timisches e silit să dea lupte grele cu ei la Silistra, până ce izbuti în sfârșit să-i alunge depe malul Dunării. Între timp Bulgarii alcătuiseră un nou stat în Macedonia cu capitala pe o insulă a lacului Ohrida. În fruntea acestui stat se aflau patru frați bulgari din Macedonia. Fratele mai mare, David, fu omorât pela anul 970 de către niște Vlahi nomazi. Acești Vlahi erau Români Macedoneni; atunci e prima lor pomenire în istorie. Tronul bulgar rămase țarului Samuil, fratele mai mic. Dar asupra lui se ridicară Bizantinii hotărâți

să distrugă cu desăvârșire statul bulgăresc. Noul împărat, *Vasile II*, porni împotriva Bulgarilor din Macedonia și-i învinse cu totul, cucerind Ohrida și omorând nenumărați Bulgari, de unde și numele său de *Bulgaroctonul*, adică *Omorătorul de Bulgari*. Dela anul 1019 toată Bulgaria și în genere toată Peninsula balcanică până la Dunăre este din nou în stăpânirea imperiului de răsărit.

După supunerea Bulgarilor, *Vasile II* înființează o Mitropolie la *Ohrida* pentru toți Bulgarii și Vlahii, adică Românii din Bulgaria. Se vede de aci că Românii au avut un rol însemnat în imperiul bulgar, ceea ce firește, căci elementul latin în sudul Dunării era pe vremea aceea încă foarte numeros.

LECTIA V.

ARABII.

1. Arabia.

Arabia este cea mai mare peninsulă de pe glob. Interiorul ei este cu desăvârșire pustiu. Nici o umbră nu apără pe călător de arșița soarelui. Ici, colo, la mari distanțe, se găsesc mici izvoare pe care însă nisipul fierbinte le soarbe repede; în jurul acestor izvoare ia naștere un număr de oaze. Numai coasta de sud-vest, adică *Iemenul*, cuprinde o serie de văi fertile; de aceea s'a și zis *Iemenului*, *Arabia fericită*. Înălțimea munților și vânturile ce bat dinspre Ocean fac atmosfera mai răcoroasă. Văile acestei regiuni sânt pline de livezi de curmalii, smochini, trestie de zahăr și cafea. Datorită climei plăcute și fertilității, aci s'au dezvoltat, din vremuri străvechi, câteva orașe, între care *Meca* și *Medina* orașele sfinte ale Arabilor (în *Hedjaz*). Romanii n'au pătruns în această regiune nici odată; ei n'au cunoscut decât *Arabia pietroasă*, adică partea nordică a Peninsulei. Capitala Arabiei pietroase era *Petra*, numită în biblie *Sela*.

Locuitorii Arabiei fericite se îmbogățiseră datorită comerțului maritim sau cu caravanele; o parte din ei se

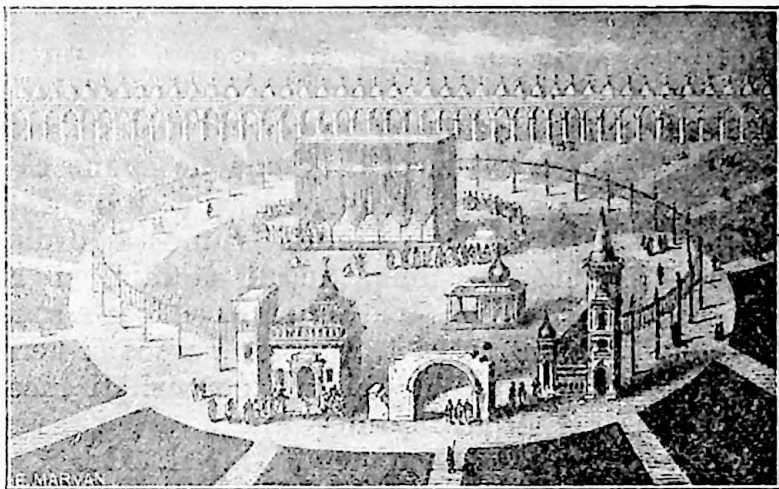
indeletniceau cu agricultura. Cei din pustie duceau o viață simplă de păstori nomazi, organizați în triburi, sub șefi ereditari numiți *emiri* sau *șeici*. Aceștia cârmuiau triburile cu ajutorul și sfatul *consiliului bătrânilor*; ei împăcau neînțelegerile, conduceau și însuflețeau pe cei tineri la război și la jafuri, și împărțeau prăzile. Din cauza lipsei de pământ fertil triburile arabe se certau neconținut pentru stăpânirea oazelor. Adesea izbucneau războaie sângeroase; se deslănțuia uneori atâta patimă și ură încât triburile învrăjbite duceau adevărate lupte de exterminare; alte ori, triburile mai slabe erau împinse în pustie de cele mai tari și expuse astfel foametei.

2. Firea, obiceiurile și credințele vechilor Arabi.

Dintre toate popoarele cari au aparținut sau aparțin ramurei semite, *cei mai înzestrați sînt Arabii*. Arșița soarelui și viața nomadă a înăsprit însă sufletele lor. I-a făcut pătimași, iuți la mânie și la răsbunare. Mai mult ca orice pe lume Arabii au iubit libertatea; nu puteau suferi umilința și rușinea. Simțământul onoarei era foarte dezvoltat la ei. Un mare poet al lor spusese: *copacul nu trăește decât atâta timp cât durează coaja; omul, cât simte rușinea*. Aveau și alte însușiri sufletești; erau leali și devotați în prietenie, respectuoși și credincioși față de șefii lor și capabili de sacrificii. — Pentru o idee, pentru un prieten aflat în primejdie, sau pentru păstrarea cuvântului dat, erau capabili să-și dea și viața. Dar, alături de aceste însușiri cari au făcut din ei „*cavalerii deșertului*“, aveau și defecte. Erău prea violenți și mergeau prea departe cu răzbunările, urmărindu-se din generație în generație. Pe de altă parte sărăcia îi deprinsese cu tâlhăria atât de mult încât furtul nu li se mai părea o faptă rea. Dușmanilor pe cari nu-i puteau învinge în luptă dreaptă le întindeau curse și nu se sfiau să recurgă la orice vicleșug. Cu vremea, sporirea triburilor și în general a populației arabe, a mărit mizeria și desbinarea și a dus la o mare decădere a moravurilor. Vechile însușiri cavalești au început să se piardă, iar certurile și luptele între frați să

se înțelescă. Prin veacul al șaselea Arabia era asemenea unui viespar; triburile roiau pretutindeni, înfometate, veșnic în căutarea unui loc de așezare, veșnic în luptă pentru pâinea cea de toate zilele. *Acum începu să se simtă lipsa unei religii cu învățături frumoase, o credință care să le arate Arabilor calea binelui și să-i constrângă a o urma.*

Vechea lor credință idolatră, cuprindea numai superstiții din cari nu putea să nască îndemnul către bine și către unire; fiecare trib avea, idoli săi închipuiți prin pietre, copaci, etc. Exista și un centru religios, *Kaaba*

Templul Kaaba la Meca

din Meca, unde se păstrau idoli tuturor triburilor (vre-o 360) — dar în loc să ajungă un centru de unificare religioasă, acest templu devenise mărul discordiei celei mai mari. Intr'adevăr, Meca fiind locul de pelerinaj unde veneau Arabii de pretutindeni, triburile se luptau amarnic între ele pentru stăpânirea acestui oraș, deoarece tribul care-l stăpânea impunea idoli săi celorlalte. Astfel, vechea religie a Arabilor, în loc să împace a ațâțat și mai mult vrajba. *Dar un popor nu putea trăi și prospera fără înțelegere, fără pace, și fără reguli morale.* Atunci s'au ridicat din mijlocul Arabilor unii oameni mai înțelepți — asemeni profetilor iudei — cari și-au dat seama de lucrul acesta. Sub influența creștinismului — ale cărui idei pă-

trundeau cu ajutorul caravanelor de negustori — acești înțelepți începură să vadă lipsa de temei a vechilor superstiții idolatre. Către sfârșitul veacului al VI-lea se ridică vestitul profet Mahomed care propovădui poporului arab credința într'un singur Dumnezeu numit *Alah*.

3. Mahomed.

Mahomed s'a născut la anul 571 în Meca. El aparținea tribului *Coreisiților*, cari aveau paza templului Kaaba.

De mic a rămas orfan și a fost crescut de un unchi al său. La 24 de ani ajunse conducătorul caravanelor unei văduve bogate numite *Kadije*; se dovedi atât de vrednic încât Kadije se căsători cu el. Legenda ne spune că Mahomed era de talie mijlocie, cu umeri largi și cu o înfățișare foarte impunătoare. Avea o figură frumoasă, ovală, cu ochii negri, sprincenele lungi, nasul aquilin, și barba deasă. Era mereu gânditor, foarte nervos și foarte sensibil. Avea o imaginație înflăcărată; vorbea frumos și fermeca pe ascultători. Din cauza mării sale nervozități începuse să aibă vedenii. Astfel, de mai multe ori i se păru că vede și aude pe Arhanghelul Gavril. Odată i se păru că Arhanghelul îi spune: „*Tu ești profetul lui Dumnezeu*“. Atunci Mahomed se supuse acestei voci; el ceru Arabilor să răstoarne și să șpargă idolii din templul Kaaba și începu să predice credința într'un singur Dumnezeu. Cuvântul său obișnuit era: există un singur Dumnezeu, iar Mahomed este profetul său. Primii cari îmbrățișară noua religie au fost *Kadije*, vărul său *Ali*, *Otoman* prietenul său și *un sclav*. Apărătorii vechilor idoli îl luară la început în răs; când văzură însă că învăătura lui Mahomed prinde, atunci porniră persecuțiile. Mulți dintre partizanii săi fugiră în Abisinia. Se puse la cale chiar asasinarea profetului, dar acesta scăpă fugind din Meca la Medina la anul 622. Acolo se strânsară toți credincioșii lui Mahomed. Dela această fugă, numită în limba arabă *Hegira*, numără Arabii și toate popoarele mahomedane, anii. Văzând el că numai prin puterea cuvântului

nu reușește să impună Arabilor noua religie se hotărăsă o facă cu forța armelor. Organiză chiar din credincioșii săi trupe armate cu care începu luptele împotriva triburilor idolatre, și împotriva Evreilor. La anul 630 reuși să intre victorios în Meca și impuse locuitorilor credința cea nouă, apoi continuă lupta contra celorlalte triburi. La anul 632, în Iunie Mahomed căzu bolnav la Medina și muri.

4. Coranul.

Învățăturile lui Mahomed au fost adunate la o altă de discipolii săi într-o carte numită Coran. Coranul este Biblia Arabilor. El cuprinde multe învățături împrumutate din religia creștină și din cea mozaică. De altfel, chiar Mahomed recunoaște pe Moise și pe Hristos ca premergători ai săi. Noua religie se numi Islam, adică *supunere lui Dumnezeu*. Arabii începură să creadă acum în viața viitoare, în judecata de apoi, în rai și în iad. De asemeni se desființară jocurile de noroc. Din vechea religie se păstrară însă două obiceiuri urâte: poligamia (dreptul bărbaților de a avea mai multe soții) și sclavia. Tot din vechea religie rămase și obiceiul pelerinajului la Meca precum și fatalismul, adică credința că viața omului este dinainte hotărâtă; orice am face, nu putem împiedica să se întâmple ceea ce este scris să se întâmple.

5. Imperiul arab.

Rând pe rând triburile arabe părăsiră credința în idoli și îmbrățișară noua credință. *Urmarea acestei unificări religioase, fu unificarea politică a Arabilor*. Acum toate triburile se strânseseră într'un singur mănunchi, alcătuind astfel o forță uriașă. Urmașii lui Mahomed s'au numit *califi*. Ei continuară să impună cu sabia Islamismul. După Arabia veni rândul *Caldeei*, a *Iracului* și a Siriei. La anul 636 *cuceriră Ierusalimul*, orașul sfânt al creștinilor. Una după alta căzură în mâinile lor *Mesopotamia*, *Egiptul* și *Persia*. La anul 661 dinastia Coreișitilor fu înlocuită de califul din dinastia *Omiazilor*, numită așa după numele strămoșului lor *Omea*. Sub această dinastie, capitala im-

trundeau cu ajutorul caravanelor de negustori — acești înțelepți începură să vadă lipsa de temei a vechilor superstiții idolatre. Către sfârșitul veacului al VI-lea se ridică vestitul profet Mahomed care propovădui poporului arab credința într'un singur Dumnezeu numit *Alah*.

3. Mahomed.

Mahomed s'a născut la anul 571 în Meca. El aparținea tribului *Coreisiților*, cari aveau paza templului Kaaba.

De mic a rămas orfan și a fost crescut de un unchi al său. La 24 de ani ajunse conducătorul caravanelor unei văduve bogate numite *Kadije*; se dovedi atât de vrednic încât *Kadije* se căsători cu el. Legenda ne spune că Mahomed era de talie mijlocie, cu umeri largi și cu o înfățișare foarte impunătoare. Avea o figură frumoasă, ovală, cu ochii negri, sprincenele lungi, nasul aquilin, și barba deasă. Era mereu gânditor, foarte nervos și foarte sensibil. Avea o imaginație înflăcărată; vorbea frumos și fermeca pe ascultători. Din cauza marelui nervozități începuse să aibă vedenii. Astfel, de mai multe ori i se păru că vede și aude pe Arhanghelul Gavril. Odată i se păru că Arhanghelul îi spune: „Tu ești profetul lui Dumnezeu“. Atunci Mahomed se supuse acestei voci; el ceru Arabilor să răstoarne și să spargă idolii din templul Kaaba și începu să predice credința într'un singur Dumnezeu. Cuvântul său obișnuit era: există un singur Dumnezeu, iar Mahomed este profetul său. Primii cari îmbrățișară noua religie au fost *Kadije*, vărul său *Ali*, *Otoman* prietenul său și un *slav*. Apărătorii vechilor idoli îl luară la început în răs; când văzură însă că învățătura lui Mahomed prinde, atunci porniră persecuțiile. Mulți dintre partizanii săi fugiră în Abisinia. Se puse la cale chiar asasinarea profetului, dar acesta scăpă fugind din Meca la Medina la anul 622. Acolo se strânseră toți credincioșii lui Mahomed. Dela această fugă, numită în limba arabă *Hegira*, numără Arabii și toate popoarele mahomedane, anii. Văzând el că numai prin puterea cuvântului

nu reușește să impună Arabilor noua religie se hotărăi să o facă cu forța armelor. Organiză chiar din credincioșii săi trupe armate cu care începu luptele împotriva triburilor idolatre, și împotriva Evreilor. La anul 630 reuși să intre victorios în Meca și impuse locuitorilor credința cea nouă, apoi continuă lupta contra celorlalte triburi. La anul 632, în Iunie Mahomed căzu bolnav la Medina și muri.

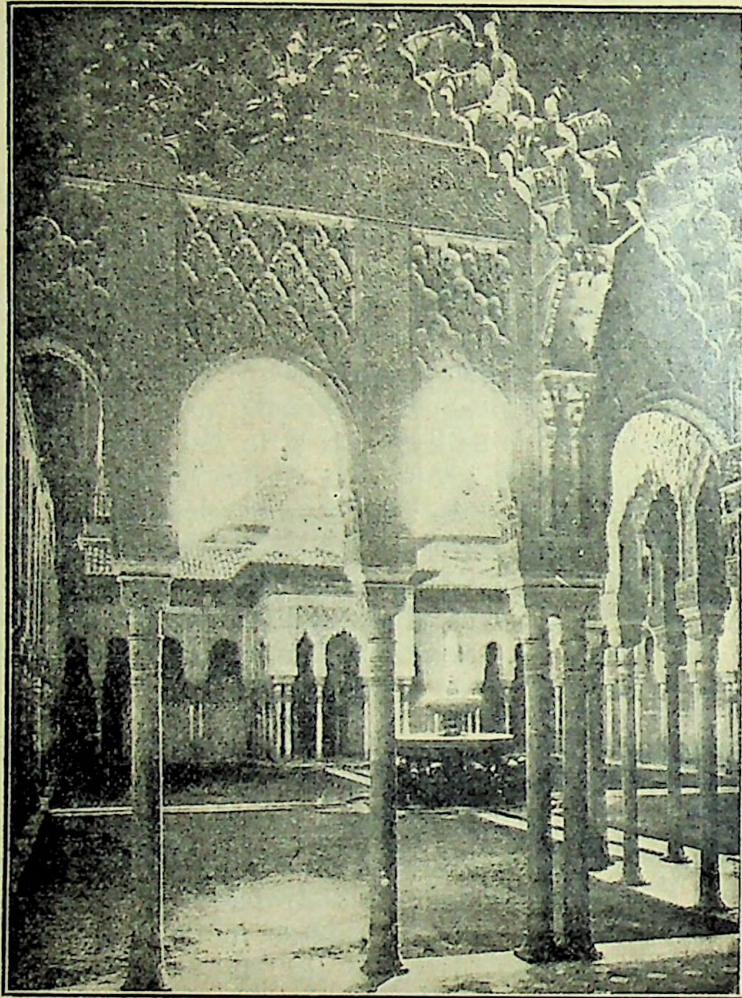
4. Coranul.

Învățăturile lui Mahomed au fost adunate la o altă de discipolii săi într'o carte numită Coran. Coranul este Biblia Arabilor. El cuprinde multe învățături împrumutate din religia creștină și din cea mozaică. De altfel, chiar Mahomed recunoaște pe Moise și pe Hristos ca premergători ai săi. Noua religie se numi Islam, adică *supunere lui Dumnezeu*. Arabii începură să creadă acum în viața viitoare, în judecata de apoi, în rai și în iad. De asemeni se desființară jocurile de noroc. Din vechea religie se păstrară însă două obiceiuri urâte: poligamia (dreptul bărbaților de a avea mai multe soții) și sclavia. Tot din vechea religie rămase și obiceiul pelerinajului la Meca precum și fatalismul, adică credința că viața omului este dinainte hotărâtă; orice am face, nu putem împiedica să se întâmple ceea ce ne este scris să se întâmple.

5. Imperiul arab.

Rând pe rând triburile arabe părăsiră credința în idoli și îmbrățișară noua credință. *Urmarea acestei unificări religioase, fu unificarea politică a Arabilor*. Acum toate triburile se strânseră într'un singur mănunchi, alcătuind astfel o forță uriașă. Urmașii lui Mahomed s'au numit *califi*. Ei continuară să impună cu sabia Islamismul. După Arabia veni rândul *Caldeei*, a *Iracului* și a Siriei. La anul 636 *cuceriră Ierusalimul*, orașul sfânt al creștinilor. Una după alta căzură în mâinile lor *Mesopotamia*, *Egiptul* și *Persia*. La anul 661 dinastia Coreișitilor fu înlocuită de califul din dinastia *Omeiazilor*, numită așa după numele strămoșului lor *Omeea*. Sub această dinastie, capitala im-

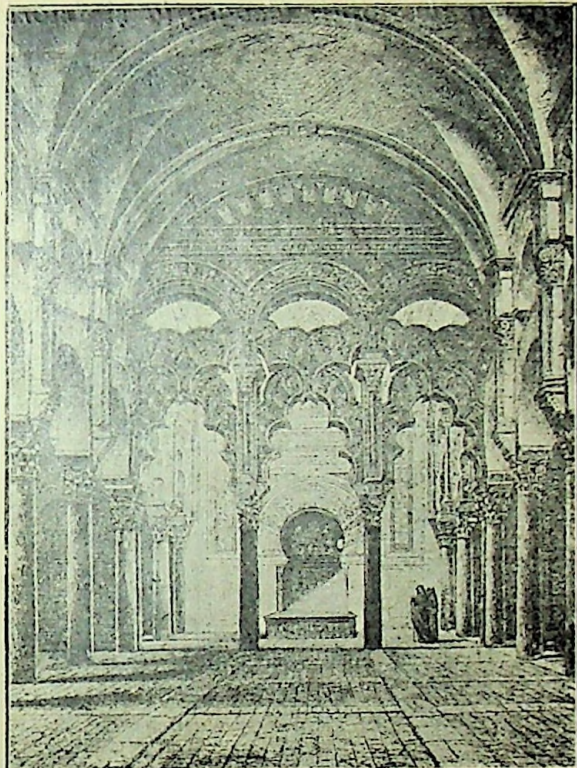
periului fu mutată la *Damasc*. Armatele arabe ajunseră până în *India* și *China*. Către Apus cuceriră *Africa de Nord* până la Oceanul Atlantic. La anul 711, sub generalul *Taric*, Arabii trecură în *Spania*, desființară statul Vizi-

Curtea leilor din Alhambra.

goților și întemeiară un nou califat, la *Cordova*, încercară să pătrundă și în *Francia* dar fură bătuti de Franci la *Poitiers*, la anul 732. Atacă și *Constantinopolul* însă fură respinși de Bizantini.

Sub dinastia *Abasizilor*, urmașii *Omeiazilor*, capitala califatului fu mutată la *Bagdad*. Cel mai vestit dintre califii din Bagdad a fost *Harun-al Rașid* (Harun cel drept) poreclit așa pentru firea sa dreaptă. Harun a încurajat pe învățați și pe artiști. La curtea lui era un lux și o stră-

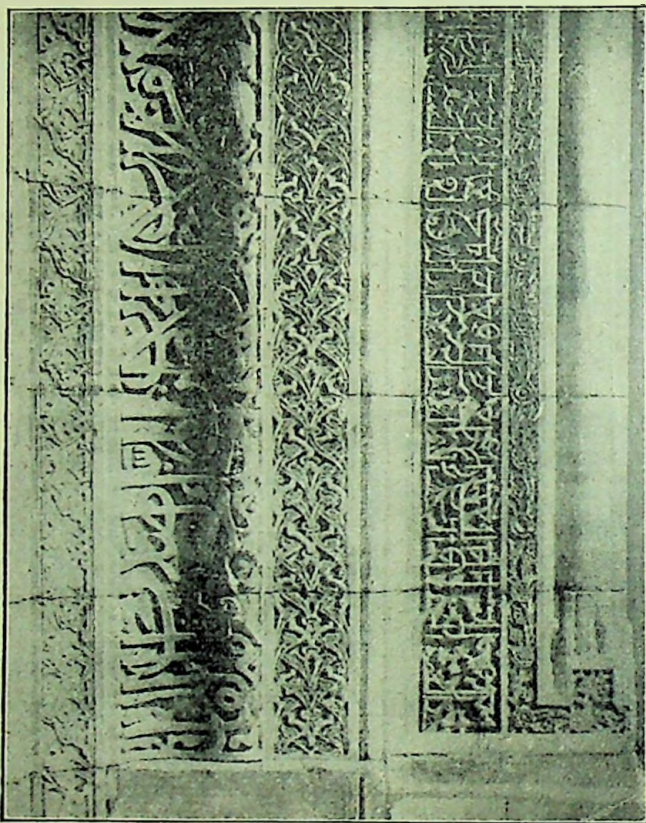
Interiorul moscheei din Cordova.

lucire puțin obișnuită. Sub domnia lui imperiul arab a avut o administrație foarte bună. Din califatul Bagdadului se desfăcu mai târziu califatul Egiptului, cu capitala *Cairo*. Acest oraș ajunse la mare înflorire culturală asemeni Alexandriei de odinioară.

6. Cultura arabă

Arabii au avut energie, inteligență, imaginație și simțire puternică. Era firesc, ca îndată ce scăpară de sărăcie să se dezvolte și pe teren cultural.

Centrele culturii arabe au fost: *Bagdatul*, *Cordova* și *Cairo*. Dintre arte, Arabii au cultivat în primul rând *literatura*, *poezia* mai ales. Datorită imaginației lor scriitorii arabi au creat poeme și povești admirate până în zilele noastre. Unele din ele au fost traduse în toate limbile și sânt cunoscute tuturor popoarelor, cum este *Halima* sau *O mie și una de nopți*. *Geografia* și *Istoria* au fost

Arabescuri sculptate.

deasemenea foarte prețuite. Dela Arabi au rămas scrieri istorice în zeci de volume și hărți foarte exacte. Dintre științe Arabii s'au distins în *medicină*, în *fizică*, în *chimie*, în *astronomie* și în *algebră*. Dela ei au luat Europeanii cifrele pe care le întrebunțează azi toată lumea (cifrele arabe).

Pentru construcții se folosiră de arhitectura bizantină, pe care însă o transformară după gustul și nevoile lor. Și din arhitectura celorlalte țări supuse împrumutară câte ceva. Astfel dela Perși și Caldei luară cupola. Arabii au construit multe moschei și palate. La început moscheia era foarte simplă; minaretul a fost introdus mai târziu sub influența clopotniței dela bisericile creștine. Cu timpul moscheile deveniră din ce în ce mai mărețe și mai luxoase. *Moscheia lui Hasan* din Cairo are o lungime de 140 m., o lărgime de 75 m., și un minaret înalt de 86 m. Neîntrecută a rămas însă *Moscheia din Cordova* și palatul *Alhambra* din Grenada. Singurul lucru cu adevărat original în arhitectura arabă sunt *ornamentațiile; arabescurile* mai ales, erau de o rară frumusețe. Neîntrecuți au rămas și în secol. In Cordova aveau o *universitate* și o *biblioteca* cu 400.000 de volume iar la Cairo altă universitate cu 22.000 de studenți și cu o *biblioteca* de 120.000 de volume. Arabii au avut și o *industrie* foarte dezvoltată, de arme, stofe, covoare, bijuterii și vase. Nu au neglijat nici *comerțul*. Flotele lor au dominat în Mediterană veacuri întregi. Caravanele și corăbiile lor făceau schimbul dela Pirinei până la granițele Chinei.

LECȚIA VI.

Statul franc sub Merovingieni. Carol cel Mare. Reîntemeerea Imperiului de Apus.

1. Clovis.

Am văzut că Galia a fost ocupată în mare parte de *Franci*. Regele acestora, Clovis, botezându-se, a știut să intre în relațiuni bune cu episcopii și în genere cu clerul creștin din Galia și chiar cu populația galo-romană. Incurajat de aceștia el a început lupta împotriva celorlalți barbari cari intraseră în Galia, în primul rând împotriva *Burgunzilor*. După ce i-a bătut pe aceștia și îi făcu tributari, episcopii din sud l-au chemat și împotriva *Vizigoților*. El trecu *Loara*, bătă și pe *Vizigoți* la *Vuillé*

(507) iar pe regele lor *Alaric* îl ucise chiar cu mâna sa. Nici un rege barbar din vremea aceea nu era acum mai puternic decât Clovis. Împăratul din Constantinopol îi trimise daruri iar Papa dela Roma îl socotea „*primul fiu al Bisericii*“ și nădăjduia ca prin ajutorul lui să impună și celorlalți barbari autoritatea Romei creștine. Muri la 511 la *Luteția*, vechiul nume al Parisului, unde își avea reședința.

2. Desmembrarea regatului Franc sub urmașii lui Clovis.

Fiii lui Clovis cuceriră regatul burgund și izgoniră apoi cea mai mare parte a triburilor vizigote dincolo de Pirinei; la Rin bătură pe Alamani și cuceriră o mare întindere din Germania. Astfel statul alcătuit de Franci se întindea pe la mijlocul veacului VI-lea dela Pirinci până dincolo de țărmurile Rinului. Dar statul acesta nu era o construcție temeinică. În primul rând nu avea unitate. Regii germani considerau statul ca o proprietate privată pe care la moarte — câte odată chiar înainte — o împărțeau urmașilor. Astfel făcu și Clovis și urmașii săi. Aceste împărțiri au dus curând la sângeroase învrăjbi între moștenitorii dinastiei merovingiene. Intrigile, luptele și asasinările se țineau lanț. Și principesele france luau o parte activă în aceste conflicte. În timpul acestei perioade Galia se împărți în mai multe regiuni, ale căror nume au rămas până azi: regiunea Ronului, pe care o ocupaseră altă dată Burgunzii, luă numele de *Burgundia*; regiunea din sudul Loarei, unde fusese statul vizigot, își luă vechiul nume roman *Aquitania*; ținutul dela nord de Loara unde se așezase majoritatea triburilor france, luă numele de *Francia*. Francia la rândul ei se împărțea în două: *Neustria*, sau Francia occidentală și *Austrasia* sau Francia orientală. Istoria ultimilor regi merovingieni este plină de luptele dintre aceste două Francii.

S'a observat că primitivii au mai multă aplecare către defectele unei civilizații cu care vin în contact decât către calitățile ei. Așa s'a întâmplat și cu regii merovingieni. Își făcură, după tradiția imperială romană,

curți și palate luxoase și se înconjurară cu numeroși demnitari și gărzi. Dar pentru a întreține un astfel de regim costisitor ei puseră mari impozite și trimiseră prin provincii *conți* și *duci* cari să le încaseze. Din cauza deselor războaie civile această încercare de administrație și fise nu reuși, așa încât conții și ducii lucrau și adminstrau cum puteau, mai mult pe contul lor, regiunile unde erau trimiși, fără a mai da socoteală regilor. Pentru a putea să-și țină curtea, demnitarii și ofițerii, regii merovingieni neavând bani începură să le dea pământuri din vechile domenii imperiale care acuma le aparțineau lor. Tot împărțind aceste pământuri regii merovingieni sărăciră, și fărâmițară statul. În schimb se ridică o aristocrație care posedă în acelaș timp și pământ și demnități și putere.

Un singur rege și-a dat seama că în modul acesta se surpă unitatea și puterea regalității. Acesta a fost *Dagobert* (628—638); el a procedat cu multă energie reluând un mare număr dintre pământurile pe care înaintașii săi le dăduseră. Dar după el regii merovingieni au continuat să sărăcească, iar autoritatea lor să scadă anereu. În cele din urmă fură siliți să se retragă la țară și să trăiască o viață simplă, înconjurați doar de câțiva servitori și călătorind dela un loc la altul, în care trase de boi.

3. Maiordomii. Carol Martel.

Pipin cel Scurt.

Grija statului o lăsară pe mâna *maiordomilor*; aceștia erau mai marii palatului, adică un fel de intendenți regali; între demnitarii curții, maiordomul avea gradul cel mai înalt. Ei ajunseră să comande și oștirea în vreme de războiu. Dintre ei eșiră foarte mulți oameni capabili. Nu trecu mult și maiordomii începură să lase funcțiunea lor moștenire fiilor lor ca și regii. Prin veacul al VIII-lea se ridică din mijlocul nobilimei austrasiene o familie foarte bogată care posedă pământuri întinse între Meusa și Rin. Din rândurile acestei familii eșiră mai mulți maiordomi energici. Dar puterea acestei familii crescă foarte mult atunci când unul dintre membrii ei, *Carol Martel*, învingând

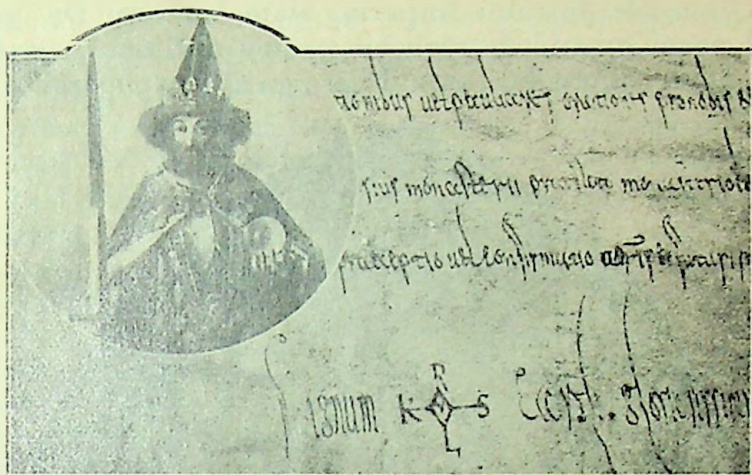
pe Arabi la *Poitiers* (732), salvă Franția și Europa de pericolul Islamului. Cu autoritatea ce căpătă în urma acestei victorii și cu bogăția de care dispunea el reuși să refacă unitatea statului franc. După numele lui, se numi de aci înainte întreaga familie, *Carolingieni*. Fiul său, *Pipin cel Scurt*, aliat cu Papa dela Roma, înlătură pe urmașii incapabili ai lui Clovis și se încoronă el rege. Papa dădu noului rege o întărire în numele Bisericii, pe care regii dinaintea sa nu o avusese. *Din această cauză de aci înainte, se socotea că puterea regilor franci vine dela Dumnezeu.*

4. Carol cel Mare. Cucerirea Germaniei și creștinarea Saxonilor.

La moartea sa, Pipin cel Scurt împărți statul celor doi fii ai săi: *Carol și Carloman*. Acesta muri curând așa încât, Carol rămase singurul stăpânitor al statului franc. *Carol a fost cel mai mare monarh al Evului mediu*. Era un om înalt, avea capul rotund, ochii mari și vii, nasul puțin lung, expresia surăzătoare iar vocea clară și blândă. Avea în mers, multă măreție iar înfățișarea sa inspira tuturor respect. Era cumpătat atât la mâncare cât și la băutură. Iubea mult vânătoarea. Era de o rezistență extraordinară și-i obosea pe toți cei ce-l întovărășeau, fără ca el să obosească. Se îmbrăca simplu, cu o tunică de lână și cu pantalon strâns pe picior; peste umeri arunca o manta de piele de oaie. Ii plăcea să se amuze târând în goană prin crânguri și mărăcinișuri pe tinerii luxoși, îmbrăcați în mătăsuri și blănuri scumpe, pentru ca să li se sfâșie îmbrăcămintea și să-i desvețe de lux. El a urmat politica tatălui său, adică prietenia cu Papa.

Socotindu-se unsul lui Dumnezeu el a întreprins creștinarea Saxonilor, neam german rămas încă păgân. Treizeci și unu de ani au durat luptele dintre Carol și *Liga Saxonilor*, în care intraseră toate triburile dintre *Weser* și *Elba*. Când îi atacă prima dată, le distruse idolul, dar îi trată cu blândețe. Pe mulți îi botează, făcându-le și biserici. Saxonii însă se revoltară sub un șef energic și brav anume *Witiking*, uciseră pe misionarii creștini și arseră

bisericile făcute de Carol. Atunci Carol își schimbă purtarea și îi trată cu cruzime. De câte ori năvălea, el ucidea mii de Saxoni. In cele din urmă, la anul 785, Witikind desnădăjduit se predă și primi botezul creștin. Saxonia fu încorporată statului franc, iar creștinismul decla-

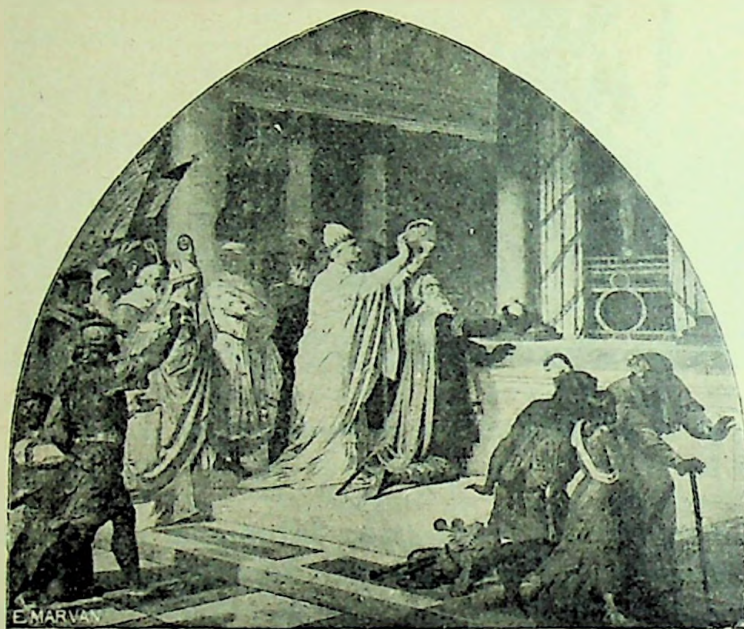

Carol cel Mare cu o scrisoare a lui.

rat obligatoriu. La anul 793, Saxonii se mai răsculară odată. Acum Carol strămută o mare parte din ei în Franța aducând în locul lor coloniști franci. Indârjirea luptătorilor a fost foarte mare din cauza caracterului religios pe care l-au avut dela început aceste războaie. Francii luptau pentru religia cea nouă, *pentru Cristos*; Saxonii luptau pentru vechile lor credințe, *pentru Odin*. Dar hotărârea cu care Carol a dus aceste crâncene războaie se explică și printr'aceia că el urmărea un mare scop politic: *reîntemeierea imperiului Roman de Apus*. De mult se simțea în Apusul Europei nevoia de ordine și de liniște. Atâtea năvăliri, atâtea crime și fărădelegi făcură pe oamenii luminați să regrete ordinea și pacea pe care Roma de altă dată le impusese popoarelor. Roma și Papa, căutau acum să reînvie prin Carol și prin Franci vechiul imperiu.

5. Desființarea regatelor barbare
și reînțemeierea Imperiului.
de Apus (800).

Ideia de reînțemeiere a imperiului Roman de Apus nu putea fi adusă la îndeplinire câtă vreme mai ființau între granițele fostului imperiu, state barbare. De aceea, Carol porni o serie de războaie pentru deființarea acestor state. Astfel, în Italia, neamul german al *Longobarzilor* în-

Incoronarea lui Carol cel Mare ca împărat.

temeiasă un regat cu capitala la *Pavia*. Regele longobard *Dezideriu*, vroia să supună și pământurile ce aparțineau Papei. Carol trecu Alpii, cuceri *Pavia*, prinse pe *Dezideriu*, îl trimise la mânăstire, iar el se încoronă cu coroană de fier a regilor longobarzi. Un alt stat pe care l-a desființat Carol și încorporat statului franc a fost *Bavaria*. După *Bavari*, veni rândul *Avarilor*. Aceștia întemeiaseră un stat între Dunăre și Tisa și speriaseră lumea cu sălbătecia lor. Ba încercară să cuprindă și *Constantinopolul*. Strămoșii noștri au suferit mult de pe urma lor. La anul 791, Carol îi

atacă, Luptele ținură mai mulți ani și fură foarte crâncene. În cele din urmă Carol le distruse taberele și îi nimici cu totul. Țara lor fu încorporată imperiului lui Carol.

Astfel Francii ajunseră vecinii strămoșilor noștri. Cu acest prilej Carol supuse și două popoare slave: *Cehii* și *Croații*, pe cari îi atrase în sfera culturii latine și a bisericii romane. Și azi, în limba acestor popoare slave, rege se zice *cral*, dela numele lui Carol. În anul 800 în ziua nașterii Domnului, în catedrala Sfântului Petru, Papa puse pe fruntea marelui monarh diadema imperială și îl binecuvântă ca *împărat roman*. Poporul din Roma, adunat în fața catedralei îl aclamă și îl salută cu titlul de *Carol August*.

6. Luptele lui Carol cel Mare cu Arabii.

Carol avu și cu Arabii câteva lupte în care eși învingător. Într'una din aceste lupte pieri Roland, cel mai viteaz căpitan al său. Roland aflat în ariergardă fu înconjurat de Mauri în munții Pirinei. El trebuia să vestească pe ai săi dacă s'ar fi aflat în vre-o primejdie cu un sunet de corn. Când dușmanii îl înconjurară el primi lupta, deși avea doar o mână de ostași cu el. Se apăără cu înverșunare și nu dete semnalul convenit decât atunci când, rănit grav, simți că puterile îl părăsesc și că sfârșitul i se aproprie.

Poporul francez a păstrat amintirea acestui erou într'o mare poemă „Chanson de Roland”. Mai târziu Carol cuceri Barcelona și întemeie *marca hispană*.

7. Intinderea și organizarea Imperiului.

Imperiul lui Carol cuprindea toată *Galia* afară de Bretania, *Nordul Spaniei* până la Ebru, *Italia* până la Garighiano; *Germania de Nord* până la Elba și *Germania de Sud* până la Dunăre — deci aproape toate țările ce aparținuseră Imperiului roman de Apus. Popoarele de primprejur erau tributare. Reședința preferată a lui Carol era la *Aix-la-Chapelle*. În fiecare an el convoca *adunarea generală a Francilor*. Atunci Carol se informa de viața

provinciilor. În aceste adunări, episcopii și marii seniori ședeau deoparte. Împăratul le aducea la cunoștință măsurile ce vroia să ia, prin niște proiecte scrise — un fel de legi — numite *Capitularii*. Episcopii și seniorii le comentau, apoi Carol hotăra. Unele capitularii priveau serviciul militar, altele aveau cuprins moral, altele priveau administrația fermelor regale. Sistemul impozitelor fiind compromis după cum am văzut — încă din vremea regilor merovigieni, — sursa principală a veniturilor împăratului erau domeniile sale. Pe aceste domenii foarte întinse se făcea agricultura în stil mare, se creșteau turme uriașe de vite și se fabricau tot felul de obiecte. O armată întreagă de meșteșugari, lucrători și funcționari se ocupa cu organizarea acestei bogate producții și cu desfacerea ei. Astfel, Carol era cel mai de seamă agricultor, comerciant și industriaș din imperiul său. Exemplul Împăratului fu imitat și de ceilalți mari proprietari de pământuri.

Imperiul astfel renăscut, căpătă o bună administrație. Era împărțit în provincii numite *comitate*; șeful unui *comitat* se numea comite. Comitatele dela graniță se numeau *mărci*, iar șefii lor *markgrafi*. Având în grijă paza imperiului, mărcile aveau puteri mai mari; întrețineau trupe și făceau întăriri. Dintre mărcile întemeiate de Carol pomenim: *Danenmarc*, (adică marca contra Danezilor) din care mai târziu s'a născut Danemarca; *Ost-mark* adică marca Răsăritului, întemeiată contra Avarilor din care s'a născut Austria și *marca hispanică*, din care s'a născut Catalania. Dar Carol s'a ocupat mult și de organizarea religioasă. A înființat episcopii și numeroase mănăstiri. Pretutindeni străbăteau misionari și călugări, pe la toate popoarele supuse, pentru a aduce învățătura lui Cristos.

8. Renașterea culturii latine.

Invierea imperiului Roman aduse și o renaștere a culturii latine.

Carol are meritul că a încurajat această renaștere, deși el nu știa nici să citească. Dorind ca palatele și curtea sa să amintească cât mai mult pe ale împăra-

șilor Români de odinioară, el căută să atragă la sine pe cei mai mari învățați, înființând școli la curte și altele pe lângă episcopii, din care să iasă clerici cultivați. Chiar în palatul său a instalat o școală mai înaltă. Incepură să apară și scrieri în limba latină, imitate firește după vechii scriitori Romani. Dintre învățații și scriitorii cari au trăit la curtea lui Carol, demni de ținut minte, sânt: *Alcuin* și *Eginhard*, care a scris *Viața lui Carol cel mare*.

LECTIA VII.

Sfărâmarea Imperiului lui Carol cel Mare. Normanzii. Noile state.

1. Sfărâmarea Imperiului lui Carol cel Mare. Tratatul dela Verdun.—(843).

Imperiul lui Carol cel Mare n'a rezistat mult după moartea întemeietorului. Lucrul acesta nu trebuie să ne mire. Cu toată osteneala ce și-a dat marele împărat de a da statului său o bună administrație și o organizare unitară, totuși întinderea și diversitatea etnică făceau imposibilă punerea în practică a unui sistem politic centralist. În mod firesc crește deci autoritatea cârmuitorilor regionali, așa cum s'a întâmplat și în vremea urmașilor lui Clovis. Este adevărat că vechiul imperiu roman contopise într'o unitate admirabilă nenumărate popoare, dar opera aceasta se săvârșise încet printr'o asimilare treptată în decurs de veacuri, pe când statul întemeiat de Carol cel Mare era întemeiat într'o viață de om. Nu mai puțin, a contribuit la desmembrare — și de data aceasta — vechiul obicei germanic de a se considera statul ca o proprietate a familiei domnitoare, pe care urmașii aveau dreptul să și-o împartă. — Astfel făcu chiar urmașul lui Carol, *Ludovic cel Evlavios*, om slab, fără voință, și înclinat mai mult către cele bisericesti. Încă în viață fiind, el împărți imperiul între fiii săi: *Carol Pleșuvul*, *Ludovic Germanicul* și *Lotar*. Aceștia începură să se lupte între dânșii

și chiar împotriva tatălui lor. După moartea lui Ludovic, ei continuară luptele până ce ajunseră la o împărțire definitivă prin *Tratatul dela Verdun*, la anul 843. Carol Pleșuvul luă Franța, Ludovic Germanicul luă Germania, iar Lotar luă Italia, Belgia, Olanda și Lotaringia. Provinciile imperiului lui Carol cel Mare se mai uniră o singură dată, în vremea lui Carol cel Gros, fiul lui Ludovic Germanicul, dar pentru puțină vreme. Luptele neîncetate dintre ei, făcură să slăbească puterea celor trei regi, așa încât marii seniori nu le mai dădeau ascultare. Comiții și marchizii mai puternici începură a se purta pe teritoriile încredințate lor ca niște adevărați suverani. Astfel, nu trecu mult și cele trei regate se împărțiră la rândul lor într'o sumedenie de stătulețe cari se luptau neîncetat între ele. Anarhia începu astfel să bântue în toate provinciile fostului imperiu. Foarte mult a contribuit la mărirea dezordinii, o nouă serie de năvălitori: *Ungurii* și mai ales *Normanzii*.

2. Năvălirea Normanzilor.

Asediul Parisului.

Normanzii erau un popor de pirați foarte îndrăzneți, veniți din Nordul Europei. Locuințele lor erau pe țărmurile Scandinaviei și prin insulele daneze. Au început să năvălească îndată după moartea lui Carol cel Mare, iar sub Carol Pleșuvul năvălirile lor s'au îndesit; aproape în fiecare an prădau coastele Galiei. Flotele lor alcătuite din mii de bărci ușoare, duse cu două pânze, străbăteau mările și apăreau prin surprindere în fața țărmurilor bogate, intrau apoi pe gurile fluviilor și râurilor până în interiorul țărilor, jefuind și răspândind groaza pretutindeni. Încărcați de pradă, Normanzii se întorceau la casele lor. Fiecare flotă avea un șef suprem a cărui barcă se recunoștea din depărtare prin ornamentele ei. Acelaș șef comanda și când debarcau. I se spunea *rege*, însă autoritatea lui se exercita numai în vremea călătoriei pe mare și în intervalul luptelor. Totuși acești *regi ai mării*, fiind aleși dintre cei mai viteji și mai capabili erau foarte iubiți și ascultați. Adesea furtunile violente care bântue mările nordice le risipeau flotele și le îneca sute de bărci. După

încetarea furtunii, cei rămași în viață se strâneau la semnalul regelui mării pe lângă barca lui și ca să arate disprețul lor față de moarte cântau cântece de biruință: *.....uraganul este în slujba noastră, el ne aruncă acolo unde vroim noi să mergem*". Profitând de desbinarea urmașilor lui Carol cel Mare și de fărâmițarea statelor, acești pirati porniră pe la sfârșitul veacului IX o mare expediție. Ei invadară repede tot țărmul dela gura *Elbei* până la aceea a *Garonei*; jefuiră și arseră numeroase orașe (dintre care *Hamburg, Colonia, etc.*); străbătând Țările de jos, pătrunseră adânc în *Franța*. Alte cete ajunseră până în *Spania*.

O flotă normană compusă din șapte sute de bărci intră pe gura Senei în toamna anului 885. Ajunși în dreptul *Parisului*, ei începură un asediu sistematic, după toate mijloacele cunoscute în vremea aceea. Locuitorii se apărară cu îndârjire, sub comanda episcopului *Gozlin* și a lui *Odo*, fiul contelui de Paris *Robert cel Puternic*. Normanzii au utilizat în acest asediu și turnuri mari pe cari le împingeau pe roate, până la ziduri. Dar Parizienii aveau arcași buni care săgetau pe cei ce împingeau turnurile. Altă dată s'au apropiat de ziduri în număr mare cu scuturile deasupra capului, alcătuiind un adevărat acoperiș, dar Parisienii se salvară rostogolind pietre mari și plumb topit. Astfel se luptară fără nici un rezultat, aproape un an întreg. Într'o dimineață, Parizienii zăriră pe înălțimile dela *Montmartre*, sosind trupele lui *Carol cel Gros*; acesta însă în loc să dea lupta vitejește, cumpără cu bani retragerea barbarilor. Normanzii au continuat să facă năvăliri din ce în ce mai sălbatice. *Exasperați, regii Carolingieni, spre a avea ajutoare împotriva năvălirilor normande, dădură drepturi și mai mari seniorilor mai ales markgrafilor, așa încât, puterea statului se fărâmiță cu totul*. Normanzii reușiră să ocupe provincii și chiar țări întregi; se așezară astfel în *Britania* în *Franța*, în *Italia* și chiar în *Rusia*, unde puseră bazele marelui imperiu de mai târziu. În *Franța* se așezară sub comanda lui *Rollon*, la anul 911, în ținutul Senei, aproape de vărsarea acestui râu în mare. Acea parte a Franței pe care o ocupară Normanzii se numește până astăzi *Normandia*.

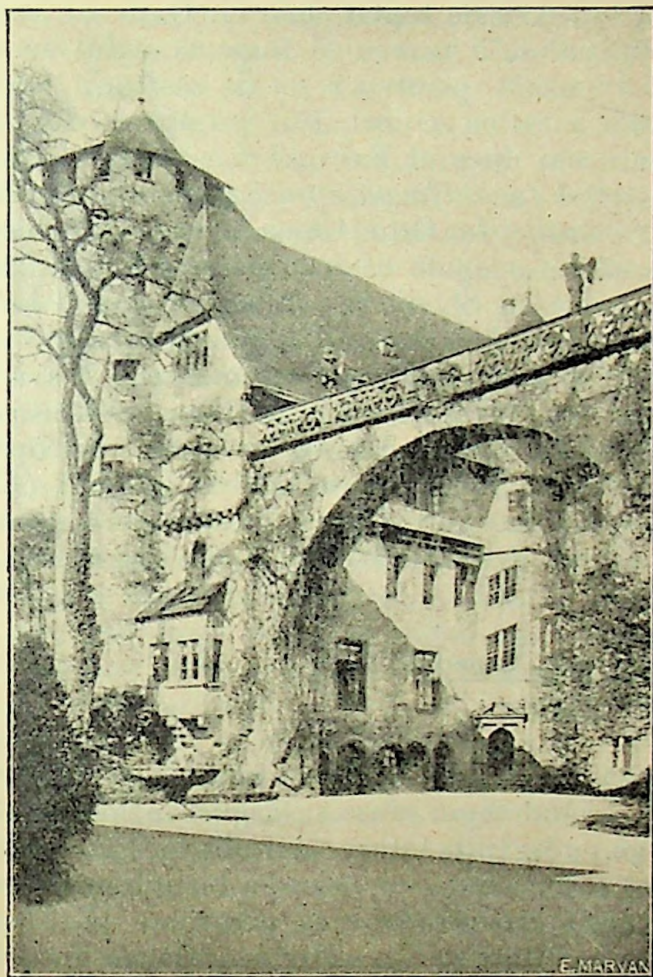
3. Noile State: Franța.

Am arătat mai sus că după moartea lui Carol cel Mare, imperiul a mai fost unit o singură dată sub aceeași coroană în vremea regelui Carol cel Gros (876—887). Dar acesta a fost un rege slab. Am văzut că în loc să lupte cu Normanzii, el le-a dat bani ca să se retragă. După moartea lui, nobilimea franceză alege pe tânărul Odo, fiul comitelui de Paris, *Robert cel Puternic*. Odo se făcuse foarte iubit pentru vrednicia cu care apăruse Parisul împotriva Normanzilor. El domni 10 ani (888—898), cu multă energie. Dar seniorilor nu le convenea un rege autoritar, așa încât, la moartea lui, reîntronară iarăși pe Carolingieni, cari ocupară tronul Franței încă vre-o 90 ani. Dar la anul 987 Robertienii, profitând de împrejurări, făcură să fie ales ca rege al Franței unul dintre descendenții lui Robert cel Puternic, anume *Hugo Capet*, care întemeie astfel o nouă dinastie: *dinastia Capetienilor*, care a domnit veacuri de-a rândul. *Robertienii fiind conți de Paris, capitala Franței devine Parisul.*

4. Germania.

Știm că la împărțirea imperiului lui Carol cel Mare, Germania fusese dată lui Ludovic Germanicul. Ca și Franța, Germania se împărți și ea între câți-va mari seniori, cari se considerau și se purtau ca și regii. Patru erau statele germane cele mai puternice (numite și ducate): *Saxonia, Franconia, Suabia și Bavaria*. La anu 887, seniorii germani revoltându-se contra lui *Carol cel Gros*, ridicară ca rege pe ducele bavarez *Arnulf*. Acesta căută să întindă stăpânirea germană spre Răsărit, dar întâmpină rezistența Slavilor. Atunci își aruncă ochii asupra Italiei. Trecu munții, intră cu forța în Roma și se încoronă cu titlul de împărat la anul 896. *De aci înainte coroana și titlul de împărat vor fi preținse totdeauna de monarhii germani.* Arnulf făcu marea greșală de a chema în ajutorul său pe Unguri, deschizându-le astfel drumul spre centrul și apusul Europei. Germanii plătiră scump această greșală căci sub fiul lui Arnulf, un copil de șapte ani, numit

Ludovic, Ungurii făcură câteva năvăliri de o cruzime nemaipomenită. La anul 911 murind Ludovic, se stinse dinastia carolingiană și în Germania, iar seniorii aleseră ca rege, pe ducele Franconiei, *Conrad*, care însă nu reuși

Castel în Germania.

să se impună seniorilor. La moartea sa, fu încoronat ca rege, ducele *Henric Păsărarul* (919).

Acesta a fost primul rege mare al Germanilor. El știu să impună ascultare seniorilor, și bătutu pe Slavi, pe Unguri și pe Danezi. Sub domnia lui începură Germanii să clă-

dească orașe și cetăți în care să se adăpostească împotriva năvălitorilor. După Henric Păsărarul, urmă fiul său *Otto cel Mare* (936—973), care a fost unul dintre cei mai însemnați monarhi din Evul Mediu. Dela început, Otto dovedi o mare energie învingând pe ducii cari se răsculară împotriva lui. Avu de luptat chiar cu frații săi, cari, după obiceiul timpului, îi cereau să împartă statul cu ei, și îi învinsese. În urmă, printr'o serie de căsătorii între rudele sale și fetele marilor seniori, fiul său ajunsese duce al Suabiei, fratele său duce al Bavariei, iar ginerele său ducele Lorenei. Astfel fu unificată aproape întreaga Germanie în în mâinile familiei lui Otto. Chiar locurile de arhiepiscopi, avu grijă să fie ocupate de frați de ai săi. În afară, Otto avu lupte grele cu Slavii depe Elba, pe care îi bătă întemeind împotriva lor marca Brandenburg; bătă apoi pe Poloni și pe Boemi. Dar lupta cea mai grea o avu cu Ungurii, care, deși înfrânți odată de Henric Păsărarul, continuară totuși a bântui Apusul și centrul Europei. Otto câștigă împotriva lor o mare victorie la Lech (955). În urma acestei înfrângerii, Ungurii se așezară definitiv în Panonia și nu mai îndrăzniră să năvălească asupra Apusului.

5. Cucerirea Italiei. Imperiul

Romano-German

În vremea aceasta, în Italia anarhia era din ce în ce mai mare; având acum orașe și târguri înfloritoare, această țară ajunge iarăși ținta tuturor năvălitorilor. Pirații Arabi (Sarazinii) și hoardele Ungurilor au făcut numeroase jafuri și au săvârșit cruzimi cari se pomenesc până astăzi în poveștile poporului italian. Multe orașe au fost distruse, biserici aprinse, oameni uciși cu zecile de mii. Astfel în anul 924, Ungurii năvălind în *Pavia*, arseră toate bisericile și dintre locuitori nu scăpară cu viață decât vre-o două sute. Ultimii carolingieni din Italia, se dovediră slabi, ca și cei din Franța și din Germania, și incapabili să apere țara, iar seniorii se luptau neconținut între ei pentru întâietate; astfel năvălitorii nu găseau în drumul lor nici o rezistență. Nici Papii nu mai erau ascultați; scaunul Papal

se obținea prin lupte între partide, prin bani și prin intrigi. Abia ales un papă, era repede răsturnat. În zece ani partidele dela Roma schimbară opt papi. Odată aleseră pe un copil de 17 ani. *Tot poporul, orașenii mai ales, doreau un stăpânitor energetic*, care să-i apere împotriva năvălitorilor și nu mai puțin împotriva abuzurilor la care se dedaseră unii dintre seniori. Prin anul 950, ramura carolingiană din Italia se stinse. Un senior foarte ambițios, Berengar, luă titlul de rege și vru să silească pe *Adelaida*, văduva ultimului carolingean să se căsătorească cu el. Adelaida chemă pe Otto în ajutor. În anul 955, Otto pătrunde în Italia, supune pe Berengar și se căsătorii cu Adelaida. Dar turburările din Italia și mai ales din Roma nu se mai potoliră. Rechemat de *Papa Ion al XII*, Otto reveni și intră de astă dată chiar în Roma, unde Papa recunoscător, îl încoronă ca *împărat roman al Apusului*. Noul imperiu se numi *Sfântul Imperiu Roman de națiune Germană*. Otto impuse Papei Ioan al XII-lea să-i jure credință. Nemulțumit de această purtare a lui Otto, Papa încercă să protesteze dar împăratul german ocupă Roma cu forța, îl detronă și așeză în locul lui alt papă. *Această îngenunchiere a Bisericii de către împărat va da naștere în viitor unui șir lung de lupte între papi și împărați*. Acum Otto era în culmea puterii. El stăpânea Germania, Italia, Roma cu Papalitatea și chiar în Franța autoritatea lui era respectată; astfel chiar Hugo Capet n'ar fi putut ajunge la tron fără consimțământul lui. Cu imperiul de Răsărit, deasemenea Otto cătă să aibă raporturi bune. Intră și în legături de rudenie, căsătorind pe fiul său *Otto al II-lea cu Theofania*, o nepoată a împăratului bizantin. Datorită relațiilor cu Italia și cu Bizanțul, în vremea lui Otto Germania intră sub influența culturii greco-latine. Prin mânăstiri, călugării începură să scrie și să citească în cele două limbi moarte. La anul 973, în luna Maiu, Otto se stinse și fu înmormântat la *Magdebourg*.

6. Anglia.

După retragerea legiunilor romane, provincia Britania căzu iarăși în stare de barbarie. Britanii chemară în ajutor pe Anglii și pe Saxoni, cari însă, apoi, nu vroiră

să mai plece; ei întemeiară în Britania *șapte state*. Cultura romană, care în Britania nu se înrădăcinase prea tare, fu înăbușită de acești năvălitori; deasemenea religia creștină se pierdu, căci năvălitorii erau păgâni.

Pela finele veacului al VI-lea, creștinismul fu însă introdus din nou de către *Papa Grigore I-ul*. În vremea lui Carol cel Mare se ridică între Anglo-Saxoni un rege vestit, *Egbert cel Mare* (800—836), care uni cele șapte state și-și luă titlul de rege al întregii Anglii. Curând, asupra Angliei năvăliră *Danezii*. Anglo-Saxonii se apărară cu îndârjire. În aceste lupte se distinse regele *Alfred cel Mare*. El fu silit însă să părăsească în mâinile noilor năvălitori o parte din țară și chiar orașul *Londra*, unde se așezară regii danezi. Alfred n'a fost numai un mare războinic ci și un mare organizator al statului și un sprijinitor al culturii. El întemeie cetăți, dădu legi, făcu biserici și școli. *Este primul rege medieval care se gândi să traducă scrierile vechi, latine, în limba poporului său, adică în limba engleză*. Chiar el învăță limba latină și se ocupă cu astfel de traduceri. La anul 1017, regele danez care domnea la Londra, *Canut*, luă locul vechilor regi și ajunse astfel regele întregii Anglii. Canut reuși să unească sub sceptrul său și țările scandinave, punând astfel bazele unui mare imperiu nordic. După moartea lui însă acest imperiu se sfărâmă, iar tronul Angliei fu ocupat mai târziu de *Harold*. În timpul domniei acestuia, Normanzii din Franța năvăliră în Anglia, sub comanda ducelui lor *Wilhelm*. La *Hastings* (1066), se dădu o bătălie crâncenă între Anglo-Saxoni și Normanzi. Anglo-Saxonii fură înfrânți cu desăvârșire. În urma acestei victorii, Wilhelm ajunse rege al Angliei. El împărți pământul cucerit într'o sumedenie de moșii pe care le dăruie ostașilor săi. Normanzii aduși de Wilhelm Cuceritorul împrumutaseră în timpul șederei lor în Franța, limba și obiceiurile poporului francez. Acum ei contopindu-se cu Anglo-Saxonii, *aceștia primiră la rândul lor o puternică influență franceză*. Foarte multe cuvinte englezești sânt de origină franceză; caracterul german predomină însă în limba și gramatica engleză.

Ungurii în Panonia. Regatul unguresc.

1. Așezarea Ungurilor în Panonia.

Dintre popoarele de rasă galbenă care au năvălit în Europa, acela care a avut un rol mai însemnat este poporul unguresc, de oarece, spre deosebire de alte popoare de aceeași rasă, azi dispărute, s'a menținut în centrul Europei, unde a fundat un stat civilizat. Ungurii n'au năvălit cu ocazia valului de năvălitori dela începutul Evului Mediu care a distrus imperiul roman de apus, ci fac parte din al doilea val de năvălitori de pe la anul 800. Ei aparțin ramurei fino-ugrice a rasei galbene, sânt adică înrudiți prin limbă și rasă cu Finii din Finlanda. Ei au venit din părțile munților Urali, de unde îndreptându-se spre apus, s'au năpustit asupra Rușilor dela Kiev, pe care i-au bătut, arzându-le capitala. De acolo au pornit mai departe și s'au așezat în sudul Basarabiei (Bugeac), regiune pe care au numit-o *Atelcuz*. Nici acolo n'au rămas însă multă vreme, căci năvălind asupra lor un alt popor de rasă galbenă, Pecenegii, Ungurii fură alungați din aceste locuri și se retraseră spre nord. Ei trecură prin Galiția și de acolo peste Carpații Păduroși prin pasul Körösmező și ajunseră apoi în valea Dunării mijlocii, în fosta provincie romană Panonia la anul 895. Această regiune de stepă fusese mult prețuită de popoarele de păstori nomazi de rasă galbenă; pe rând locuiseră în Panonia Hunii, Avarii și la urmă Ungurii. Aceștia găsiră în „Pusta“ Panoniei triburi de Slavi, înrudiți de aproape cu Slavii din Bulgaria. pe care îi contopiră. Dar Slavii lăsară în limba ungurească urme adânci; numeroase cuvinte ungurești sânt de origine slavă, de pildă cea mai mare parte a numelor zilelor săptămânii. De asemenea numeroase râuri, orașe și sate din Ungaria au nume slavonești, chiar numele capitalei, *Pesta*, este slavonesc.

Conducătorul Ungurilor, atunci când s'au așezat în Panonia, era *Arpad*, din care s'a tras familia domnitoare a *Arpadienilor*, a cărei domnie asupra Ungurilor ține până la 1300.

2. Luptele cu Germanii.

Intocmai ca și Hunii, Ungurii începură să năvălească în toate părțile Europei centrale și apusene. Și ei erau călăreți iuți și cetele lor străbăteau ca săgeata țări întinse, pe cari le prădau. Pătrunseră în mai multe rânduri în Italia, și mai ales în Germania, care după demembrarea imperiului lui Carol cel Mare fiind slăbită și divizată, avu mult de suferit din pricina năvălirilor ungurești. Intr'un rând Ungurii trecură chiar peste Rin și pătrunseră până în Franța. Aceste năvăliri neconținute avură însă și o urmare fericită pentru Germani; văzând primejdia ce-i amenința, principii germani se uniră între ei și aleseră cu toții un rege, Henric Păsărarul, care după câteva lupte în care respinse mai multe incursiuni ungurești, încheie pace cu Ungurii. Sub urmașul lui Henric Păsărarul, Otto, numit mai târziu cel Mare, Ungurii năvălesc din nou în Germania, dar Otto le iese înainte cu toți principii germani și-i zdrobește cu totul în marea luptă dela Augsburg, pe râul Lech (955). Prin izbânde sale asupra Ungurilor Otto, capătă o mare faimă în toată Europa și fu chiar încoronat ca împărat roman de către papă. Prin urmare, războaiele cu Ungurii au fost pricina unirii Germanilor sub un singur rege și a reînființării imperiului roman de apus. Dar și asupra Ungurilor aceste înfrângeri avură urmări însemnate: amenințați să fie șterși depe harta Europei, ca și Hunii odinioară, ei primesc creștinismul, ca astfel să fie lăsați să trăiască în rândul celorlalte popoare, în Europa.

3. Creștinarea Ungurilor.

Ștefan cel Sfânt.

La anul 1000 conducătorul ungar Vaic (nume de origine slavă, corespunzător românescului Voicu) primi creștinismul și se încoronează ca rege sub numele primit prin botez de Ștefan. Ștefan a primit botezul dela papa dela Roma și a primit în țara lui liturghia în limba latină. După rege s'au botezat toți nobilii și tot poporul unguresc, așa că lui Ștefan, fiind regele care a creștinat

pe Unguri, i s'a zis cel Sfânt. Papa i-a trimis coroana regală și i-a dat titlul de rege apostolic, adică răspânditor al creștinismului, ca odinioară apostolii. Totuși creștinismul se răspândise în poporul unguresc încă înainte de Ștefan cel Sfânt și anume, nu dela Roma, ci dela Constantinopol. Mulți principii unguri, vasali ai regelui Ungariei, primiseră încă mai de mult religia creștină și unul dintr'înșii, Gheiza, se dusesese chiar să se boteze la Bizanț. Românii și Slavii vecini cu Ungurii, au contribuit și ei la lățirea creștinismului în rândurile acestui popor, cciace se vede prin faptul că multe cuvinte ungurești care privesc creștinismul și biserica sânt de origine românească sau slavă. Așa este de pildă cuvântul unguresc *karacsony*, care arată sărbătoarea *Ciătinului*, cuvânt pe care Ungurii l-au împrumutat dela Români într'o epocă foarte veche.

Dar îndreptarea creștinismului Ungurilor spre Roma a avut o înrăurire hotărâtoare asupra civilizației lor: ei au fost mereu în legături cu apusul și civilizația latină introdusă în Ungaria a ridicat cultura și organizația acestei țări. Cu vre-o cincizeci de ani după creștinarea lui Ștefan cel Sfânt, biserica răsăriteană sau ortodoxă s'a despărțit de biserica romană sau catolică. Regii unguri, cari primiseră creștinismul dela Roma se alipesc religiei catolice. Acest lucru a avut urmări rele pentru Românii rămași ortodoxi, socotiți de papă ca schismatici. Românii trăiau pe atunci în stătulețe mici, cari nu se puteau împotrivi puterii ungurești și astfel fură supuși de Unguri și mai târziu își pierdură toate drepturile, ca unii ce nu erau catolici.

4. Cucerirea Transilvaniei de către Unguri.

Cucerirea de către Unguri a început în vremea regelui Ștefan cel Sfânt, dar s'a făcut treptat în timp de un veac și mai bine. Chipul cum au cucerit Ungurii această țară este povestit de un cronicar al lor, care scria latinește, numit *Notarul Anonim al regelui Bela*. Când Ungurii au trecut peste Tisa și apoi peste Munții Apuseni, au găsit în aceste părți mai multe stătulețe, pe care cronicarul pomenit le numește ducate (erau în realitate voevodate).

Aceste țărișoare erau formate din Români care trăiau împreună cu Slavii. Toate cronicile ungurești vechi recunosc că cea mai veche populație, pe care au găsit-o Ungurii la venirea lor în Transilvania, este cea românească. Cele mai însemnate țărișoare românești și slave găsite de Unguri la cucerirea Transilvaniei sânt următoarele: în *Banat* se afla un stat sub conducerea unui principe numit *Glad* și *tot în Banat* era și un al doilea stat sub conducerea unui Bulgar, anume *Kean*, care era supus împăratului grecesc dela Constantinopol. În țara lui era și o mănăstire ortodoxă cu călugări veniți de peste Dunăre. În *munții Bihorului* exista de asemenea un stătuleț româno-slav. După supunerea acestor stătulețe, Ungurii au trecut spre centrul Transilvaniei. Cronica povestește cum un șef ungur, anume *Tuhutum*, aflând că peste Munții Apuseni se află o țară bogată și mănoasă, a trimis în taină pe un om al său s'o cerceteze și să vadă în ce chip ar putea fi supusă. Omul lui *Tuhutum* a venit cu răspuns că în adevăr se află acolo un *ducat al Vlahilor (Românilor)* și *al Slavilor pe valea râului Someș* sub cărmuirea unui duce român numit *Gelu*. Țara era bogată, mai ales că se putea scoate din aceste locuri sare, ceiace în Ungaria nu se afla. *Gelu* nu putea ține piept Ungurilor, pentru că oastea lui nu cunoștea lupta călare cu lancia, ci numai cu arcul, și pentru că țara lui era slăbită din pricina prădăciunilor neîncetate ale năvălitorilor mongoli dela răsărit, *Pecenegii și Cumanii*, ce veneau de peste Carpați.

În urma primirii unor astfel de știri favorabile, *Tuhutum* trece în Munții Apuseni și dă două lupte cu oastea lui *Gelu*; în cea din urmă ducele Românilor este învins și ucis, iar țara lui este supusă de către Unguri. Nu știm în ce împrejurări au supus Ungurii partea de sud a Transilvaniei, dar e sigur că și acolo au avut de supus prin luptă unele stătulețe românești, căci până târziu s'a păstrat în acele părți o așezare autonomă a Românilor sub numele de *Terra Blacorum (Țara Românilor)*, o urmă a unui fost stat independent.

Cucerirea Transilvaniei de către Unguri a fost completă abia la sfârșitul veacului al XI-lea. Țara aceasta au numit-o ei *Transilvania*, înțelegând prin aceasta țara de

peste pădure, adică de peste pădurile Munților Apuseni. În ungurește i-au zis *Erdely*, ceea ce înseamnă același lucru de unde derivă și numele românesc *Ardeal*.

5. Colonizarea Transilvaniei.

Spre a-și asigura stăpânirea asupra Transilvaniei și a o apăra împotriva năvălirilor barbare, regii unguri au adus în această provincie mai mulți coloniști streini, dându-le pământuri și privilegii de a se cârmui singuri cu șefi aleși de dânșii. Primii coloniști aduși au fost *Secuii*, tot Unguri, așezați în cotul Carpaților și spre marginea dinspre Moldova de mai târziu, în județele Ciuc, Trei Scaune și Odorhei. Secuii erau împărțiți în județe numite *scaune* și ascultau de comitele sau șpanul lor deosebit. O parte au trecut în Moldova, spre părțile Bacăului și se numesc *Ciangăi*.

Alți coloniști au fost *Sașii*, Germani aduși din Flandra, din părțile Rinului și din Saxonia (de unde și numele lor, *Sachsen*, românește *Sașii*) și așezați în orașe, mai ales la Sibiu, Brașov, Bistrița, Sighișoara, Mediaș. Sașii formează în Ardeal *comune libere*, apărate de oastea lor și se ocupau mai ales cu negoțul, pe care-l făceau prin pasurile Carpaților, până la Dunăre și la Marea Neagră.

LECȚIA IX.

Feudalitatea și Cavalerismul.

1. Originile societății feudale.

Am văzut că plutocrația romană fiind o *clasă parazită* — de jaf și consumație, nu de producție — a cheltuit prin risipa ei aurul și argintul rezultat din cuceriri. *Aceste metale s'au scurs înapoi spre marele centre comerciale și industriale ale răsăritului*, de unde veneau obiectele de lux. Atât de mare era lipsa de bani începând din secolul III, încât — după cum am mai arătat — se plăteau salariile funcționarilor și soldele militarilor în grâne (singura producție de care se învredniciseră Romanii) iar

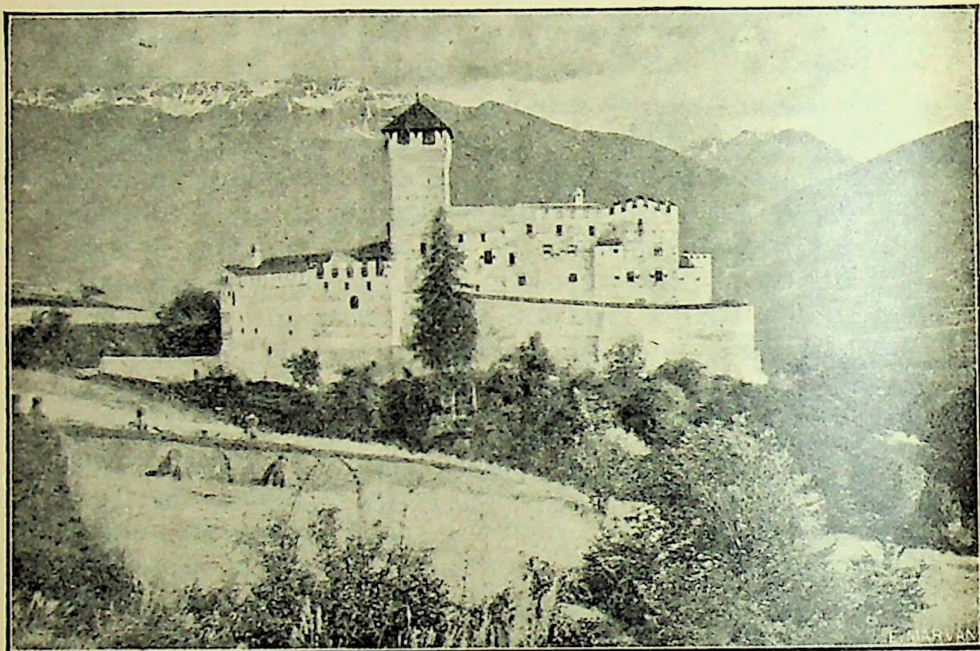
impozitele se percepeau tot în grâne. Dar un mare imperiu, cu sute de mii de funcționari și cu armate puternice nu se poate ține în astfel de condițiuni. Nobili sau oameni de jos, latifundiari sau proletari, toți își caută acum un refugiu la țară; toți încep a trăi o viață țărănească din produsele pământului și ale gospodăriei rurale. Nemaivând sclavi și nici bani pentru a plăti lucrători, latifundiarii aduceau mii de *coloni* cărora le împărțeau bucăți din moșie; proprietarul lua o parte din produse iar restul rămânea colonului ca plată a muncilor sale. Când jafurile barbare se întetiră, iar statul Roman a început să se dezorganizeze, când nesiguranța și anarhia bântuiau în toate provinciile, numărul colonilor a început să crească. Astfel, chiar țărani liberi, ne mai putând plăti impozitele, renunțau bucuroși la libertăți și se înglobau cu pământurile lor în domeniile celor puternici, unde găseau în schimb, ocrotire, siguranță zilei de mâine pentru ei și pentru familiile lor. *Intre acești oameni și stat orice legătură se rupe; în schimb se întăriră legăturile între ei și protectorul lor, seniorul pe moșia căruia aflau pâinea cea de toate zilele și ocrotirea împotriva dușmanilor.* Sate întregi de mici proprietari de pământ, adesea regiuni întregi urmară acest exemplu și intrară cu loturile lor sub protecția seniorului, îngroșând rândurile colonilor. *Astfel, statul centralist roman de odinioară se disolvă în grupuri agrare regionale.* Am văzut apoi încercarea regilor merovingieni de a reda acestor grupuri agrare *unitatea politică și administrația, de a reînțemeia adică, statul.* Dar au plătit cu toată averea lor, după cum am arătat — și în cele din urmă cu tronul — încercarea aceasta. Neavând cu ce plăti aparatul militar și administrativ pe care l-au creat — căci de impozite nu mai vroia nimeni s'audă — regii merovingieni și-au împărțit domeniile până ce au sărăcit cu totul, apoi s'au retras la țară, unde trăiau modest, în case rustice, asemeni unor mici moșieri. Carol cel Mare, având domenii foarte întinse și o energie extraordinară, fiind ajutat și de biserică, reuși să refacă un moment unitatea politică a apusului. Pentru a avea banii necesari întreținerii statului, el a organizat pe întisele lui domenii o activitate economică

uriașă. Pe drept s'a spus că a fost cel mai mare agricultor, crescător de vite, comerciant și industriaș din tot imperiul său. Se părea că Statul unitar și centralist re-întemeiat de el va dăinui. N'a fost totuși așa. Indată după moartea marelui împărat, anarhia reîncepu să bântue pretutindeni cu mai multă furie. Noul val de năvălitori, *Ungurii* și mai ales *Nortmanii* contribuira mult la lățirea anarhiei. Regii, urmașii lui Carol, dovedindu-se incapabili să pună rânduială și să apere viața și avutul supușilor, legăturile acestora cu seniorii pe moșiile cărora trăiau se întăriră așa de mult încât — ca și în vremurile decăderii romane — ei nu se mai considerau supușii regelui ci ai seniorului. Unii dintre acești seniori, erau, după cum am spus, *urmașii latifundiarilor* din epoca romană; alții se trăgeau din *căpeteniile năvălitorilor germani* de altă dată. Cei mai puternici erau însă *foștii cărmuitori provinciali*, adică *comiții, ducii și markgrafii*. Aceștia, văzând slăbiciunea urmașilor lui Carol, începură a administra provinciile pe socoteala lor. Sub domnia lui *Carol Pleșuvul* ei începură să transmită titlurile lor, copiilor ce aveau: *Comitatele și ducatele ajunseră astfel ereditare*. De acum înainte ducii și conții în loc să comande oștirea în numele regelui, o comandau în numele lor; în loc să judece în numele regelui, judecau în numele lor. Chiar veniturile ce se cuveneau regelui, încep să le oprească ei. Cei mai bogați și mai puternici se considerau chiar deopotrivă cu regele pe care îl socoteau: „*primul între egali*“. Ba au fost unii seniori cari aveau domenii mai întinse și oștiri mai puternice decât regii din vremea lor. *Din toate acestea se vede că, în Evul Mediu puterea statelor se fărâmițează în mâinile marilor proprietari și a foștilor cărmuitori provinciali*. Desbinarea era foarte mare fiindcă adesea râvneau unul la moșia celuilalt. Incetul cu incetul, totuși se făcu o legătură între acești principii.

2. Feudalitatea; contractul feudal.

Fiindcă vremurile erau din ce în mai grele și pericolele nenumărate, seniorii mai mici și mai slabi fură siliți și ei să se pună sub protecțiunea seniorilor mai mari și

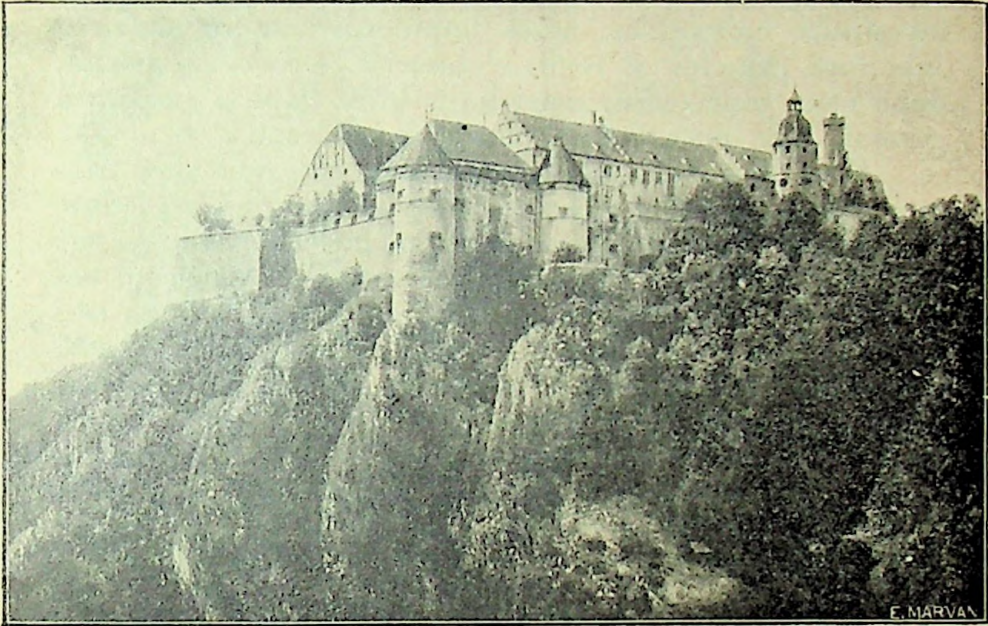
mai tari; aceștia la rândul lor se închinau conților, ducilor și markgraților, cari și ei, recunoșteau cel puțin de formă, suveranitatea regelui. Au fost chiar regi cari au devenit vasali altor regi. Astfel regele Angliei, având mai multe feude în Franța, era vasalul regelui francez. Actul prin care un senior mai mic se închina altuia mai mare, se

Castel medieval.

numea *omagiu* și se făcea cu multă pompă. Cel ce se închina se numea *vasal*, iar cel ce primea închinarea, *suzeran*. Vasalul îngenunchia dezarmat, puneam mâinile sale într'ale suzeranului și declara că va fi în viitor omul său. Suzeranul îl ridica și îl săruta; vasalul *jura* apoi credință seniorului pe evanghelie și-și depunea moșia și averea la dispoziția suzeranului său. După jurământ venea *investitura*. Suzeranul da vasalului o lăncie sau un inel; acesta era un semn prin care el îi încredința moșia ca *feudă*, adică ca o stăpânire pe viață. Atât omagiul cât și investitura trebuiau să fie reînnoite din când în când. Mai târziu au început să se facă acte scrise, adevărate contracte

în care se cuprindeau atât obligațiunile pe cari și le lua vasalul, cât și acelea ale suzeranului. Prin *infeudare* vasalul datora suzeranului său 40 de zile de *serviciu militar* pe an, îndatorirea de a lua parte la *sfatul suzeranului*, iar la nevoie și *ajutor bănesc*, (pentru răscumpărare dacă ar fi fost prins în războiu, pentru înzestrarea fiicei sale mai

Castel în Germania.

mari când o mărita etc.). În orice împrejurare el trebuia să-și păstreze jurământul către senior, oricât de mari ar fi fost pericolele. La rândul său suzeranul apăra pe vasalul său împotriva dușmanilor ce avea. Dacă vasalul își călca jurământul și nu respecta obligațiunile ce avea față de suzeranul său, atunci i se confisca feuda. Dacă dimpotrivă suzeranul nu-și apăra vasalul său, aceste avea dreptul să se lepede de suzeranul ce avusese până atunci și să se infeudeze altuia. La început feudele se dădeau doar pe viață; mai târziu s'a acordat feudalilor și dreptul de moștenire. Acest mod de organizare caracteristic Evului Mediu s'a numit *feudalitate*. Cu vremea regimul feudal s'a în-

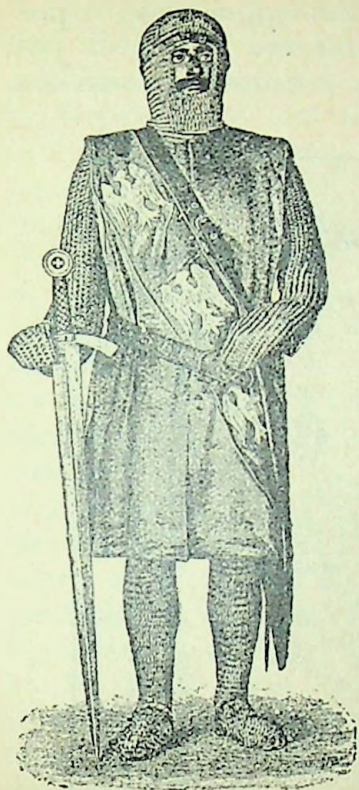
tins și asupra pământurilor stăpânite de biserică. Aproape o treime din pământul Franței și Germaniei era stăpânit de cler. Episcopii ajung — după cum vom vedea — și ei tot un fel de seniori. Ca și seniorii laici, și ei se înfeudau principilor sau regilor. Ajunseră cu timpul să ducă o viață care nu se deosebea cu nimic de viața celorlalți feudali. Mai târziu Papii dela Roma ca să curme această tristă stare de lucruri au luptat din răspuțeri ca investitura episcopilor, adică împuternicirea lor să nu o mai facă principii și regii, ci biserica. De aci au pornit, după cum vom vedea, mari lupte între Papi și Impărații germani cari nu voiră să piardă acest drept.

Feudalii locuiau în castelele întărite cu ziduri și cu șanțuri spre a se putea apăra ei și servii lor împotriva dușmanilor. Aceste castele erau zidite pe înălțimi sau pe lângă ape, pentru a putea fi apărate cât mai ușor. Dacă nu era o apă prin apropiere, atunci feudalul puneă oamenii să-i sape un șanț lat pe care îl umplea cu apă. Peste această apă era o punte mobilă, care se lăsa și se ridica după voia celor din castel. Din loc în loc, castelul avea câte un turn bine întărit numit *donjon*.

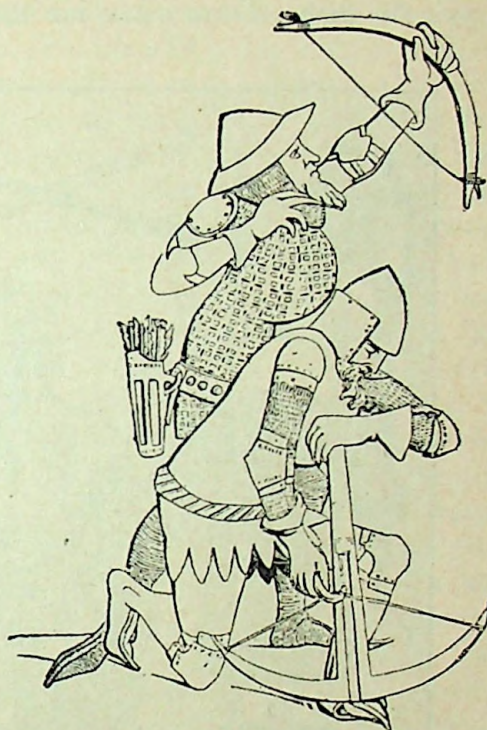
3. Starea țăranilor sub feudalitate. Șerbia.

De pe urma desvortării legăturilor feudale dintre nobili, avură de suferit țăranii. Înainte vreme, în primele veacuri ale Evului Mediu, când vreunul dintre seniori se purta prea aspru, ei plecau pe domeniul altuia. Acum, stabilindu-se legături între seniori, țăranii nu mai puteau fugi atât de ușor, căci *înțelegerile dintre feudali prevedeau adesea respingerea fugărilor*. Pe măsură ce se stabileau legături feudale între seniorii unei provincii, starea țăranilor devenea din ce în ce mai grea, căci nu mai puteau să se mute nicăeri; *fură astfel legați pentru totdeauna de moșiile pe care se născuseră*. Nu trecu mult, și soarta acestor urmași ai colonilor de altă dată ajunse a nu se deosebi prea mult de a sclavilor, din antichitate. Seniorii îi socoteau făcând parte din inventarul moșiei, cu vitele și uneltele de plugărie laolaltă. Singura deosebire între ei și sclavii din

antichitate era aceea că nu puteau fi vânduți decât odată cu moșia pe care trăiau. Deasemeni, dacă plăteau feuda-

Un cavaler din secolul XIII.

Ostași din secolul XIV. Cel de jos are arc cu vârtej.

lilor o sumă oarecare de bani, își puteau redobândi libertatea.

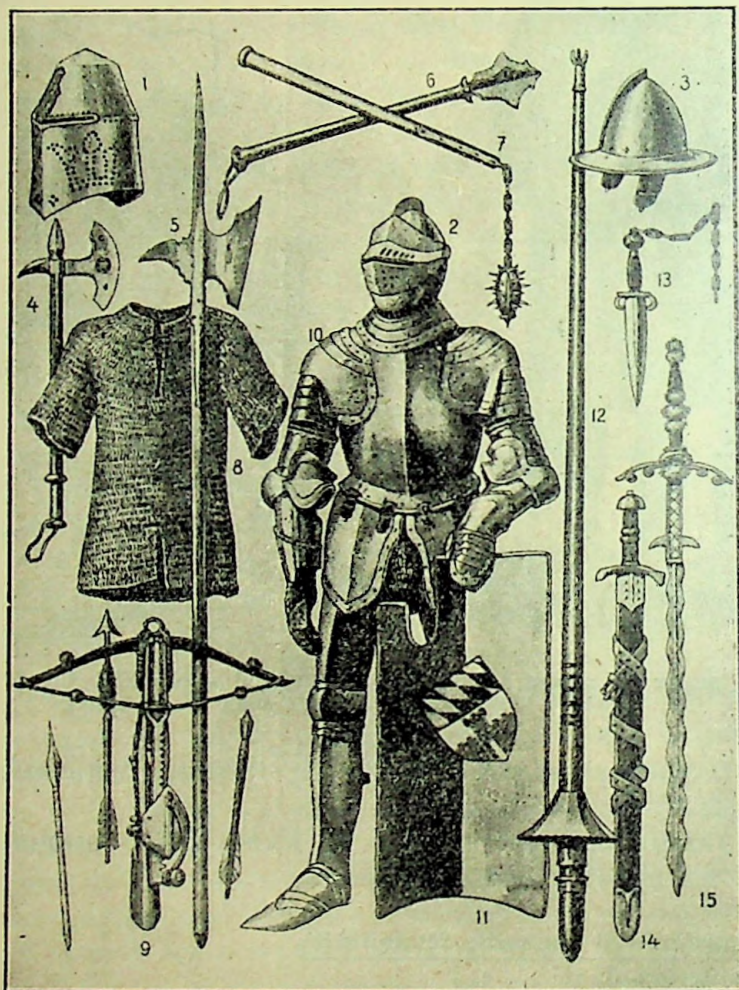
Țăranii neliberi purtau în Evul Mediu numele de *șerbi*. La noi li se zicea *rumâni*.

4. Dezordinile și abuzurile feudalității.

Cavalerismul.

Lumea Evului Mediu, mai ales în primele veacuri, este o lume semibarbară. Regii și seniorii nu *gubernau* asupra supușilor ci *stăpâneau*. Ei nu știau să împartă *justiția* și mulți nici nu pricepeau acest cuvânt. Nici nu aveau *legi scrise* după care ar fi putut judeca; nu aveau decât

obiceiurile, datinele. Unele dintre aceste datine erau cu totul barbare. Astfel de cele mai multe ori seniorul, când nu se putea lămuri în cearta dintre doi împricinați, îi pune-a să se bată înaintea lui: cel învins era socotit ca pe-depsit de însuși Dumnezeu iar lupta acestora se considera

Armele Cavalerilor.

judicata lui Dumnezeu. Alteori acuzatul era supus la *probe*: i se vârau brațele în apă clocotită iar dacă peste opt zile mai avea urme de arsură, era declarat vinovat.

După sfărâmarea imperiului lui Carol cel Mare — datorită în primul rând năvălirilor normande și maghiare — a început o epocă de sălbăticie și brutalitate cum nu se mai văzuse. Dreptatea, iubirea aproapelui și celelalte virtuți creștine erau amenințate să dispară iar locul lor să-l ia *dreptul celui mai tare*. (Faustrecht). La aceste rele de care suferea societatea medievală se mai adăugau și altele, izvorâte din purtarea rea și neomenoasă a unora dintre feudali cari exploatau fără milă pe vasalii și pe servii lor. Sub influența Bisericei, o parte din nobilime se hotărî să împiedice sălbăticirea lumii și să impună cu armele respectul învățăturilor creștine. Astfel luă naștere, încă de prin secolul IX, *cavalerismul*. Cavalerii se alegeau dintre tinerii nobili. Ei primeau de mici o educație aleasă iar când ajungeau la vârsta de a putea mânui armele, erau datori să ia apărarea celor slabi împotriva celor tari, a văduvelor, a orfanilor, a călătorilor și a tuturor celor în primejdie. Cavalerul nu trebuia să se teamă de nimic, afară de Dumnezeu; el nu trebuia să-și cruțe nici viața pentru triumful binelui; cavalerul trebuia să ducă o existență curată și să nu mintă. Unii cavaleri, rătăceau din loc în loc prin lume sărind *oriunde și oricând* în ajutorul celor necăjiți sau amenințați de primejdii; aceștia se numeau *cavaleri rătăcitori*. Pentru a deveni cavaler copilul de nobil era dus încă dela vârsta de 7 ani ca *paj*, sau *copil de casă* la curtea unui cavaler cu renume bun; dela 14 ani începea să-l însoțească în lupte purtând scutul cavalerului căruia-i servea (scutier). La 21 de ani, după multe posturi și rugăciuni, era primit în sfârșit, în rândul cavalerilor.

Biserica. Puterea Papilor. Schisma. Lupta între Papi și Impărați.

1. Rolul Bisericii după căderea Imperiului de Apus.

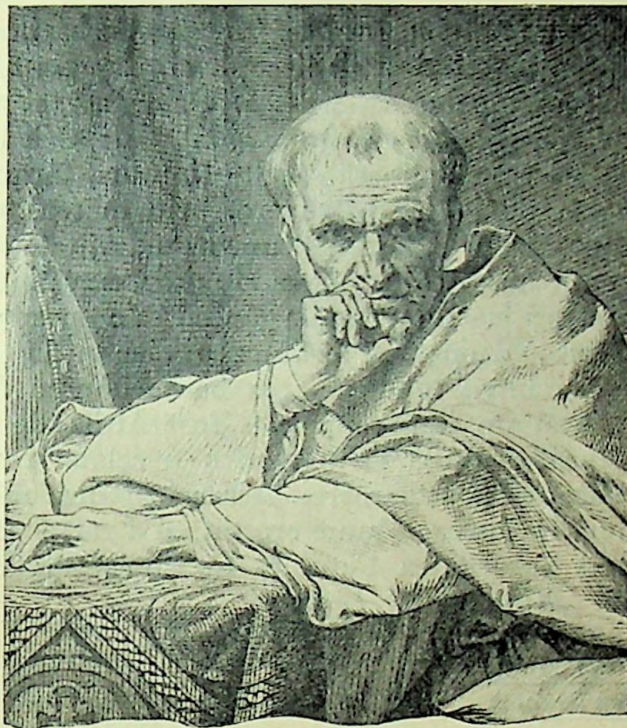
Biserica a avut în Evul Mediu un rol covârșitor. După prăbușirea împăraților și după desorganizarea statului, căpeteniile bisericii creștine (episcopii) rămân *continuatorii*

Un episcop.

de fapt a-i ordinei romane. Aceste căpetenii au luat în mâinile lor nu numai cărmuirea sufletească și religioasă a popoarelor, *dar uneori chiar cărmuirea politică*. Ei s'au străduit cât au putut să împiedice lățirea barbariei. Tot lor le revine meritul creștinării și îmblânzirii barbarilor. Am văzut într'o lecție anterioară că în dosul măreței acțiuni întreprinse de Clovis pentru ordonarea și pacificarea Galiei și pentru organizarea statului franc erau *episcopii galo-romani*. La fel s'a întâmplat și prin alte părți. Mai târziu, *Biserica conduce din umbră însăși ac-*

șiunea de reînnoiere a Imperiului de Apus. Dar nu numai reorganizarea politică se face, în primele veacuri, prin Biserică ci, *reorganizarea societății însăși* după cum am mai văzut. Credincioșii erau organizați în comunități nu-

Papa Grigore al VII-lea.

mite *parohii*: acestea se puneau sub protecția câte unui sfânt sau martir. Din aceste parohii străvechi se trage întocmirea multora dintre satele și târgurile de prin Apus. Așa se explică și faptul că unele dintre aceste localități se numesc până astăzi, după numele sfântului cărui era închinată biserica parohiei. Mai mult încă: în Anglia și astăzi unitățile administrative mici — cum ar fi la noi *comunele* — se numesc *parohii*. Din parohiile de prin orașele mari s'au născut *episcopiile* și *arhiepiscopiile*.

Arhiepiscopul dela Roma — numit *Papă* — pretindea că nemai fiind împărați cârmuirea lumii îi se cuvine lui.

2. Cum a crescut puterea Papilor.

Leon cel Mare.

Intr'adevăr, după desființarea Imperiului de Apus, singura autoritate stabilă rămasă în fața barbarilor a fost biserica, cu episcopii și arhiepiscopii ei. Era firesc ca puterea bisericii romane să crească. Prin fast și măreție, episcopii au reușit adesea să impresioneze pe șefii bandelor barbare și să-i înlănțuească. Multe ținuturi, târguri și orașe au scăpat de jaf și distrugere, prin marea autoritate a episcopilor. S'au întâmplat uneori adevărate minuni. Astfel, la anul 451 *Attila*, regele Hunilor, năvălind asupra Italiei, ajunsese la Roma cu gândul s'o prade. *Papa Leon cel Mare*, înconjurat de întregul cler și de o pompă strălucită, ieși întru întâmpinarea barbarilor cu daruri și rugăciuni. Atât de impresionat a fost *Attila* de mărețul spectacol, încât renunță să mai intre în cetate și dădu armatei sale semnalul întoarcerii. Această întâmplare avu un mare răsunet în întreaga lume creștină și a făcut să crească și mai mult autoritatea Papilor. În istorie fapta aceasta este numită „*Minunea Sf. Leon*“.

3. Grigore cel Mare.

Alianța cu Francii.

Când *Longobarzii*, — popor german care s'a așezat în Nordul Italiei — amenințară Roma către sfârșitul veacului al VI-lea, era papă *Grigore cel Mare*. Acesta luă asupra sa conducerea luptei contra noilor năvălitori. Acum ajunseră papii să exercite în *mod efectiv*, nu numai puterea religioasă, ci și cea lumească, asemenea împăraților romani de altă dată. *Grigore cel Mare* a fost un mare răspânditor al creștinismului și restaurator al ordinii romane. El a organizat misiuni de călugări cari s'au dus în mijlocul popoarelor păgâne și le-au creștinat. Astfel o misiune, condusă de un vestit călugăr, *Augustin*, merse în Anglia și creștină pe *Angli*. Alte misiuni conduse de

Bonifaciu, cel mai însemnat misionar, ajutat de *Carol Martel*, au mers *dincolo de Rin*, între triburile germane. Dar cecace a întărit mai mult Biserica Romană a fost *alianța cu Francii*. Francii au ajutat Biserica împotriva Longobarzilor și au sprijinit misiunile Papii Grigorie în Germania. Sub *Pipin cel Scurt*, Francii săriră din nou în ajutorul Papalității, căci regii longobarzi amenințau iarăși Roma. Pipin trecu în Italia, impuse Longobarzilor respect față de Papalitate și dădu Papei un întreg ținut în jurul Romei, punând astfel bazele *Statului Papal*. Carol cel Mare întări la rândul lui Statul Papal, desființând regatul Longobarzilor. Având acum și un stat, nu mai vroiră să țină seamă de împăratul dela Bizanț, ci se gândiră să reîntemeieze cu ajutorul aliaților lor Franci, Imperiul Roman de Apus. Lucrul acesta fu împlinit cum am văzut în zilele Papei *Leon al III-lea*, care încoronă pe Carol cel Mare ca Împărat Roman. Incoronarea fu făcută în *numele lui Dumnezeu*, ceeace înseamnă că puterile noului Împărat erau de natură divină, iar *transmițătorul acestor puteri era Papa*. Vom vedea îndată că, în viitor, va izbucni de aci o luptă mare pentru întâietate între papi și împărați.

4. Marea Schismă.

Cu vremea Papii începură să ceară ca întreaga creștinătate să asculte de ei. Arhiepiscopul dela Constantinopol (Patriarhul) avea și el aceiași pretenție, fiindcă el socotea că Bizanțul rămăsese acum capitala adevăratului Imperiu Roman.

Creștinismul fusese recunoscut — spuneau ei — ca religie de stat de către un împărat al Răsăritului. Curând se adăugară și alte motive de ceartă. Astfel Bizantinii acuzau pe Papi că s'au îndepărtat dela învățătura cea dreaptă (*Ortodoxia*) a Bisericii Creștine.

În secolul IX, izbucniră la Constantinopol mari certuri fiindcă împăratul scosese din scaun pe Patriarhul *Ignațiu* și îl înlocuise cu un laic anume *Fotius*. Papa *Nicolae*, care cârmuia Biserica Romană, în acea vreme, se amestecă în acest conflict, luând apărarea lui *Ignațiu*. Atunci *Fotius*, un om foarte cult, a arătat Papei, rând pe rând, greșelile

săvârșite de Biserica apuseană față de ortodoxie. *Prin enumerarea acestor abateri dela adevărata învățătură a lui Cristos, prăpastia între cele două biserici se adânci.* În cursul veacului al X-lea, raporturile se înrăutățiră neconținut. Se făcură și unele încercări de împăcare, dar fără succes. La anul 1054, un nou conflict aduse ruptura definitivă. Deosebirea principală între cele două biserici consta într'aceea că, pe când cea apuseană socotea că *Duhul Sfânt, purcede dela Tatăl și dela Fiul*, cea ortodoxă spune doar *dela Tatăl*. În afară de aceasta, preoții ortodoci se pot căsători, pe când cei catolici nu; apoi în biserica catolică slujba nu se face decât în *limba latină*.

5. Feudalitatea în Biserica Apuseană.

Într'o altă lecție am arătat că Biserica stăpânea mari întinderi de pământ, provenite din daniile credincioșilor morți. Aproape o treime din pământurile Franței și Germaniei erau în stăpânirea clerului; clericii care aveau în parohia sau în episcopatul lor pământuri, au intrat cu vremea și ei în organizarea feudală. *Prin infeudarea lor, clericii se supuneau tuturor îndatoririlor obicinuite oricărui feudal.* Lucrul acesta îi înstreină, firește, de biserică și de îndatoririle ce aveau față de ea. Ba, dela o vreme, mulți nobili intrară în cler, pentru a ajunge în posesiunea moșiilor și bunurilor bisericesti. Viața pe care o duceau acești „clerici“ nu se deosebea deloc de a celorlalți feudali. Din cauza averilor pe care le avea biserica, rangurile și demnitățile clericale începură a se vinde pe bani. Acest obicei se cheamă *simonie*. Mai ales la investitura episcopilor, târgul și corupțiunea erau rușinoase. Această decădere a bisericii se simțea aproape în toate țările. Dar cea mai feudalizată și mai coruptă ajunsese biserica germană. Aci episcopii umblau în armură, cu coifuri pe cap, cu sabia la brâu. Grija de cele lumești erau pe primul plan; de cele bisericesti nu se prea îngrijeau. Dar după pilda urâtă a episcopilor se luară și ceilalți clerici. Călugării și preoții trăiau asemenea țăranilor, n'aveau nici o instrucție, se îmbătau. În veacul al X-lea, răul cuprinsese chiar scaunul papal. Mulți oameni nevrednici ajunseră atunci Papi.

Unii dintre ei își întocmiseră *curte* și duceau o viață de petreceri asemenea împăraților romani de pe la sfârșitul imperiului. *Toată lumea dorea o îndreptare în Biserică.* Unii speraseră că împărații germani vor aduce această îndreptare dar se înșelaseră. Otto și urmașii săi umiliră Biserica Romană, căci începură să înlocuiască și să ridice pe papi, după cum le dicta lor interesele. Atunci porni din mijlocul călugărilor francezi și italieni din mănăstirea *Cluny* o mișcare *pentru însănătoșirea bisericii și pentru eliberarea ei de sub puterea împăraților.* Acești călugări cereau ca: investirea episcopilor să nu se mai facă de către seniori, regi și împărați, ci de către cler și popor, așa cum era vechea tradiție creștină; să se înlăture simonia și să se interzică clericilor căsătoria.

6. Lupta pentru investitură. Papa Grigore VII și împăratul Henric IV.

La anul 1059, Papa *Nicolae al II-lea*, sub influența unui călugăr dela mănăstirea *Cluny*, — om de o rară energie și înțelepciune — anume *Hildebrand*, dădu un decret prin care hotăra ca papa să fie ales de cardinali și de popor. Lupta pentru îndreptarea și emanciparea bisericii a continuat și sub papii următori, care deasemenea au stat sub influența lui *Hildebrand*. Un succes desăvârșit avu biserica romană, atunci când *Hildebrand* ajunse el însuși papă, sub numele de *Grigorie al VII-lea*. *Hildebrand* s'a născut dintr'o familie de țărani din *Toscana* (Italia). Indată ce ajunse papă, (1073), *Grigore al VII-lea*, interzise investirea episcopilor de către seniori, regi și împărați. Cum însă episcopii exercitau și drepturi politice pe domeniile lor, împăratul german *Henric al IV-lea* din dinastia *franco-niană*, se împotrivi măsurilor luate de Papă. Mulți dintre Episcopi se împotriviră și ei, unii fiindcă erau înșurați, alții fiindcă nu le convenea să piardă puterea politică și să se ocupe numai de cele bisericesti. *Henric al IV-lea* fu declarat de papa *inamic al Bisericii*. Împăratul nu se sinchisi și îi trimise o scrisoare insultătoare. *Grigore* răspunse *excomunicând* pe împărat. Un om excomunicat era socotit afară din rândul credincio-

șilor, adică scos din biserica creștină. Toți trebuia să se ferească de atingerea cu el; putea fi chiar omorât fără ca omorătorul să fie pedepsit pentru aceasta. Dar nu trecu mult și Papa Grigorie dădu nefericitului împărat

Henric al IV-lea, împăratul Germaniei cere iertare Papei la Canossa.

o nouă lovitură: invită poporul german că dacă Henric nu va cere scuze Bisericii, să-și aleagă alt rege. Feudalii cari urau pe Henric se și grăbiră să ridice un pretendent la tron: *Adolf de Suabia*. Curând îl părăsiră pe Henric, chiar prietenii săi. Pentru a-și salva tronul, Henric se hotărî să ceară ertare Papei. Intovărășit de soția și copilul

său, el trecu Alpii în toiu iernei și în ziua de 25 Ianuarie 1077, ajunse la porțile Castelului *Canossa*, pe un pisc singuratic, unde se retrăsese Grigore al VII-lea. Trei zile stătu împăratul în fața porților închise, îmbrăcat într'o haină de pocăință și desculț. În cele din urmă papa îl iertă și îl reprimi în sânul bisericeii.

7. Reînceperea luptelor dintre biserică și imperiu. Concordatul dela Worms (1122).

Înapoindu-se în Germania, Henric al IV-lea găsi tronul ocupat de Rudolf de Suabia, pe care însă îl învinse. Dar Henric se certă iarăși cu Papa. Din nou trecu în Italia, dar de data aceasta în fruntea unei oștiri, dornic să se răzbune pe Grigorie. Ajuns la Roma el a făcut papă pe un episcop, devotat al său; la rândul său fu încoronat de acesta ca împărat. Grigorie, chemând în ajutor pe Normanzii din Sicilia, aceștia venură însoțiți de un mare număr de Arabi și siliră pe Henric să se retragă. Dar incendiară și jefuiră Roma, atât de rău încât Grigorie pierdu iubirea populației și se văzu silit să se retragă în Sicilia, la aliații săi. Acolo muri el în anul 1085. *Urban al II-lea*, urmașul lui Grigorie al VII-lea, a continuat cu energie lupta contra împăratului. El isbuti să ridice împotriva lui Henric IV, pe propriul său fiu, *Conrad*, pe care îl încoronă ca rege al Italiei. După moartea lui Henric al IV-lea, lupta pentru investitură fu continuată de fiul său *Henric al V-lea*, care în sfârșit încheie cu Biserica Romană, *Concordatul dela Worms*, (1122), prin care se hotărî ca alegerea episcopilor să se facă de clerici, *investitura* cu inelul și cărja episcopală de către papă; suveranilor le rămase de aci înainte numai *dreptul de a imputernici pe cel ales* cu stăpânirea feudelor pe care le avea episcopia.

LECTIA XI.

Cruciadele.

1. Turcii. Renașterea militară a Islamului.

Am văzut că Papii trimiseseră încă din vremea primilor Carolingieni misionari între popoarele germane și până în Britania, la Anglo-Saxoni, pentru a-i creștina. Ei se folosiră de Pipin cel Scurt sau de Carol cel Mare, pentru a impune legea lui Cristos. Acum triumful împotriva împăraților germani *dădu iarăși papilor o mare autoritate morală asupra tuturor popoarelor din Europa*. Ei se folosiră de această autoritate pentru a reîncepe lupta împotriva păgânilor și necredincioșilor. De data aceasta, atențiunea Bisericii Romane se îndreaptă împotriva *mahomedanismului*, care amenința din nou lumea. Într-adevăr la începutul sec. XI, Mahomedanii înconjurau de pretutindeni creștinătatea: la răsărit stăpâneau o mare parte din *Asia și Egiptul*, la apus ei aveau încă, jumătate din *Peninsula Iberică* în posesia lor, iar la sud stăpâneau tot *tărmlul Africei*. Câtă vreme aceste țări au fost sub Arabi pericolul nu era atât de mare căci se mai domoliseră. Dela o vreme însă *califatul din Bagdat*, ajunsese într-o stare de mare decădere; oștirea nu mai era alcătuită din Arabi, ci din bande de mercenari mongoli, aduși de prin stepele din jurul Mării Caspice. Acești mercenari, foarte rășboinici și cruzi, erau cunoscuți sub numele generic de Turci. Erau mai multe ramuri; cea mai vestită era aceea a Selgiucizilor. Șefii bandelor turcești *inlăturară pe califi și le luară locul*. Se formară astfel mai multe state în Persia, în Mesopotamia, în Syria, în Asia Mică. Șefii acestor state se numeau sultani. Urmarea înlocuirii cârmuirii arabe cu cea mongolă, a Turcilor, a fost o mare renaștere militară a lumii mahomedane.

2. Cum au luat naștere cruciadele.

Profitând de slăbiciunea Bizantinilor, Turcii năvăliră în Asia Mică și o ocupară aproape în întregime. Alte bande turcești ocupară Siria și Palestina. Pentru creștini această ocupațiune fu o lovitură căci, după un obicei vechi, mulți creștini din lumea întreagă mergeau să se roage la Sf. Mormânt. Arabii, al căror comerț câștiga depe urma pelerinilor, se purtaseră destul de bine cu ei; când însă ținutul căzu în mâna Turcilor, aceștia începură să-i jefuiască, să-i închidă, chiar și să-i ucidă. Atunci pelerinii începură să se întovărășească în grupuri din ce în ce mai numeroase, ca să se apere împotriva bandelor turcești. La anul 1064 s'a organizat în Germania un pelerinaj armat la care luară parte peste 6000 de clerici și feudali înarmați, o adevărată armată deci. În tot Apusul se lăți dorința de luptă împotriva Turcilor. Căntecele lui Roland, carolingian care a murit vitejește, luptând contra Islamului, și poveștile celor ce veneau din pelerinaj au răscoalit sufletele cavalerilor și dorința de fapte vitejești. Dar în cruciade pe lângă clerici și nobili au luat parte și foarte mulți țărani; pe aceștia îi mâna în cruciadă nu numai evlavia, ci și dorința de a-și croi o soartă mai bună. Într'adevăr, țăranii se înmulțiseră foarte mult și neajungând pământul, ei trăiau o viață foarte grea pe moșiile seniorilor. Ei plecau cu speranța că în drum vor găsi țări bogate și pământuri unde se vor așeza. Astfel cruciadele au luat uneori înfățișarea unor adevărate emigrațiuni spre Răsărit. Au fost în total șapte cruciade; cele mai însemnate au fost prima, a treia și a patra.

3. Prima Cruciadă. Urban al II-lea.

Conciliul dela Clermont (1095).

În fruntea mișcării creștine pentru liberarea Sf. Mormânt se afla Papa Urban al II-lea. La 28 Noiembrie 1095 el convocă o adunare la Clermont, în Franța. Se strânse o mare mulțime de cavaleri, cler și popor de rând. Papa rosti o cuvântare înflăcărată îndemnând pe creștini să a-lerge în apărarea Sf. Mormânt. Un singur strigăt eși din zeci de mii de piepturi: „Dumnezeu vrea aceasta!“ Toți cei

prezenți căzură în genunchi și cerură să fie primiți pe loc în rândul luptătorilor pentru credință. Entuziasmul religios de atunci nu s'a mai văzut în istoria omenirii. Crucea de postav roș, cusută pe umăr era semnul războiului sfânt ce începea. De aci, numele de *cruciați*. Plecarea fu

Godeffroy de Bouillon, conducătorul primei crucade.

hotărâtă pentru ziua de 15 August 1096. Călugării porniră în tot Apusul, ducând pretutindeni chemarea în cruciadă. Cel care mișcă mai mult lumea de jos prin cuvântările sale fu vestitul *Petre Pustnicul*. Pe bună dreptate s'a spus: Urban al II-lea a predicat *cruciada princi-*

pilor și bogaților. Petre a predicat-o pe a celor săraci și umiliți. Zecile de mii de oameni din popor, care aleargă la glasul lui Petre, nu mai așteptară ziua hotărâtă pentru plecare. Fără arme, fără aprovizionare, ei luară drumul spre Constantinopol, dar piciră cu miile pe drum, fie din cauza foamei, fie din cauza luptelor cu popoarele prin țările cărora treceau. Nu e mai puțin adevărat că în drumul lor, aceste cete lipsite de disciplină, se dădură la multe fărâdelegi, pentru a-și procura hrana necesară. Îndată ce ajunseră la Constantinopol, împăratul bizantin Alexie se grăbi să-i treacă în Asia Mică, unde fură zdrobiți de Turci. După cetele lui Petre Pustnicul, porniră cavalerii în număr foarte mare, împărțiți în patru armate. Prima era recrutată dintre cavalerii din Sudul Franței, a doua dintre cei din Nord, a treia dintre cavalerii Lorenei, iar a patra dintre Normanzii din Italia. O luară pe patru drumuri diferite; Normanzii merșeră pe mare. Punctul de întâlnire al tuturor cavalerilor fu Constantinopolul. Campania din Asia a ținut doi ani. Cruciații au atacat Niceea, care s'a predat înainte de asalt. La 1 Iulie 1097 avură o victorie strălucită la Doryleea. În Octombrie ajunseră sub zidurile Antiochiei una dintre cetățile cele mai puternice din Asia. Asediul fu lung și greu. Pierderile mari. După opt luni cruciații intrară în cetate. Abia intrară în stăpânirea Antiochiei când văzură sosind o nouă armată turcească. Acum cruciații fură la rândul lor asediați în Antiochia. Curând, foamea și ciuma începu să bântuie în cetate. Descurajarea era foarte mare, când un cruciad descoperi în biserică Sf. Petru din oraș lancea sfântă. Intâmplarea aceasta a fost socolită de cruciați ca un semn dumnezeesc; o mare însuflețire religioasă îi cuprinse iarăși. Cu lancea sfântă în frunte ei năvăliră asupra oștilor turcești și le zdrobiră. Cruciații însă nu știură să se folosească de aceste victorii din cauza lipsei de disciplină. Obișnuiți ca în regimul feudal, seniorii cei mari nu vroiau să asculte de o singură comandă. Fiecare vroia să-și impună planul și hotărârea sa. O mare desbinare se produse. Normanzii rămaseră în Antiochia și întemeiară acolo un principat; cavalerii din Sudul Franței se îndreptară către Africa, iar alții porniră să cucerească

Edessa. Cu mare greutate reuși Godfroy de Bouillon să regrupeze o mare parte dintre ei și să continue astfel expediția către Ierusalim. În sfârșit, după multe suferinți și lipsuri, cruciații intrară în Palestina și înaintară pe valea Iordanului. Când ajunseră pe înălțimile de lângă *Emmaus*, Ierusalimul le apărea în fața ochilor. Văzând locurile prin care a trăit și propovăduit Isus, cavalerii plânseră de bucurie și uitară toate suferințele îndurate până atunci. Asediul dură 30 de zile; înainte de a da asaltul ei merseră în pelerinaj pe *Muntele Măslinilor*. Asaltul fu dat în ziua de Vineri 15 Iulie 1099 și ținu două zile. Orașul fu cucerit, iar Turcii și Evren măcelăriți fără milă. Apoi desculți, cu capetele descoperite și fără arme cruciații merseră, cu Godfroy de Bouillon în frunte, să se inchine la Sfântul Mormânt.

4. Regatul Ierusalimului.

Cruciații întemeiară la Ierusalem un regat și voiră să aleagă rege pe Godfroy de Bouillon. Acesta însă refuză titlul de rege. El luă titlul de „*apărător al Sfântului Mormânt*“ și întări prin noi victorii regatul Ierusalimului. Covârșit de oboseli și lupte, muri în anul următor și fu înmormântat în Biserica Sfântului Mormânt. A fost atât de brav și a avut un suflet atât de ales, încât la moarte l-au plâns și ostașii creștini și cei păgâni. După Godfroy, urmă fratele său Balduin, care luă titlul de rege. Cruciații continuară cuceririle; ei se asigurară de țărmul Mării Mediterane, pentru ca să poată ține legătura pe apă cu Europa. Orașele libere din Italia, mai ales *Veneția*, și *Genua* au ajutat la întărirea acestor stăpâniri, fiindcă începură a câștiga foarte mult din *comerțul cu Răsăritul*. Totuși, numărul cavalerilor scăzând mereu, creștinii pierdură Edessa. La vestea acestei înfrângeri, Biserica începu să predice o nouă cruciadă. Pe atunci domnea în Franța Regele *Ludovic al VII-lea*, iar în Germania Impăratul *Conrad al II-lea*. Ambii plecară spre Asia în fruntea unei armate de câte-va zeci de mii de cavaleri, francezi și germani. Luptele pe care le avură cu Turcii fură atât de grele încât fură siliți să se întoarcă în Europa fără nici un succes. *O mare*

parte din vină pentru înfrângerile suferite de cei doi suverani se datorește Bizantinilor. Tot temându-se neconținut de atotputernicia apusenilor în Orient, ei dădură cruciaților germani călăuze mincinoase, care ducându-i pe căi greșite îi rățăciră într'un pustiu unde se pomeniră atacați de o oștire turcească și învinși.

5. Cruciadele a III și a IV.

La anul 1187 sultanul Egiptului, Saladin învinse la locul Tiberiada pe regele Ierusalimului, Guy de Lusignan și apoi după un asediu de două săptămâni cucerii orașul sfânt. Vestea aceasta făcu adâncă impresie în Europa, Papa Grigorie al VIII-lea ordonă clerului să predice din nou războiul sfânt. În vremea aceasta domnea în Germania înrăitul Frederic Barbarosa (vezi lecția următoare) care porni pe uscat în fruntea unei armate strălucite. Aproape în acelaș timp plecară și Filip August Regele Franței cu Richard Inimă de Leu, regele Angliei, însă pe mare. Se credea că Germanii singuri vor pune capăt atotputerniciei turcești, dar după ce trecură în Asia, Frederic Barbarosa vroind să facă baie într'un torent cu ape reci și repezi, se înecă. Atunci armata sa se risipi. Filip August și Richard Inimă de Leu, cuceriră Cetatea Acra (1191) dar se certară la împărțirea prăzii. Supărat, regele francez se înapoiă în Europa. Richard s'a luptat ani de zile cu Saladin făcând minuni de vitejie. În cele din urmă închee cu Saladin un tratat prin care se permitea creștinilor libertatea pelerinajului la Sfântul Mormânt.

Între anii 1202—1204 porni din inițiativa Papei Inocențiu al III-lea o nouă cruciadă — a patra. Dar entuziasmul religios slăbise mult; nici un rege n'a mai luat parte. Cavalerii francezi însă răspunseră din nou în număr mare. Conducătorul fu contele de Flandra, — Balduin. În vremea aceasta lupta pentru comerțul răsăritean era în toi între Veneția și Bizanț. Bizantinii începură să prigonească pe negustorii venețieni cu mare înverșumare. Fiindcă cruciații aveau nevoie de corăbiile Venețienilor pentru a trece în Asia, Venețienii le cerură în schimb ajutorul împotriva Bizantinilor, Cruciații primiră. De altfel, apu-

senii ajunseseră să urască pe Bizantini mai mult decât pe Turci, din cauza purtării lor față de toți cruciații cari trecuseră pe acolo. Constantinopolul fu cucerit de cruciați și jefuit în anul 1204, iar împăratul detronat și înlocuit cu contele Balduin de Flandra. Șefii cruciaților își împărțiră țara și deveniră principi, duci și conți. Noul imperiu latin a durat până la anul 1261 când împărații bizantini — refugiați în Asia, la Nicea — recuceriră Constantinopolul. Astfel se sfârși a IV-a cruciadă.

În urmă au mai avut loc încă patru expediții cruciade însă fără nici un rezultat. -8-

6. Urmările Cruciadelor.

Cele două veacuri de expedițiuni în masă, a avut urmări de cea mai mare însemnătate pentru Europeni. Clasa feudalilor care a dus greul cruciadelor, a eșit împuținată și sărăcită. Multe feude intrând în măinile regilor, puterea acestora crescuse mult. Dar și burghezii au eșit întăriți, căci în timpul cruciadelor comerțul oriental și industria luară un mare avânt. Cu banii câștigați începură acum să-și răscumpăre, dela seniorii sărăciți, libertatea. Orașe întregi s'au răscumpărat în felul acesta. Atunci s'au dezvoltat și îmbogățit Venetia, Genua și Marsilia. Chiar starea șerbilor s'a mai îmbunătățit, fiindcă se făcuse obiceiul ca șerbii depe moșiile feudalilor răi să plece în cruciadă. Teama că li se depopulează cu totul pământurile i-a făcut pe feudali să-și înlănzească purtarea. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că în Apus cultura fusese aproape distrusă de barbari. Deși erau creștini, cruciații aveau totuși încă destule apucături barbare. În Orient însă vechea civilizație se menținuse datorită Imperiului Bizantin; ba dimpotrivă, datorită culturei arabe, Orientul era acum superior culturalicește Apusului. Prin contactul cu cultura bizantină și cu cea arabă, creștinii propășiră, atât în privința artelor cât și în a științelor. Totodată amintirea faptelor vitejești din timpul cruciadelor a dat naștere la poezii și poeme astfel încât literatura a luat și ea avânt. Comerțul deasemenea luă o mare extindere. Produsele bizantine, arabe și persane au fost introduse în toată Eu-

ropa. Atunci fură aduse pentru prima oară caisul, bumbacul, șofranul și altele. Dar neizbânda cruciadelor mai avu o urmare. Puterea papilor și în general a clerului, cari propovăduiră cruciadele și prevestisără numai victorii, slăbi. Chiar simțământul religios slăbi din cauza acestei dezamăgiri. Nu mai puțin religiile Orientului, pline de superstiții, avură o înrăurire vătămătoare asupra cruciaților. Din cele spuse mai sus se vede că expedițiile cruciade au avut urmări de tot felul, care au schimbat fundamental viața și firea oamenilor.

LECTIA XII.

Apusul Europei în vremea Cruciadelor.

1. Germania. Frederic Barbarosa.

Lupta cu papalitatea și cu feudații.

În vremea cruciadelor lupta pentru stăpânirea lumii (dominium mundi) între papi și împărații germani a continuat cu înverșunare. Această luptă ascundea însă și dorința Germanilor de a stăpâni Italia. În anul 1138 tronul Germaniei a fost ocupat de familia Hohenstauffen, din Suabia. Cel mai însemnat împărat eșit din această familie a fost Frederic I Barbarosa.

Dela început avu de luptat cu feudații germani pe cari însă îi potoli repede. Apoi cobori în Italia, ale cărei orașe, după cum am arătat mai sus, începuseră să se organizeze ca cetățile din antichitate, în forma unor republici independente. Chiar la Roma, un călugăr, Arnold de Brescia, voi să reînțelezeze republica romană. Venind în Italia, Barbarosa prinse pe Arnold de Brescia și îl dete Papei care îl arse de viu. Apoi Frederic puse pe Papă să-l încoroneze împărat (1155). La anul 1159 fu ales Papă Alexandru III care era nemulțumit de atotputernicia împăratului. De altfel, nici înfloritoarele orașe din Lombardia nu erau mulțumite de dominația germană. Papa excomunică pe împărat. Atunci Barbarosa atacă orașele lombarde și distruse Milanul (1162). Papa fugi în Franța. Dar nu

trecu mult și papa Alexandru se reîntoarce la Roma. El îndemnă orașele lombarde să se unească într'o ligă — *Liga Lombardă*. Totodată el ajută din răspuțeri la rezidirea Milanului. Frederic Barbarosa făcu mai multe expediții în Italia, dar Liga Lombardă îi opuse o împotrivire eroică. În cele din urmă împăratul german, slăbit și de răscoala unor feudali germani, în frunte cu *Henric Leul*, ducele Saxoniei, fu bătut de Italiani la *Legnano* în anul 1176. Infanteria alcătuită de orașeni lombarzi, a învins cu desăvârșire cavaleria teutonă. Frederic făcu pace și cu cetățile lombarde și cu Biserica. Recunoscă pe papa Alexandru III și *recunoscă orașelor dreptul de a-și alege cărmuitori*. Supărat că a pierdut campania din Italia din cauza feudalilor, și mai ales a lui Henric Leul, Frederic Barbarosa întoarce armele asupra acestora. Atunci primi feudalitatea germană o lovitură grea, căci furia împăratului fu cumplită. Nenumărate castele fură asediate și arse; pe răsculații prinși îi ucise fără milă. Henric Leul fu silit să părăsească Saxonia și să plece în Anglia pentru a scăpa de furia lui Frederic. În chipul acesta el izbuti să facă liniște în Germania și să impună tuturor autoritatea. În anul 1186, căsătorește pe fiul său *Henric VI* cu *Constanța de Sicilia*, moștenitoarea regatului celor două Sicilii. Aceasta fu o mare lovitură dată Papei, căci acum acesta avea pe Germani și la Nord și la Sud. La anul 1190, marele împărat muri înecat în drum spre Ierusalim, după cum am arătat.

2. Frederic II. Inocențiu III.

Fiul lui Henric al VI și al Constanței de Sicilia, *Frederic al II-lea* era un tânăr inteligent și foarte cultivat. Scaunul Papal, era ocupat acum de *Inocențiu III*, unul dintre cei mai mari papi pe cari i-a avut biserica romană. Ca și Grigore VII, Inocențiu voia să ridice cât mai mult autoritatea papilor. Având mare înrăurire asupra lui Frederic, al cărui tutore era, Inocențiu izgoni de pretutindeni pe Germanii așezați în Italia. Chiar în Germania și în Anglia, Papa Inocențiu a făcut în vremea aceasta tot ce a voit. Incercă să atragă și pe *Ioniță* împăratul Româno-Bulgarilor și chiar pe Sârbi. Dar după moartea lui Ino-

cențiu al III-lea, Frederic al II-lea reîncepu lupta cu biserica. De pe urma acestor lupte și sfâșieri, nu se folosiră însă nici papii nici împărații. Căci *nici împărăția pontificală* visată de papi nu era cu putință, *nici împărăția universală*, visată de Germani. *Națiunile începuseră a se forma și vroiau să se cârmuiască singure* — după cum vom vedea din cele ce urmează. 4. 115.

II.

1. Franța. Capetienii. Creșterea puterii regale. Alianța cu Biserica.

Regii din dinastia Capetienilor au meritul de a fi pus temeliiile *monarhiei* și statului francez *unitar*. Tendința aceasta s'a manifestat dela început în mod fericit, din ziua în care *Hugo Capet* — primul rege Capetian — a asigurat dreptul la tron fiului său printr'o ceremonie anume. Urmășii săi au repetat unul după altul lucrul acesta așa încât *tronul Franței a devenit ereditar iar nu electiv, cum a rămas cel German*. În chipul acesta Franța a fost scutită în viitor de luptele pentru tron cari au înșângerat Germania. Primul rege capetian care înalță prestigiul regalității franceze a fost *Ludovic VI*. El începu o luptă energetică împotriva feudalilor briganzi cari întrețineau o stare de anarhie și nesiguranță continuă și sfidau pe rege. Fiind un om viguros, lupta cu lancea în primele rânduri împotriva acestor tâlhari cari nu se mulțumeau să-și prade supușii, dar jefuiau până și averea mănăstirilor, călcau bisericile și tăiau degetele episcopilor pentru a le lua inelul. Ludovic apare astfel ca un restaurator al ordinii și al justiției. El face în mare ceeace cavalerii făceau în mic și izolați. Se alcătuesc și *miliții comunale* care luptă alături de rege. Clerul este deasemenea alături de rege. De altfel, ceeace a contribuit foarte mult la succesul capetienilor a fost *reluarea alianței cu Papii*. Aceștia au simțit și ei nevoie, din cauza luptelor cu împărații germani, să reînnoiască vechea alianță din vremea carolingienilor. Un șir întreg de papi reformiști, urmăriți de ostirile împăraților, au găsit refugiu în Franța. Titlul de

mândrie al regilor francezi în vremea aceasta este: „*ecclesiarum et pauperum defensor*“ (apărător al bisericilor și al săracilor). S'a repetat prin urmare situația din veacul VIII, din vremea lui Carol Martel, Pipin cel Scurt și Carol cel Mare.

Această reintrare în marele rol al regilor franci de odinioară a contribuit în cea mai mare măsură la înrirea regilor capetieni. Înainte de a muri, Ludovic VI căsătorit pe fiul său Ludovic VII cu Eleonora de Acvitania. Prin această căsătorie, puterea regilor capetieni se îndoi, căci Eleonora stăpânea mari teritorii între Loira și Pirineii. Ludovic al VII-lea care după cum am văzut, luase parte la cruciada a II-a — se despărți de soția sa foarte curând. Eleonora se căsătorit cu ducele Henric de Anjou, senior cu domenii foarte întinse. Acum Henric având și domeniile Eleonorei, era mult mai puternic decât regele Ludovic al VII-lea. Nu trecu mult și Henric căpătă și coroana Angliei. Se ajunsese astfel la o situație foarte ciudată: regele englez avea în Franța domenii mult mai întinse decât însuși regele francez. Pe lângă Normandia, Anjou și alte feude mai mici, el avea și domeniile Eleonorei. Stăpânirile engleze în Franța au trezit însă mândria de rasă a Francezilor. Un scriitor dela curtea lui Ludovic al VII-lea scrisese negru pe alb: „Nu e nici cuvenit, nici natural ca Francezii să fie supuși Englezilor ci ca Englezii să fie supuși Francezilor.

2. Filip II August și Ludovic cel Sfânt.

Când Filip II August luă tronul Franței, era foarte tânăr. Dar dela început a știut să se impună feudalilor și să se facă ascultat. A mers în cruciada a III-a cu Richard Inimă de Leu, dar certându-se cu regele englez el se înapoia în Europa. La înapoiere, făgădui lui Ioan fără Țară, fratele lui Richard, să-l ajute să ocupe tronul fratelui său, în schimb Filip August ceru stăpânirile engleze din Franța. Când auzi de această tocmeală, Richard se înapoie din Orient, dar muri curând într'o luptă. Acum Filip August începu să-i caute prilej de ceartă lui Ioan fără Țară. Profitând de certurile pe care regele englez le

avea cu vasalii lui din Franța, Filip îl chemă, potrivit obiceiului feudal, în judecata tribunalului său. Deși era vasalul regilor francezi, totuși Ioan nu se prezintă. *Atunci Filip îl declară trădător și-i confiscă Normandia pe care o stăpânea în Franța.* Ocupat în luptele civile Ioan fără Țară nu-și putu apăra posesiunile. Mai târziu el încercă să se răzbune și făcu o alianță cu feudații din *Flandra* și cu împăratul german. Fu învins însă de Filip; Germanii la rândul lor suferiră o mare înfrângere la *Bouvines* (1214). Prin izbânda aceasta Franța și-a salvat teritoriul de o mare primejdie, iar Capetienii s'au întărit foarte mult. Filip a încurajat mult comerțul și industria franceză; el a expulzat din Franța pe Evrei cari veniseră în număr mare și se îmbogățiseră peste măsură. Un mare istoric a spus că Filip August a fost cel mai mare dintre făuritorii unității franceze în Evul Mediu. Dintre urmașii lui mai însemnat a fost *Ludovic IX*, supranumit și „*cel Sfânt*“, din cauza fiiții sale evlavioase și drepte. Un astfel de rege nu se mai văzuse până atunci. Sentințele lui de judecată au rămas proverbiale, ca ale lui Solomon. El a continuat persecuția împotriva Evreilor. Feudații încercând o mișcare împotriva lui, fură învinși cu tot ajutorul ce li-l dete regele englez *Henric al III-lea*. Ca mărturie a mării sale evlavii Ludovic al IX-lea făcu două cruciade. În prima fu învins de Musulmani, în a doua se îmbolnăvi de ciumă și muri la anul 1270, în *Tunis*.

III.

1. Anglia. Henric II Plantagenet.

Wilhelm Cuceritorul a guvernat Anglia în chip despotic. A fost însă un bun administrator. La anul 1154 tronul fu ocupat de *Henric II Plantagenet* originar din Franța. Am arătat mai sus că prin căsătoria cu Eleonora, Henric al II-lea posedă în Franța domenii mai întinse decât regii francezi. Față de feudații englezi, Henric al II-lea a dus o politică autoritară, reușind să-i supună voinței lui de fier. Făcu vasal regatul Scoției și începu supunerea Irlandei. Impuse apoi o serie de legi (*assise*) prin

care se reglementau *serviciul militar, administrația, justiția, biserica*. Într'un cuvânt sub Henric al II-lea, Anglia a trăit o *perioadă de unificare*, ca și Franța în vremea lui Filip August (*perioade of amalgamation*). Numai cu Biserica n'a avut succes. Interzicând episcopilor amestecul la treburile politice, Henric al II-lea întâmpină împotrivirea dârză a episcopului *Thomas Becket* din Cantorbery. Patru cavaleri încurajați de rege intrară într'o zi în Cantorbery și uciseră pe episcop chiar în catedrală. Crima aceasta stârni o indignare generală, căci Thomas Becket era foarte respectat și iubit. Henric al II-lea fu silit să facă un pelerinaj la mormântul celui ucis, în haine de penitent. Moartea lui Becket folosi mult Bisericii, căci regele trebui să renunțe la planurile lui și să închine regatul său Sfântului Scaun, pentru a nu fi excomunicat. După Henric al II-lea, urmă fiul său *Richard Inimă de Leu* (1189—1199). În zece ani de domnie n'a stat mai mult de șase luni în Anglia. Restul timpului l-a petrecut pe continent sau în cruciadă. Acum s'a văzut cât de bună a fost opera administrativă și juridică a lui Henric al II-lea; cârmuirea monarhiei engleze funcționa normal și fără rege, dusă doar de *un magistrat* care înlocuia pe suverani când acesta era pe continent.

2. Ioan fără Țară. Inceputurile constituționalismului.

Moartea neprevăzută a lui Richard a fost începutul unei crize din care monarhia autoritară va eși înfrântă. Izbucnirea acestei crize s'a întâmplat în timpul domniei lui *Ioan fără Țară*, fratele lui Richard Inimă de Leu. Intre cei doi frați erau mari deosebiri. Pe când Richard era tipul cavalerului me lieval, Ioan era un om vicios, lacom, capricios, fără credință și fără onoare. El nu respectă privilegiile clasei feudale și puse impozite noi cari nemulțumiră toate clasele sociale. Curând el intră în luptă și cu papa Inocențiu III, căci nu vroi să recunoască pe arhiepiscopul ales de cler și vroi să-l desemneze el, așa cum făcuseră regii englezi, până atunci. Ba mai încercă să pună mâna și pe averile Bisericei. Papa îl excomunică și însărcină

pe Filip August cu pedepsirea lui Ioan și supunerea Angliei. Inspăimântat, nevrednicul rege îngenunche în fața trimisului papal, se declară vasal al papei și întări pe episcopul susținut de Inocențiu (1213). Această întâmplare fu semnalul unei mișcări cu mari urmări în istoria Angliei. Feudalii nu mai puteau respecta un om care se unilise atât de mult și cu atât mai puțin să-i suporte tirania. Poporul jefuit de oamenii regelui făcu cauză comună cu feudalii; revoltații se întruniră la *Barkley* și forțară pe rege să semneze vestitul act cunoscut sub numele de *Magna Charta a libertăților* (13 Iunie 1215). Prin acest act se stabileau care sânt drepturile *oamenilor liberi, ale clerului și chiar ale unora dintre orașe*, se reglementau *amenzile, prestațiunile, măsurile și greutățile, justiția și altele*. Acum apare acea dispoziție rămasă celebră, prin care se garanta libertatea individuală: „*nimeni nu va fi arestat nici nu va putea fi închis, nici nu va putea fi deposedat decât prin judecata judecătorilor săi, după legile țării*“. Se organizează un *consiliu* de 25 de baroni fără aprobarea cărora regele nu putea pune nici un impozit.

Fiul lui Ioan fără Țară, *Henric al III-lea*, nerespectând Marea Chartă, feudalii se revoltară iarăși ajutați și de comune și sub comanda unui nobil viteaz și înțelept, *Simon de Montfort*, siliră pe rege să dea noi libertăți. Cu acest prilej se mai înființă încă un sfat, alcătuit din delegații comunelor. Acum erau două sfaturi: *Sfatul nobililor* (camera lorzilor) și *Sfatul orășenilor* (camera comunelor), de a căror drepturi regele trebuia să ție seamă. Astfel a luat naștere *parlamentul englez* și se puseră bazele unei *constituții*.

Imperiul de Răsărit și Peninsula Balcanică în vremea Cruciatelor.

1. Decăderea Imperiului de Răsărit.

După ce imperiul de răsărit ajunsese sub Vasile II la culmea puterii, restabilindu-și stăpânirea peste toată Peninsula Balcanică până la Dunăre, în veacul al XI-lea începu să decadă. Pricinile decăderii lui sânt următoarele: puterea și mărirea imperiului se întemeia pe două izvoare de bogății: *comerțul pe Marea Mediterană*, care aducea nemunărate corăbii cu mărfuri la Constantinopol și în sudul Italiei (stăpânit de Bizantini încă din vremea lui Justinian) și în al doilea rând *stăpânirile din Asia*, cele mai bogate provincii ale imperiului. Amândouă aceste izvoare de bogăție seacă în veacul al XI-lea. În Italia de sud se iviră Normanzii, care distrug stăpânirea bizantină de acolo, iar în nordul peninsulei crește puterea celor două orașe comerciale: *Veneția* și *Genova*. Corăbiile acestor două orașe fac o concurență foarte primejdioasă celor grecești și încetul cu încetul întreg comerțul de pe Marea Mediterană devine un monopol de-al lor. În Asia se ivesc *Turcii*, cari cuceresc una după alta toate cetățile și provinciile bizantine și ajung la sfârșitul veacului până aproape în fața Constantinopolului. Am văzut că expedițiile cruciate nu izbutileră să înlăture primejdia turcească. La aceste pricini mai însemnate se mai adaogă și altele, cari contribuieră la decăderea imperiului: *revoltele oștirilor nedisciplinate și ale popoarelor supuse* și în sfârșit rupțura cu apusul prin *schisma religioasă*. Patriarhul din Constantinopol, *Mihail Cherularios*, cu aprobarea împăratului, aruncă blestem asupra papii dela Roma și asupra bisericii lui (1054) și astfel se produce rupțura în două a bisericii creștine: biserica ortodoxă a răsăritului și cea catolică latină a apusului. Această rupțură a contribuit la *izolarea Bizanțului*, tocmai în clipa când avea mai multă nevoie de ajutor împotriva dușmanilor.

2. Dinastia Comnenilor.

Această decădere, care putea ajunge până la nimicirea imperiului, fu oprită timp de un veac prin cârmuirea chibzuită a unei dinastii noi, a *Comnenilor* (1081—1185). Comnenii erau niște mari proprietari feudali din Asia Mică cari cu ajutorul armatei căpătară domnia. *Alexie Comnen* izbuti întâi să nimicească pe Pecenegi la Dunăre, după aceea cheamă în ajutor pe apuseni împotriva Turcilor, provocând astfel cruciatele. Turcii sânt învinși în cruciata I-a și Grecii capătă din nou o parte a Asiei Mici și chiar stăpânirile cruciaților din Siria și Palestina erau vase ale imperiului bizantin. După moartea lui Alexie Comnen, fiica lui, Ana Comnena, a scris un fel de epopee în proză intitulată *Alexiada*, în care preamărește faptele lui, care au avut de rezultat ridicarea țării din decădere în care începuse să se cufunde.

Cel mai însemnat din Comneni a fost însă *Manuil Comnen* (1143—1180), care adoptase obiceiurile cavalerilor apuseni și se lua la întrecere cu cavalerii francezi în *turnire*. Luptele sale mai însemnate au fost împotriva Ungurilor, pe care i-a bătut în mai multe rânduri. Într'una din aceste expediții, pentru a-i lua prin surprindere, a trecut Dunărea în câmpia Munteniei de azi. Cronicarul bizantin din acea vreme povestește cum a găsit acolo o mare mulțime de Vlahi (Români) „*popor venit din Italia*“ și cu ajutorul cărora a trecut munții Carpați și a bătut pe Unguri.

Comerțul pe Marea Mediterană nu l-au putut însă recăpăta Bizantinii. Când au încercat să puie stavilă creșterii comerțului venețian în Orient, prin vămi mari și oprirea corăbiilor, Veneția declară război imperiului și ieși învingătoare pe mare.

Bizantinii sânt siliți să acorde mari privilegii negustorilor italieni din Genova și Veneția. Corăbiile italiene pătrund în Marea Neagră și se fundează pe coastele ei mai multe colonii genoveze și venețiene înfloritoare. *Caffa* în Crimeia era centrul coloniilor genoveze din Marea Neagră și alte colonii de-ale lor erau în România de azi, la *Chilia*, pe care o numeau *Licostomo* (Gura Lupului) și

la *Cetatea-Albă (Moncastro)*. Din aceste colonii porneau spre Italia corăbiile încărcate cu grâu din câmpia Dunării și se duceau în Italia. Chiar la *Pera*, un cartier al Constantinopolului, se așează negustorii genovezi. Această creștere a comerțului oriental al Veneției și al Genovei va fi cauza ridicării și îmbogățirii Italiei la sfârșitul Evului Mediu.

3. Imperiul Româno-Bulgar.

După stingerea dinastiei Comnenilor, se ridică pe tronul Bizanțului un împărat nevrednic, *Isac Anghelos*. Acest împărat prin măsurile sale nechibzuite și asupritoare provoacă mai multe răscoale ale popoarelor din imperiu.

Încă înainte de urcarea lui în scaun se deslipise de imperiu *statul sârbesc* sub conducerea lui *Nemania*, fondatorul primei dinastii sârbești. Acum se ridică împotriva stăpânirii grecești și *Romanii* din munții *Hemus* (Balcani) împreună cu *Bulgarii*.

Bulgarii asupriți de aproape două veacuri, dela distrugerea imperiului lor de către Vasile II Bulgaroctonul, găsiră acum prilejul nimerit să-și recapete vechea lor libertate. Dar în fruntea răscoalei se afla o dinastie românească, a cărei începători au fost doi frați, *Petre și Asan*. Ei erau Români din munții Balcani, o ramură a poporului nostru deosebită de Aromânii din Pind, ramură care nu s'a mai păstrat până în zilele noastre, fiind cu totul slavizată în decursul vremurilor. Românii și cu Bulgarii asupriți de birurile grele ce le puneau Grecii asupra păstorilor din munți, se despărțiră de imperiul de răsărit, fundând un nou imperiu, *al Vlahilor și al Bulgarilor*, cu capitala la *Tárnova*, în nordul Balcanilor (1186). Zădarnic porni însuși împăratul împotriva răsculaților și trimise chiar flota lui pe Dunăre. Cu ajutorul Cumanilor din nordul fluviului, cei doi frați ieșiră învingători și imperiul lor rămase neatârnat. Ei se gândeau chiar să pue mâna pe Constantinopol și să se încoroneze împărați acolo și propuseră împăratului Frederic Barbarosa, care trecu în cruciata a III-a prin Peninsula Balcanică, să ia capitala imperiului bizantin cu ajutorul lor, ceiace Frederic nu primi.

Curând însă se născură turburări în imperiul romano-bulgar și cei doi împărați fură omorâți, dar în locul lor se ridică un vrednic urmaș, fratele lor mai mic, *Caloian* sau *Ioaniță* (1197—1207).

4. Imperiul Latin de Răsărit.

Domnia lui Isac Anghelos avu un sfârșit tragic, el fu detronat și orbit de propriul său frate, *Alexie*. Alexie Anghelos, fiul lui Isac, se duse în Apus să ceară ajutorul cruciaților și al Veneției împotriva unchiului său. Tocmai atunci era gata să pornească cruciata a IV-a; cruciații care nu aveau nici corăbii, nici bani, primiră cu plăcere să intervie la Bizanț, în speranța unei răsplate bogate. Dar după câteva lupte și răscoale la care luară parte și cruciații, ei hotărâră să pue înșiși mâna pe Constantinopol, care fu prădat, după cum am văzut, în chip îngrozitor (1204).

Imperiul fu împărțit între cruciați: Venețieni luară porturile și insulele mai însemnate, nobilii francezi și flamanzi (din Belgia de azi) își croiră în diferite provincii state feudale cu castele ca în apus. În Constantinopol rămase stăpân Conte *Balduin de Flandra*, care luă titlul de *împărat latin al răsăritului* și înlocui pe patriarhul ortodox printr'unul catolic. Balduin urmărea să unească sub sceptrul său toate provinciile stăpânite odinioară de Bizantini, dar se lovi atunci de împotrivirea lui Ioaniță, împăratul Românilor și al Bulgarilor.

5. Caloian și luptele lui cu Cruciații.

La începutul domniei sale *Caloian* se arătase prieten al apusenilor. El trimise o solie papei Inocențiu III, cerându-i să-l încoroneze ca împărat, la care papa îi răspunse că îl va încorona ca rege al Vlahilor și al Bulgarilor, dacă va trece însă la legea catolică. Ca să-l convingă, îi spuse că se cuvine ca biserica lui să ție de cea dela Roma, căci, „*Esti de nobilă origine romană*“, făcând aluzie la originea sa românească. *Caloian* primi propunerea lui Inocențiu și fu încoronat ca rege, căci papa nu recunosc

titlul de împărat. Un legat papal sosi la Târnova și aduse lui Caloian coroana sfințită de papă.

Dar aceste legături cu catolicismul nu ținură mult: când Balduin de Flandra vru să supuie pe Bulgari și pe Români sub ascultarea lui, papa îi luă partea, căci, precum am văzut, el fusese inițiatorul cruciatei. Lupta dintre Caloian și Balduin de Flandra se dete la *Adrianopol* (1205) și împăratul Românilor și al Bulgarilor ieși învingător. Balduin fu luat prizonier și dus la Târnova unde-și isprăvi zilele. Papa însă, supărat de această înfrângere a protejatului său, retrase protecția sa lui Caloian și biserica din țara acestuia se întoarse la ortodoxie.

După moartea lui Caloian, imperiul româno-bulgar mai cunoscă zile de glorie sub domnia lui *Ioan Asan II*, care întinse stăpânirea sa asupra Macedoniei până la Salonic, dar după moartea acestuia (1241), se stinse dinastia română. Dinastia care urmă la Târnova, a *Șişmanizilor*, era bulgărească și imperiul româno-bulgar se bulgarizează cu totul, ducându-și încă traiul un veac și jumătate, până ce fu cucerit și desființat de către Turci.

6. Restabilirea Imperiului Bizantin.

Lovitura pe care o primiseră cruciații din Bizanț din partea lui Caloian fu hotărâtoare pentru soarta imperiului latin de răsărit care nu se mai putu menține decât o jumătate de veac. Grecii după pierderea capitalei lor mai rămăseseră cu unele provincii; ei fundară un nou imperiu în Asia Mică cu capitala la *Niceea*. De asemenea aveau în stăpânire și unele din provinciile din Europa și anume *Tessalia* și *Epirul*. Folosindu-se de slăbiciunea imperiului latin, Grecii, aliați și cu Ioan Asan II, puseră mâna una după alta pe stăpânirile cruciaților din Peninsula balcanică, lăsându-le numai Constantinopolul. La 1261, *Mihail Paleolog*, împăratul dela Niceea, cucerește și Bizanțul, alungând pe ultimul împărat latin. Astfel imperiul bizantin este restabilit, însă, foarte slăbit, nu mai poate dăinui decât două veacuri sub noua dinastie a *Paleologilor*.

Orașele în Evul Mediu.

1. Intemeierea orașelor.

Prima parte a Evului Mediu, până la cruciate este mai ales o epocă de viață sătească. Orașele din antichitate care fuseseră bogate și înfloritoare, se ruinaseră, din pricina barbarilor și a sărăciei. Comerțul fiind în ruină, nimeni nu mai trăia la orașe, căci singura ocupație folosită rămasese munca câmpului. Dar după cruciate, când se deschiseră noi drumuri de comerț spre Orient și când negustorii apucară căile bătute de cruciați, negoțul începe să se înfiripeze din nou. Negustorii prind curaj și se duc în Asia și aduc de acolo tot felul de mărfuri necunoscute în Europa. Imbogățindu-se comercianții, ei se adună în orașe, pe care le ridică pe moșiile cumpărate dela nobilii sărăciți. La început multe orașe erau supuse regilor și nobililor, dar dela o vreme ele căpătară libertate deplină. Regii dedeau orășenilor, în schimbul unei sume de bani, un *privilegiu de libertate*, numit și *charta*, în care erau specificate toate drepturile de care urmau să se bucure orășenii. Charta era scrisă pe pergament în limba latină și era de mai multe feluri: unele orașe erau numai semi-libere, adică erau sub controlul regelui sau al seniorului și-i plăteau un tribut anual, altele erau deplin independente, ca niște mici stătuțe. Orășenii din aceste comune libere își ridică ziduri de apărare, își organizează o armată deosebită și-și alcătuiesc legile, după care urmează să fie guvernați. Astfel de orașe libere se numeau comune.

Ca urmare a propășirii comerțului după cruciate, se ridică o mulțime de asemenea comune libere, aproape în toată Europa, mai ales pe coastele mărilor și la vărsarea râurilor, unde putea fi un loc de întâlnire pentru negustori și de schimb pentru mărfuri din diferite regiuni. Negustorii adunau acolo mari depozite de mărfuri aduse pe mare sau pe râuri pe corăbii, iar pe uscat în căruțe. În scurt timp orașele se făcură foarte puternice, se ridică

în Europa o nouă clasă socială, a orășenilor sau a *burghezilor*, numită așa după cuvântul german *Burg*, oraș întărit. Regii amenințați mereu de nobilii anarhici, încep să caute și să cultive prietenia burghezilor. Pe de altă parte și aceștia din urmă aveau tot interesul ca să ajute

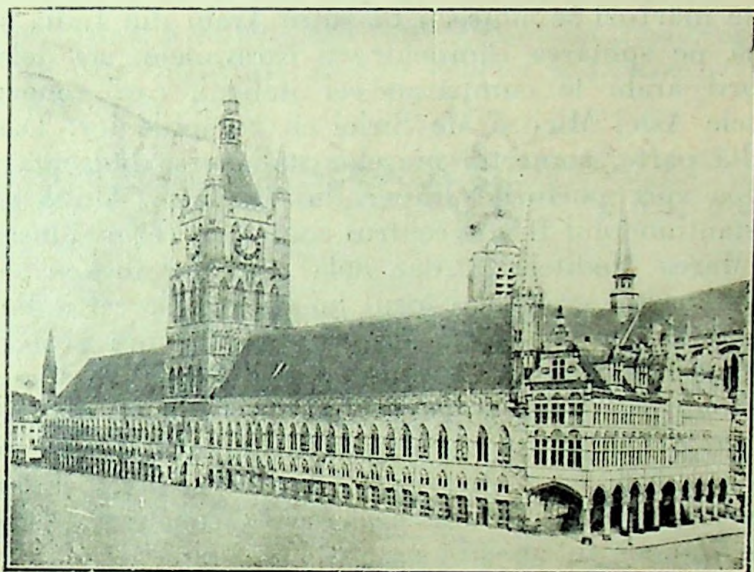

Un oraș medleval din Flandra.

pe regi în lupta lor împotriva nobililor, căci aceștia steteau în calea comerțului, punând vămi nedrepte celor ce treceau pe moșiile lor, ba chiar prădând pe negustori, pe când stăpânirea centrală a regelui însemna liniște și siguranță pentru comerț. Deaceia între regi și orașele libere se încheie o alianță strânsă, care avu de rezultat ruinarea nobilimei și ridicarea puterii regale și în același timp și a orașelor.

2. Orașele din Apusul Europei.

Mai multe grupe de orașe libere se formează în diferite părți ale Europei. În apus, un însemnat grup de orașe comerciale era în Flandra (o parte a Belgiei și a nordului Franței de azi). Acolo erau vestitele fabrici de postav și postavul flamand era transportat de negustori până în Asia și chiar în țară la noi. Cele mai însemnate orașe din

Primăria din Ypres.

Flandra erau Louvin, Ypres, Gand și Bruges. Regiunea șeasă a Belgiei de azi era străbătută de râuri, pe care locuitorii le uniră prin canale pe care intrau corăbiile ce veneau de pe mare încărcate cu mărfuri. În orașe pe marginea canalelor se ridicau casele negustorilor, clădite de piatră și halele, în care se depozitau mărfurile.

Alte orașe înfloritoare erau în Germania de nord la vărsarea fluviilor în Marea Baltică și în Marea Nordului. Germania era împărțită într'o mulțime de state feudale și principii slăbiți din pricina luptelor dintre dâșii, se temeau de orașele libere, bogate și puternice. Ele formară o alianță între ele pentru apărarea negoțului, alianță

care se numea *Hanza*. (Lübek, Brema, Hamburg, etc.).

Cele mai mari și mai puternice orașe din Evul Mediu erau însă în Italia, anume în primul rând *Veneția*, *Genova* și *Florența*. Cauza ridicării orașelor comerciale din Italia este și aci comerțul cu Orientul. Italia este mai aproape de țările pe unde umblaseră cruciații, așa că negustorii italieni au fost cei dintâi care profitară de drumurile de negoț deschise de cruciate. Ei începură să aducă din Asia stofe, aur, piper, mirodenii și parfumuri. Aceste mărfuri se aduceau de către Arabi din India și din China pe spinarea cămilelor cu caravanele, iar dela negustorii arabi le cumpărau cei italieni, cari veneau pe coastele Asiei Mici și ale Siriei cu corăbiile lor. Dar, pe de altă parte, comerțul orașelor italiene se îndrepta și în Europa spre porturile Imperiului Bizantin. Multă vreme Constantinopolul fusese centrul comercial cel mai însemnat din Marea Mediterană, dar dela o vreme începu să decadă comerțul grecesc și locul lui fu luat de cel italianesc. Negustorii din *Veneția* și din *Genova* obținură dela împărații bizantini însemnate concesiuni și dreptul de a se așeza cu colonii pe coastele imperiului, în Marea Egee și în Marea Neagră. Această influență crescă și mai mult după cruciata a IV-a, când, cum am văzut, numeroase teritorii de ale Imperiului Bizantin fură cucerite de *Venețieni*. Astfel orașele italiene întemeiară un vast imperiu colonial în Orient, ca odinioară Grecii din antichitate. În fruntea orașelor italiene stetea *Veneția*, oraș întemeiat pe niște insule mici, în laguna formată la vărsarea fluviului Po în Marea Adriatică, de către cetățenii romani ce se adăpostiseră acolo de teama barbarilor la începutul Evului Mediu. Negustorii din *Veneția* îmbogățiți de pe urma comerțului oriental, își ridicară numeroase palate luxoase pe malurile canalelor din orașul lor. Dintre bogătașii din *Veneția*, ca și din celelalte orașe italiene, se ridică o adevărată aristocrație, deosebită de cea feudală a proprietarilor de pământ, așa că acești nobili pun mâna pe conducerea orașului, ce devine o republică aristocratică. Din nobilimea venețiană era ales *dogele Veneției*, adică ducele, ales de nobilime pe viață. El umbla într'o gondolă poleită cu aur, *bucentura*, și era îmbrăcat numai în catifea roșie. In fie-

care an cu ocazia unei splendide serbări pe mare, dogele arunca în mare un inel de logodnă, simbolizând logodna Veneției cu marea.

Alt oraș italian, Genova, se ocupa mai ales cu negoțul cu grâne și avea colonii pe coastele Mării Negre, la Caffa în Crimeia, la Cetatea Albă și la Chilia, de unde aducea grâu din țara noastră. Comerțul genovez și coloniile erau conduse de o bancă de stat, *Banco di San Giorgio*, una din cele mai vechi din lume. Intre Genova și Veneția era o înverșunată concurență comercială, care duse la războaie sângeroase între cele două republici italiene. În cele din urmă învinse Veneția și rămase stăpână pe comerțul pe mare.

Vederea orașului Câmpul-Lung.

3. Orașele din Răsăritul Europei.

Popoarele din răsăritul Europei erau popoare agricole, care trăiau în sate și nu aveau orașe. Așa erau Românii, Polonii și Ungurii. Dar atunci au venit în aceste părți coloniști germani, care au început să formeze și aci orașe comerciale, după chipul celor din apusul Europei. Am văzut că după cucerirea Transilvaniei, regii unguri au colonizat acolo pe Sași, Germani din părțile Rinului

și din Saxonia. Orașele săsești din Ardeal făceau negoț cu Orientul pe uscat, străbătând prin drumurile de comerț ce se formaseră prin pasurile Carpaților și prin țara noastră. Orașele lor, de pildă Brașovul și Sibiu, erau autonome, și aveau dreptul să aibă întărituri de zid, o mică oaste și cărmuirea lor deosebită, în frunte cu un *richter* (primar) ales de orășeni. Sașii din Ardeal, urmând drumurile de comerț trecură și dincolo de Carpați, întemeind orașe de-ale lor și prin Moldova și Țara Românească de mai târziu, unde erau pe atunci mici voievodate și cnezate sub stăpânirea barbarilor. Astfel de orașe locuite de Sași în țară la noi au fost de pildă Baia în Moldova, numită și Cetatea Moldovei, după numele râului, și Câmpu Lung în Țara Românească. Acești negustori germani, trăind însă în mijlocul Românilor, se românizară în decursul vremilor și-și pierdură cu totul limba. Și în Polonia au fost orașe colonizate de Germani, în special Cracovia, vechea capitală a Poloniei, și Lembergul. Din Lemberg pornea un drum de comerț prin Moldova până la Marea Neagră, unde negustorii germani și poloni se întâlneau cu cei genovezi dela Chilia și dela Cetatea Albă.

4. Cărmuirea orașelor și viața orășenească.

Orașele din Evul Mediu erau ca niște state independente. Aveau aspectul unor cetăți înconjurate cu ziduri groase, cu turnuri de pază și cu porți bine întărite și ferocate. În mijlocul orașului se găsea un turn gros, numit *beffroi*, în care se aflau clopotele ce se trăgeau în caz de incendiu sau când se apropiau dușmanii. În Flandra anume artiști clopotari ajunseseră să cânte diferite melodii cu clopotele de deosebite mărimi. Pe lângă turnul orașului se afla primăria și hala în care își depozitau negustorii mărfurile. În fruntea cărmuirii orașului se afla primarul, ales de cetățeni (la noi în țară se numea *șoltuz* sau *judet*), ajutat de un consiliu de cetățeni, de obicei în număr de 12. Primarul era în același timp și judecător al orășenilor. El cărmuia după legea orașului, un fel de constituție. Aceste constituții sau statute ale orașelor erau imitate dela

un oraș la altul. Astfel în Germania orașul Magdeburg avea niște statute care au fost imitate de orașele din Polonia. Adoptarea statutelor unui oraș mai vechi de către unul mai nou se numea *afiliere*. Când într'un oraș erau locuitori de mai multe neamuri și de religii deosebite, fiecare avea statutul său deosebit și cărmuitori deosebiți. Astfel în Moldova și în Polonia Armenii, popor de negustori ce se stabiliseră în acele părți, aveau drepturile și organizația lor deosebită.

Negustorii și meseriașii din orașe erau asociați în *bresle*. Toți negustorii sau meseriașii care aveau aceeași ocupație formau împreună câte o breslă, în frunte cu starostele ei. Acesta, împreună cu negustorii mai bătrâni, stabilea prețurile mărfurilor, așa încât să nu fie concurență între negustorii din același oraș. Nimeni nu putea să deschidă o prăvălie sau un atelier în oraș, fără voia starostelui și fără să fi trecut mai întâi prin gradele de ucenic și de calfă. Nici un negustor strein nu putea aduce și vinde marfa lui în oraș, afară de zilele de iarmaroc, când orașul era deschis pentru negustorii din orice țară streină. Așa dar negoțul în Evul Mediu era supus la numeroase restricțiuni și comerțul local era protejat.

Casele din Evul Mediu zidite de obicei din piatră sau din cărămidă, iar străzile strimte erau pavate cu holo-vani. În timpul nopții nu erau luminate și se întindeau lanțuri dela un cap la altul, ca să nu treacă hoții. Numai în mijlocul orașului se afla o piață mai mare, de formă pătrată, unde se afla și turnul orașului cu primăria, iar de jur împrejurul lor se ținea târgul de fiecare zi și iarmarocul cel mare, odată pe an.

LECȚIA XV.

Apusul Europei după Cruciade.

1. Scăderea puterii feudailor.

În primele veacuri ale Evului Mediu, după prăbușirea imperiului roman, organizarea feudală pe *grupuri agrare regionale*, sub autoritatea marilor proprietari de pământuri, fusese o *necesitate*. Am văzut însă că seniorii

au devenit cu vremea abuzivi. Ei au înlănțuit pe țărani de pământ și au sfârșit prin a nu le mai respecta nici drepturile naturale. Prin foarte multe părți feudalitatea a degenerat chiar într'o stare de brigandaj. Nimeni nu mai era sigur de viață și de avutul său. Biserica încercase, creind instituția cavalerismului, să corecteze această stare de lucruri, dar nu era de ajuns. Acum societatea începu să simtă *lipsa unei autorități centrale* în fața căreia să se plece toți, de care să se teamă toți. Nu este de mirare deci, că în Franța se produce o reacțiune împotriva feudalilor și că poporul sare în ajutorul regilor. *Nevoia întăririi puterii monarhului — nevoia unificării statelor — începe a fi generală.* Dar pofta de luptă, rezervele de energie ale clasei feudale erau atât de mari că nici monarhi autoritari ca Frederic Barbarosa sau Filip August nu reușeau să-i țină în frâu. Cruciadele au dat o folosire morală înălțătoare acestei energii care se pierdea în mii de lupte interne dela feudă la feudă și într'o viață de brigandaj. Două sute de ani feudalitatea a sângerat pe toate drumurile Orientului, iar setea de glorie și de cuceriri a dus la un adevărat exod al feudalității către Orient. Atât luptele cât și întemeierile de state în Orient, au supt vloga acestei clase. După cruciade clasa feudală este micșorată ca număr, sărăcită și înglodată în datorii.

2. Lupta claselor de jos împotriva feudalilor.

Țăranii și orășenii profitară de această stare de lucruri și astfel clasa feudală primi noi lovituri. Mii de țărani, ca să scape de apăsarea feudalilor neomenoși, plecașeră în cruciadă. Multe feude s'au despopulat atunci. Ca să nu le rămână moșiile de paragină, feudalii fură nevoiți să-și schimbe purtarea față de țăranii de pe moșiile lor. Astfel slăbi atotputernicia feudalilor asupra servilor. În anul 1315, un rege francez a mers până acolo încât a declarat că: „*în regatul Franței nu trebuie să mai fie decât oameni liberi*“. Acesta însemna desființarea șerbiei. Bine înțeles că dorința acestui rege nu s'a putut realiza; totuși din cuvintele lui vedem câtă schimbare se produsese

în mintea oamenilor, după cruciade. Orășenii, la rândul lor, îmbogății prin comerț și industrie, începură a rupe legăturile feudale. Ei dădeau seniorilor care plecau în cruciade sau se întorceau sărăciți câte o sumă de bani, prin care își recăpătau libertatea. Primele orașe care se liberară astfel au fost în Franța *Cambrai, Laon, Soissons* și altele. Indată ce își răscumpărau libertatea, orașele se organizau, după cum am arătat, ca state de sine stătătoare. Fiindcă unii seniori nu le respectau libertățile sau căutau să le stoarcă neconținut sume de bani, orașele se înconjurau cu ziduri de apărare. *Astfel în fața castelului feudal apăru acum cetatea, adică orașul liber.* Intre cele două clase, feudali și orășeni, se încinse o luptă crâncenă. În această luptă, orășenii n'au fost însă singuri; ei se aliară cu regii cari la rândul lor, căutau să profite și ei de situația grea în care se găseau feudalii pentru a-i îngenunchia cu desăvârșire.

3. Creșterea puterii regale și scăderea puterii Papilor. Slăbirea sentimentului religios.

Pământurile seniorilor morți intrară după cruciade în stăpânirea regilor. Domeniile regale crescură astfel foarte mult, așa încât nici seniorii cei mai mari nu-și mai puteau măsura acum puterile lor cu ale regilor. Mulți dintre aceștia, chiar se văzură siliți să se închine regilor și să le dea ascultare. Astfel în locul *monarhiei feudale* de altă dată, alcătuită dintr'o sumedenie de feude și seniorii de sine stătătoare, acum începe să-și facă drum, după cruciade, *monarhia absolută*. În noua monarhie seniorii nu mai sânt „egalii regelui”, ci supușii săi. Adese ori, lupta regilor contra clasei feudale a fost foarte violentă. Ei au întrebuințat cele mai crude mijloace pentru a impune ascultare seniorilor cari nu vroiau să renunțe la atotputernicia lor. Totodată regii au știut să profite și de slăbiciunea papilor după cruciade. Entuziasmul religios fiind cu totul slăbit, cuvântul papilor nu mai avea acum răsunet. Ba începură să se ridice glasuri de protestare împotriva modului cum papii cârmuiau biserica și împotriva ames-

tecului lor în treburile politice. Din nefericire pornirea masselor împotriva papilor și clerului, fu urmată de o scădere a sentimentului religios; acum încep să apară și ereziile; cei întorși din Orient, aduc tot felul de superstiții și influente păgâne, dezastruoase pentru învățătura creștină.

Regii profitară de această stare de lucruri și începură să se împotrivescă cu mai multă dârjenie pretențiunilor de întâetate ale Papilor și să nesocotească amenințările și excomunicările. Curând amestecul lor în treburile politice a fost înlăturat cu totul. Observăm deci că, după cruciade, cele două puteri ale Evului Mediu, Feudalitatea și Biserica, sânt în plină scădere. Cresc în schimb puterea regilor și a orașenilor. De aci înainte întocmirea statelor se va bizui pe aceste două puteri. Nicăeri mai mult ca în istoria Franței nu se pot vedea mai bine aceste mari schimbări prin care omenirea a trecut dela Evul mediu la Evul modern.

II.

4. Franța sub ultimii Capetieni.

Filip IV cel Frumos.

Am văzut că, între alte merite, Capetienii îl au și pe acela că au statornicit obiceiul ca tronul francez să se lase moștenire din tată în fiu. Acestui fapt se datorește, în primul rând întărirea monarhiei franceze. Pe când în Germania erau patru-cinci dinastii care se sfășiau între ele, fiindcă toate se credeau îndreptățite la tron, în Franța dreptul Capetienilor, ajunge încetul cu încetul un drept sfânt. În timpul cruciadelor și mai ales după, regii Capetieni știură să-și întindă granițele regalului și să facă să crească autoritatea lor asupra seniorilor. Astfel făcu regele *Filip August*, care profitând de slăbiciunea regelui englez *Ioan-fără-Tară*, isbuti să ocupe o mare parte din feudele ce avea în Franța. *Ludovic al IX-lea cel Sfânt*, urmașul lui *Filip August*, a isbutit prin înțeleptele măsuri ce a luat să întărească și mai mult autoritatea regală. Dar în privința aceasta meritul cel mare îl are regele *Filip al IV-lea cel*

Frumos (1285—1314). Pe drept s'a spus că aceasta a fost *primul rege modern al Franței*. El a isbutit să unească o mare parte din provinciile vechii Galii, sub sceptrul său. Intre altele el isbuti prin anii 1313—1314 să încorporeze statului francez Lyonul și întregul ținut înconjurător. A încercat să cucerească și Flandra, dar nu a isbutit, căci aci s'a isbit de împotrivirea dărză a orașelor libere. Oștirile de orașeni din Flandra au învins oastea de cavaleri a regelui francez la *Courtray*, anul 1302; peste doi ani însă, îndărătnicul rege învingându-i la rândul său, isbuti să ocupe orașele *Lille*, *Douai* și *Bethune*. Om șiret, crud și foarte hotărât, Filip al IV-lea a isbutit să micșoreze puterea marilor seniori. O mare lovitură le dădu prin interzicerea dreptului de a bate monedă.

5. Lupta lui Filip IV împotriva Papei.

Adunarea Statelor generale.

Am văzut cu alt prilej că o bună parte din pământurile Franței erau stăpânite de cler. Dar din veniturile acestor moșii, clericii nu plăteau nimic statului francez: în schimb trimeteau sume mari de bani pentru tezaurul papal. Lui Filip nu-i convenea această stare. La anul 1296, având mare nevoie de bani pentru războiul cu Englezii, el puse un bir și asupra clericilor. Papa *Bonifaciu VIII* interzise clericilor să plătească acel bir. Atunci începu între regele Filip și șeful Bisericii o luptă grea. *Regele convocă la Paris în anul 1302 o mare adunare la care invită nu numai pe reprezentanții nobilimii și clerului, dar și reprezentanți ai tuturor orașelor.* Pentru prima oară avu loc în Franța un astfel de sfat între rege și reprezentanții poporului francez. Unul dintre sfelnicii regelui ținu o cuvântare plină de ațătare, arătând umilintele pe care le suferă regele și poporul francez de pe urma pretențiilor papei *Bonifaciu*. Intreaga adunare, chiar clerul, luă partea regelui și hotărî să-l sprijine cu toată puterea în luptă cu Papa. Dar nici Papa nu se lăsă, ci excomunică pe rege. Un trimis al lui Filip ajutat de nobilul roman *Sciarra Colonna*, cel mai mare dușman al Papei, arestă pe *Bonifaciu*. În momentul arestării *Colonna* îl lovi cu mânușa de fier peste față.

Adânc îndurerat de această jignire Bonifaciu VIII. bătrân de 86 ani, muri puțin timp după aceea. Filip a ales un papă francez, care nici nu s'a mai dus la Roma, ci și-a ales ca reședință orașul *Avignon*, în Sudul Franței. *Aci rămase scaunul papal vreme de 71 ani.* Astfel se sfârși lupta lui Filip contra lui Bonifaciu, cu o mare înfrângere pentru papalitate. După victoria împotriva Papei, Filip distruse Ordinul Cavalerilor Templieri, pentru a le lua averile. Sub tot felul de acușări nedrepte, el areștă și arse pe rug pe conducătorii acestui ordin și le nimici castelele. Cu astfel de mijloace ajunse Filip IV un rege temut înlăuntru și în afară. Datoriină ordincii și liniștei, comerțul și industria regatului se putură dezvoltă în voie iar populația orașelor (starea a III-a) s'a înavuțit.

6. Anglia. Parlamentul. Camera Comunelor.

Lui Enric al III-lea i-a urmat la tron *Eduard I* (1272—1307). Acesta a fost un rege capabil. Fusesse partizan și emul al vestitului *Simon de Montfort*, „cavalerul legiuitor”. El a continuat *opera de unificare* a monarhiei engleze. A cucerit *Țara Galilor*, ținut unde se refugiaseră Celții, vechii locuitori ai Britaniei. Ultimul rege celt, Llywelyn muri pe câmpul de luptă (Decembrie 1182). Pe când Eduard I era în țara Galilor cu oastea și cu regina, se născu *Eduard II*, moștenitorul tronului. Regele îl boteză Printul Galilor, nume pe care până azi îl poartă principii moștenitori ai Angliei. Eduard I, a purtat lupte grele și cu Scoțienii, dar aceștia și-au apărat independența cu mare înverșunare. Din cauza luptelor purtate, Eduard avea mereu nevoie de bani, așa încât, în conformitate cu prevederile din *Magna Carta* fu silit să convoace Parlamentul, la anul 1295. În acest Parlament fură convocați și reprezentanții ai comitatelor și ai comunelor aleși de burghezie și popor. Baronii și episcopii lucrară de o parte iar reprezentanții comunelor de altă parte. Astfel se născură cele două camere engleze: a lorzilor și a comunelor. Eduard al II-lea a fost un rege lipsit de însem-

nătate. El fu răsturnat de Parlament și ucis, se zice de soția lui, fiica lui Filip IV cel Frumos regele Franței. Fiul său însă, Eduard al III-lea a fost un rege mare. Sub el Anglia, ajunsă în culmea puterii, va începe *răsboiul de 100 de ani*.

7. Germania. Marele interregn. Intemeierea caselor Habsburg-Austria, Luxemburg și Hohenzollern.

După stingerea casei de Suabia principii germani nu s'au putut pune de acord vreme de 25 de ani, asupra omului pe care să-l aleagă ca împărat. Această perioadă a fost denumită *marele interregn*. În decursul interregnului, fiecare duce, conte sau episcop era de sine stătător, liber cu totul, asemenea oricărui suveran. Un mare număr de orașe se proclamară și ele republice de sine stătătoare. Într'un cuvânt, *in vreme ce Anglia și Franța intraseră într'o perioadă de unificare, în Germania dimpotrivă, anarhia feudală era mai mare ca ori când*. Hoșii și crimele seniorilor în această epocă au rămas de pomână; cei mai mici eșeau și jefuiau la drumul mare. Alții furau pe trecători sau vitele oamenilor și apoi cereau răscumpărare. În cele din urmă Papa și câțiva principii mai înțelepți — dintre care și *Frederic de Hohenzollern*, strămoșul dinastiei noastre — speriați de puterea la care ajunsese Capetienii, se hotărâră să aleagă un împărat. Astfel aleseră la anul 1273 pe contele Rudolf de Habsburg. Ceeace mai neliniștea pe Germani era și întinderea amenințătoare a Boemilor. Regele acestora, Ottocar (1253—1278) ocupase Styria, Austria (vechea marcă Carolingiană) și Carintia și trăgea nădejde să fie ales împărat german. Rudolf, ajutat de păstorii elvețieni și de alsacieni, sdrobi pe regele hoem la Marchfeld (1279). Ottocar însuși fu ucis în bătălie. *Feudele austriace intrară în stăpânirea familiei Habsburg*. Astfel Rudolf este întemeietorul casei de Habsburg-Austria, ale cărei domenii vor crește în viitor necontentit. Dar când Rudolf muri, principii temându-se ca nu cumva casa Habsburg-Austria să devie prea tare, trecură coroana imperială unui comite din casa de Luxem-

burg. Acesta fu *Henric al VII-lea* (1308—1313). De aci înainte, *un veac* tronul rămase în mâinile casei de Luxemburg. Ultimul împărat din această casă fu *Sigismund* (1410—1437) — contemporanul și aliatul lui Mircea — care mai înainte de a lua coroana imperială fusese ales *rege al Ungariei*. Treburile germane le lăsă mai mult în grija prietenului său *Frederic de Hohenzollern*, căruia îi dădu ținutul *Brandenburgului*, ridicându-l la rangul de prinț elector. *Astfel începe să se ridice familia de Hohenzollern*. Dar murind Sigismund, casa de Habsburg-Austria, ocupă din nou tronul, de data aceasta pentru a nu-l mai pierde până la războiul cel mare în zilele noastre.

LECTIA XVI.

Războiul de o sută de ani. Formarea Statelor unitare în Apus.

1. Cauzele Războiului de o sută de ani.

Am văzut cum cruciadele au avut ca urmare slăbirea puterii nobililor și întărirea puterii centrale a regilor. O altă împrejurare care a contribuit și mai mult la aceasta au fost marile războaie din Apusul Europei, în secolele XIV și XV, și mai ales războiul „*de o sută de ani*“ dintre Franța și Anglia, (1337—1453).

Intre Franța și Anglia era, după cum știm o veche dușmănie, încă din vremea lui Filip August care luase dela Englezi Normandia. Cu toată pierderea acestei provincii, Englezii mai aveau întinse stăpâniri în Franța și anume în partea centrală, dincolo de Loira, provincia Guienne sau Aquitania. Existența acestei stăpâniri streine în Franța a fost una din cauzele războiului.

A doua cauză a fost chestiunea *moștenirii tronului francez*. Dinastia Capetienilor care adusesse mărirea Franței, se stinsese după scurtele domnii ale celor trei fii ai Filip IV cel Frumos. Ruda cea mai apropiată a dinastiei rămânea regele Angliei, Eduard III, a cărui mamă era fiica lui Filip IV și întemeiat pe această înrudire, E-

duard pretindea tronul Franței. Francezii însă nu-l recunoscuseră, pe motiv că femeile n'au drept la moștenirea tronului, și aleseră ca rege pe Filip VI de Valois, ce se trăgea dintr'un frate al lui Filip IV. El a fost începătorul dinastiei de Valois. Regele Angliei hotărî atunci să-și apere drepturile cu armele.

A treia cauză a războiului au fost luptele dintre regele Franței și orașele libere din Flandra, pe care voia să le supună și să le ia bogățiile. Orașele flamande, care aveau vechi legături comerciale cu Englezii, cerură ajutorul acestora.

În această luptă Anglia era mai bine pregătită, avea armată mai modernă, pe când în Franța continuau obiceiurile și spiritul din Evul Mediu.

2. Războiul de o sută de ani

(1340 - 1453).

Eduard III distruse flota franceză și debarcă în fruntea unei mari oștiri în Franța. În lupta dela Crecy (1346) cavaleria franceză îmbrăcată în zale fu distrusă dela distanță de Englezi, cari pentru prima oară introduseră tunurile în Europa. După aceea regele Angliei se îndreptă împotriva cetății Calais, care se află în punctul cel mai apropiat de coasta engleză. Regele Franței sosi și el cu armata lui ca să despresoare cetatea și văzu cu mirare că Englezii se întăriseră cu șanțuri. El trimise vorbă regelui Angliei că nu este frumos pentru niște cavaleri să se ascundă după întărituri și deci să iasă la câmp să dea luptă dreaptă. Regele Angliei refuzând, Filip scârbit de această purtare se întoarse la Paris, așa că cetatea ne mai primind ajutor fu silită să se predea.

Războiul urmă cu pauze de ani întregi. După moartea ~~moartea~~ lui Filip VI urmă în scaun Ioan cel Bun, iar regele Angliei îmbătrânit lăsă comanda oștirii din Franța fiului său, poreclit Printul Negru, din cauza culoarei armurei sale. În lupta dela Poitiers (1356) Englezii câștigă o nouă victorie și cu tot eroismul regelui francez, el fu luat prizonier și în lipsa lui guvernează fiul său minor, Carol. În această vreme, când autoritatea regală slă-

bise în Franța, încep mari *turburări sociale*. Burghezia din Paris, văzându-și comerțul ruinat, se ridică împotriva nobililor și a regelui în frunte cu *Ștefan Marcel*, starostele unei bresle. Burghezii cereau înlăturarea privilegiilor nobilimii și participarea la conducerea statului; dar după asasinarea lui Ștefan Marcel, mișcarea lor fu înăbușită. În același timp țărani nemai putând suferi mizeria, se răscoală și prădară moșiile nobililor. De aceste turburări profitară Englezii, cari cuprindeau tot mai multe provincii din Franța.

Înaintarea engleză fu însă oprită pentru câțva timp, când Carol luă domnia sub numele de *Carol V*. Ajutat de cavalerul *Du Guesclin*, el cuceri una după alta cetățile Englezilor din Franța, fără să dea vre-o luptă mai mare. Dar, după moartea lui, Englezii câștigă din nou terenul pierdut. În lupta dela *Azincourt* (1415) Englezii înving pe regele Franței Carol VI, care curând după aceea îmbunește. Nobilii văzând că regele este incapabil să domnească, trec de partea Englezilor. În special *Burgundia*, cel mai mare ducat feudal al Franței, se dă de partea dușmanilor și cu ajutorul ei *regele Angliei Henric V ocupă Parisul*. Regele nebun e silit să încheie un tratat prin care desmoștenește pe propriul său fiu și recunoaște, la moartea lui, pe Henric V ca rege al Franței și al Angliei. Numai o minune mai putea mântui Franța. În adevăr această minune s'a produs.

3. Ioana D'Arc, Fecioara dela Orleans.

Într'un sat din Lorena, *Domremy*, trăia o fată numită *Ioana D'Arc*. Ea auzise de nenorocirile ce se abătuseră asupra Franței cotropite de dușmani și mergând la păscut cu vitele, i se păru că aude un glas ceresc care-i poruncește să se ducă la rege și să mântuiască Franța. Ea dădu ascultare acestor îndemnuri și convinse pe un unchiu al ei s'o ducă la castelul regelui. După moartea lui Carol VI, Henric VI, se proclamase rege al Franței, însă fiul desmoștenit al lui Carol VI se retrăsese cu o mică oaste și câțiva nobili credincioși în castelele de pe malul Loarei, unde se proclamase rege sub numele de *Carol VII*. Acolo se în-

dreptă Ioana D'Arc. Regele aflând că vine o fată trimisă de Dumnezeu ca să salveze Franța, voi s'o încerce și se îmbracă cu haine simple, amestecându-se printre curteni. Ioana D'Arc care nu văzuse niciodată pe rege, înaintă cu îndrăzneală printre curteni și oprindu-se în fața regelui îi zise: „Prea nobile și frumosule prinț, sânt trimisă de

Jeana D'Arc și o scrisoare din vremea ei.

Dumnezeu, ca să te ajut pe tine și regatul tău”.

Pe vremea aceia Englezii înconjurasera orașul Orleans, nu departe de castelul în care se adăpostise regele. Acesta trimise pe Ioana D'Arc în fruntea unei oștiri să despresoare orașul. Imbrăcată în zale, cu casca pe cap, călare și cu lanca în mână, Ioana bătut pe Englezi și intră în triumf în Orleans. De atunci numele ei s'a făcut vestit în toată Franța și a fost supranumită Fecioara dela Orleans. Imbărbătați de această izbândă, Francezii sub conducerea Ioanei bătură în mai multe rânduri pe Englezi. Ea conduse pe rege la Reims în vechea catedrală, unde se sfințeau de obicei regii Franței. Carol VII fu încoronat ca rege și alături de dânsul stătu în timpul slujbei Ioana, purtând steagul regal.

Nobilii dela curtea regelui erau însă invidioși de tre-

scerea pe care o avea pe lângă rege această fată de țărăn și de aceia la asediul unei cetăți, ei o lăsară să fie prinsă

Ioana D'Arc urmată de cavaleri și de oameni din popor.

de Burgunzi. Burgunzii, deși Francezi, fiind aliați cu Englezii, vândură pe bani pe Ioana acestora. Duse la *Rouen*. Ioana fu dată în judecată, fiind acuzată că este vrăjitoare.

Prinderea Ioanei D'Arc.

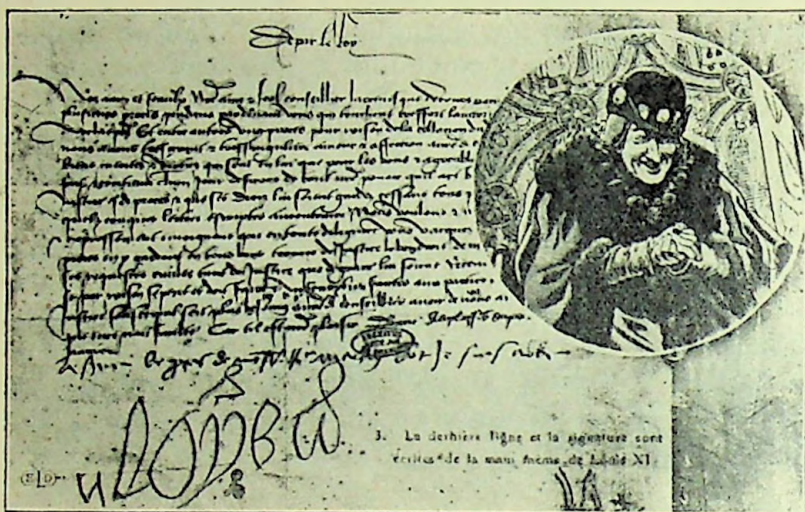
Se găsiră preoți francezi cari fură atât de nemernici, încât o condamnară. Ea răspunse în chip simplu și lămurit la toate întrebările cu cari judecătorii căutară s'o încurce. Un englez care asista la judecată, a exclamat: „Ce femeie cumsecade, păcat că nu e englezoaică!” Totuși Englezii siliră pe judecători s'o condamne să fie arsă pe rug, pe deapsa vrăjitorilor. Ioana D'Arc fu arsă de vie la Rouen la 30 Mai 1431. Când se desfăcură resturile rugului inima ei fu găsită neatinsă. Mai târziu, biserica a revizuit judecata și a găsit-o nevinovată, așezând-o în rândurile sfintelor.

Francezii, îmbărbătați de faptele Ioanei D'Arc, continuară lupta cu Englezii, ducele Burgundiei se împacă cu regele Franței și împreună reiau Parisul. În cele din urmă, după mai mulți ani de lupte, Englezii fură alungați cu totul din Franța, unde nu mai păstrară decât cetatea Calais.

4. Întărirea puterii regale. Ludovic XI.

Războiul de o sută de ani adusese sărăcirea clasei nobile și în schimb s'a ridicat tot mai mult puterea regelui, care a supus toate statele feudale, din Franța. Fiul și urmașul lui Carol VII, Ludovic XI (1461—1483) era un om răutăcios și șiret. Nu umbla în haine pompoase, ci se îmbrăca simplu și purta o pălărie de păslă cu câteva icoane de argint în frunte. De aceea se strecura necunoscut în popor și asculta ce spun oamenii despre rege și despre cărmuire. El a prigonit pe nobilii turburători. Pe unii i-a otrăvit, pe alții i-a prins și-i ținea în cuști de fier în pivnițele palatului. Sfetnicii săi erau aleși dintre orășeni; avea mare încredere mai ales în sfaturile bărbierului său. Firește că nobilii s'au răsculat în mai multe rânduri și au format chiar o alianță a feudalilor împotriva regelui, numită Liga Binelui Public. Regele i-a desbinat și i-a învins, stabilind puterea absolută regală în Franța. Cel mai primejdios dintre nobili era ducele ^{duceraul} Burgundiei, Carol cel Indrăzneț, pe care Ludovic nu l-a putut supune. Pe cât era regele de socotit și de șiret, pe atât era Carol de îndrăzneț și nehibzuit. *Unul era tipul*

politicianului modern, celălalt al cavalerului medieval Carol începu o mulțime de războaie, în care luptă cu vitejie, dar în cele din urmă fu bătut de țărani din Elveția, în țara

Ludovic XI. Ultimul rând și semnătura sânt scrise chiar de mâna sa.

cărora năvălise. După moartea lui Carol cel Indrăzneț, Ludovic XI puse mâna pe Burgundia, cu capitala ei Dijon, împlinind astfel *unitatea Franței*.

5. Spania. Ferdinand și Izabela.

O altă țară în care puterea regală a devenit a tot puternică și unde micile state s'au unit, formând un singur regat, a fost Spania.

Această țară a stat mai multe veacuri sub jugul Arabilor, numiți și *Mauri*. Incetul cu încetul Spaniolii s'au coborât din munții Pirinei și au înaintat spre sud.

Luptele lor cu Arabii au durat mai multe veacuri cu succes schimbător. Creștinii au întemeiat mai multe stătuțe. Unul dintre ele, *Catalonia* cu capitala la *Barcelona*, a avut o mare înflorire în vremea cruciadelor și a făcut concurență *Veneției* și *Genovei* în comerțul oriental. Mai târziu Catalonia fu înglobată într'un stat mai mare. *Aragonul*. În vremea războiului de o sută de ani mai erau

în Peninsula iberică trei state: la apus *Portugalia*, la mijloc, pe podiș, *Castilia*, la răsărit, *Aragonul*. Partea de sud a peninsulei era încă stăpânită de Mauri cu capitala la *Grenada*. În anul 1479 regele Aragonului *Ferdinand* luă în căsătorie pe regina Castiliei *Izabela*, unind țările lor într-una singură, numită Spania. Primul lor gând a fost să alunge pe Mauri cu totul din Europa. Oștile spaniole asediază *Grenada* și o cuceriră după un lung asediu (1492). Astfel Spania fu liberată și Maurii se retraseră în Africa.

Ferdinand a fost un mare sprijinitor al bisericii și de aceea i s'a zis *Catolicul*. Cu ajutorul bisericii el a guvernat în chip absolut, iar puterea nobililor a fost mult slăbită. Spania era o țară cucerită de oastea regală și pământurile luate de la Mauri nu fură împărțite nobililor, ci rămaseră la dispoziția regelui, așa că acesta avea o putere foarte mare. El nu mai convoca vechea adunare a nobilimii, *cortesurile*, care fuseseră mai înainte sfatul regal, ci guverna în chip absolut.

Puterea spaniolă a devenit una din cele mai mari din Europa. Încă dinainte de alungarea Maurilor, regii Aragonului începură să intervie în Italia iar un principe de Aragon luase în stăpânire Sicilia. Prin încuscriri cu alte familii regii Spaniei ajunseră rude și cu împărații Germaniei și deveniră o primejdie pentru Franța.

Spania era așa dar al doilea stat unitar ce se formase în apusul Europei.

6. Anglia. Războiul celor două Roze.

Englezii cari fuseseră multă vreme învingători în războiul de o sută de ani, văzură în cele din urmă risipite visurile lor de stăpânire în Franța. După sfârșitul războiului de o sută de ani, Anglia fu însângărată de un mare război civil, Războiul Celor Două Roze. Două familii înrudite, Lancaster și York se războiau pentru tronul Angliei. Cel dintâi avea ca stemă o roză roșie, cea de-a doua o roză albă, de aceea s'a numit războiul Celor Două Roze.

Regele *Henric VI de Lancaster* era căsătorit cu o prințesă franceză, femeie foarte energică, *Margareta de*

Anjou. Ea sfătuia pe rege să umilească pe nobili și să-și întărească autoritatea în țară, cum fusese înainte de Magna Carta. Ducele *Richard de York* se răscoală împotriva regelui, dar este bătut și ucis. Fiul său, Eduard de York caută să războie pe tatăl său și în adevăr prinde și omoară pe rege și pe copiii lui, proclamându-se rege cu numele de Eduard IV. La moartea regelui cei doi copii minori fuseseră lăsați în grija unchiului lor Richard, care însă voia să ia domnia pentru dânsul. El închise pe cei doi copii într'un turn mare care se află și azi în mijlocul Londrei, numit *Turnul Londrei*. Intr'o noapte el trimise pe călăi, cari sugrumară pe cei doi copii. Rămășițele lor au fost găsite abia în zilele noastre în ascunzătoarea unde le puseseră oamenii lui Richard. Acesta dădu de veste că cei doi copii au murit de moarte bună și se proclamă rege sub numele de Richard III. Englezii însă bănuiau adevărul și se răsculară chemând în țară pe Henric Tudor, urmaș al familiei Lancaster, care se refugiase în Franța. În lupta dela *Bosworth* (1485) Richard III fu bătut și omorât, iar Henric Tudor luă în căsătorie pe *Elisabeta*, sora copiilor uciși. Prin această căsătorie se împăcă războiul familiei Lancaster și York și Henric VII Tudor își începu domnia cu pace.

Și Războiul celor Două Roze fu purtat mai ales de nobili. Mulți din ei pieriră în lupte, altora li se confiscară averile, așa că *puterea acestei clase slăbi foarte mult și în Anglia*. De această slăbire se folosiră regii, care-și întemieră și aci o putere unitară.

LECȚIA XVII.

Răsăritul Europei. Rusia, Polonia, Ungaria și Tătarii.

1. Rusia.

Am văzut că Slavii de răsărit s'au întins pe locul lăsat liber de năvălitorii mongoli. Mai multe triburi erau așezate pe valea Niprului, însă fără o organizație politică unitară. Normanzii din Scandinavia trecură cu bărcile lor

peste Marea Baltică în veacul al XI-lea și urmând văile râurilor puseră stăpânire pe toate triburile slave până la Marea Neagră. Ei uniră aceste triburi sub conducerea lor și formară astfel un nou popor, poporul rusesc. Clasa stăpânitoare, normandă, purta numele de *Varegi*, dar cu-

Nobili și preoți Ruși (după o miniatură).

rând s'a slavizat și s'a contopit cu populația supusă. Centrul celui dintâi stat rusesc a fost la *Kiev*, iar cel dintâi conducător vareg din acest oraș s'a numit *Ruric* și a dat naștere celei dintâi familii domnitoare a Rusiei. Rușii în această epocă erau păgâni, dar prin legăturile lor cu Bizantinii s'au creștinat. Kievul fiind așezat pe malurile Niprului, se putea face negoț pe acest râu și pe Marea Neagră cu Imperiul de Răsărit. Adesea însă apăreau, pe corăbii mici, pirăți ruși până la porțile Constantinopolului și îngrozeau pe stăpânitorii de acolo. Am văzut că împăratul *Ioan Timisches* cheamă pe Ruși, sub conducerea lui *Sviatoslav* în Bulgaria, și că numai în urma asediului Silistrei, ei fură alungați din Peninsula Balcanică. Cel mai însemnat rezultat al contactului Rușilor cu Bizanțul a fost creștinarea lor. Această creștinare a fost opera marelui cneaz *Vladimir*.

la anul 988. Rușii au primit creștinismul dela Greci, iar mai târziu au adoptat și liturghia slavă creată, cum am văzut, de Metodie și Kiril. De aceea Rușii au rămas ortodoxi, bisericile lor și pictura icoanelor rusești s'au făcut după modelul celor bizantine.

Broderie rusească.

În perioada dela Kiev cultura rusească a început să ia avânt. Atunci s'a clădit vestita biserică cu mozaicuri pe pereți, în stil bizantin, *Sfânta Sofia* din Kiev.

La începutul veacului al XII-lea a trăit la Kiev un cronicar anonim (unii îl numesc Nestor), care a scris despre originea Slavilor și a Rușilor, pomenind și de existența Românilor la nordul Dunării.

Sub urmașii lui Vladimir Rusia dela Kiev începu să decadă din pricina certurilor pentru tron. Intocmai ca și

imperiul lui Carol cel Mare, statul rusesc se împărți într-o mulțime de stătulețe, conduse de principii vasali ai marelui cneaz dela Kiev.

Această epocă poate fi comparată în istoria Rusiei cu epoca feudală din apusul Europei. De aceste împrejurări se folosiră barbarii din Asia și năvăliră asupra Rușilor. În anul 1237 Tătarii bătură cumplit la Calca pe principii ruși, îi supuseră pe toți și arseră Kievul. Două veacuri și jumătate stătură Rușii sub robia Tătarilor și principii ruși plăteau tribut hanului. Și mai târziu, după ce s'au liberat, Rușii au păstrat în firea lor amintirea stăpânirii apăsătoare a Tătarilor. Aceasta se vede din felul cum au suportat atâta vreme jugul țarilor autocrați. Intre principii ruși supuși ai Tătarilor se ridică unul mai bogat și care se bucura de încrederea hanului, acel al Moscovei. În anul 1481 principele Moscovei, Ivan III izbuti să scuture jugul Tătarilor și să unească toate micile state rusești. Noul stat rusesc avea acum capitala la Moscova, departe de drumurile de comerț ce duc în Europa și de aceea civilizația lui a avut un aspect mai mult asiatic. Kievul rămase părăsit și fu cucerit de Poloni, împreună cu toată Ucraina.

Marele cneaz dela Moscova luă titlul de țar (împărat) al tuturor Rusiilor, arătând prin aceasta că are pretenții și asupra Rușilor Mici și a Rușilor Albi, cari pe atunci se aflau sub stăpânirea Poloniei. De aceea au început lupte neîncetate între Poloni și Ruși și o dușmănie între aceste două popoare, care nu s'a stins până azi.

În interior țarul cărmuia despotic, înconjurat de nobilimea creată de dânsul prin demnități și donații, boerii, numiți întocmai ca la noi. În schimb cnezii, urmașii vechilor proprietari și a feudalilor, erau lăsați deoparte și nu aveau influență.

2. Polonii.

Polonia este o țară locuită ca și Rusia de un popor slav. Triburile slave din nordul Poloniei se uniră în veacul al X-lea sub un rege numit Mieszco, care trecu împreună cu poporul său la creștinism. Botezul îl primi dela papa dela Roma, așa că Polonii au rămas până azi catolici și

în țara lor s'a răspândit învățătura limbii latine și civilizația din apusul Europei.

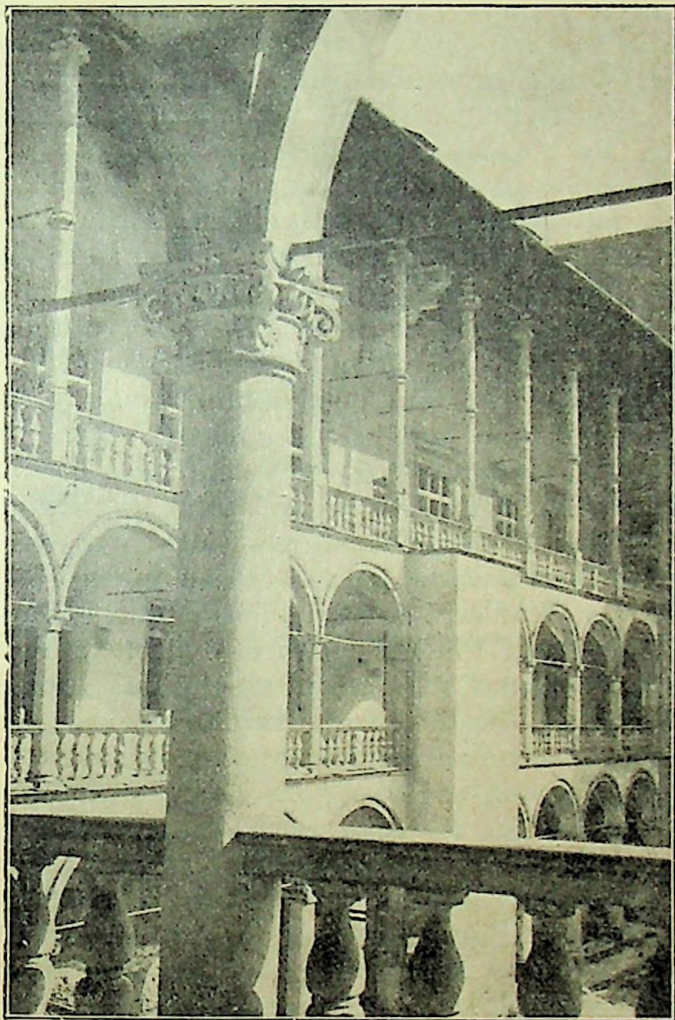
În vremea năvălirii Tătarilor, Polonia era și ea împărțită în numeroase state mici ca și în Rusia și de aceea unele din ele fură supuse de Tătari, altele de Germani și de Cehi. Abia *Cazimir cel Mare* (1335—1370) izbuti să scuture jugul strein și să unească din nou pe Poloni în-

Boeri ruși în rugăciune.

tr'un stat unitar. El făcea parte din dinastia cea veche a *Piaștilor*. Era un bun organizator, a fundat cele mai multe orașe din Polonia, aducând coloniști germani, și-și așeză capitala la Cracovia, pe malul Vistulei. Cazimir cuceri și *Galiția răsăriteană*, devenind astfel vecin cu Moldova. În Galiția se află orașul *Liov* sau *Lemberg* care a devenit un oraș comercial foarte important. Negustorii din Liov aduceau mărfuri din Germania și le schimbau cu cele aduse pe corăbiile de pe Marea Neagră de către negustorii genovezi la *Chilia* și la *Cetatea Albă*, trecând astfel prin țara noastră.

Nenorocirea Poloniei din acea vreme era faptul că n'avea eșire la mare, astfel că comerțul ei era paralizat. La Marea Neagră drumul era tăiat de Români și de Tă-

Palatul regilor Poloniei la Cracovia (sec. XVI).

tarii așezați în Crimeia, la Marea Baltică de *Cavalerii Teu-*
toni, care, după sfârșitul cruciadelor, se așezaseră în Pru-
sia, la gurile Vistulei. Acest neajuns fu înlăturat de ur-
mașii lui Cazimir. După scurta domnie a regelui Ludovic

cel Mare, care uni Polonia cu Ungaria, urmă în scaunul Poloniei fiica sa *Hedviga*. Aceasta se căsători cu marele cneaz al Litvaniei, *Vladislav Jagelo*.

Litvania era un ținut întins așezat în Polonia și Rusia, cuprinzând și o mare parte a Ucrainei. Litvanii erau păgâni și din această cauză dela numele lor a rămas cuvântul *liftă*, care înseamnă om necurat. Vladislav căsătorindu-se cu Hedviga, primi și botezul creștinesc împreună cu tot poporul său (1385). Astfel s'a creștinat și ultimul popor păgân din Europa.

Odată cu aceasta se uni Polonia cu Litvania formând o țară mare și puternică. Acest lucru îngădui lui Vladislav să înceapă lupta pentru eșirea la mare. La sud el obținu dela domnul Moldovei, *Petre Mușatin*, să-l recunoască ca suzeran al său și să-i dea omagiul de vasal (1387). Negustorii din Liiov căpătără dela domniul Moldovei dreptul de a face negoț prin țară până la Marea Neagră, la porturile Chilia și Cetatea Albă. *Suzeranitatea Poloniei asupra Moldovei are prin urmare un motiv economic.*

Lupta pentru eșirea la Marea Baltică fu însă lungă și grea. Cavalerii Teutoni se apărară cu îndârjire în castelele lor, dar Vladislav îi bătă în lupta dela *Tanenbergh* (1410). Mai târziu Polonii cuceriră o parte a Prusiei și tăiară prin această țară un coridor de-alungul Vistulei până la portul Danzig. Restul Prusiei fu lăsat cavalerilor, însă ei trebuiră să recunoască suzeranitatea Poloniei.

Regele Poloniei era ajutat la conducerea statului de nobilimea mare din Litvania și de cea din Polonia. În Polonia pământurile erau foarte mult divizate și nobilimea de mici proprietari se numea *șleahtha*. Din când în când reprezentanții nobilimii se adunau într'un sfat numit *dietă* sau *seim* care hotăra impozitele, pacea sau războiul și toate măsurile privitoare la bunul mers al statului. De aceea regele Poloniei avea o putere foarte redusă, iar nobilimea lua tot mai mult în mână conducerea statului. Polonia deveni astfel un stat aristocratic, spre deosebire de statele din apus care, cum am văzut, se făcuseră monarhii absolute. Acest fapt se datorește situației economice a Poloniei, care era o țară agricolă și în care proprietarii de pământ, adică nobilii erau singurii producători.

3. Ungaria.

Aceiași situație politică și socială o găsim și în Ungaria. Și această țară trăia mai ales din agricultură și de aceia nobilii, magnații căpătară o putere deosebită în stat. Burghezia germană, în special Sașii din Ardeal, nu era destul de puternică ca să-i ție piept, iar regele cu greu își putea menține autoritatea față de nobili. Când regele Andrei II se întoarse din cruciadă, nobilii nu voră să-l mai primească în țară, decât după ce iscăli un mare privilegiu în favoarea nobilimii care le dădea toată puterea în mână, Bula de aur (1222). În fiecare an la sărbătoarea Sfântului Ștefan se aduna dieta nobilimii, fără de hotărârea căreia regele nu putea face nimic. Nobilii aveau chiar prin diferite provincii armate separate și strângeau birurile în folosul lor. Regele rămase mai mult un conducător militar.

Din cauza luptelor dintre rege și nobilime Ungaria slăbi foarte mult și când, în anul 1241 năvăliră Tătarii, regele Bela IV nu se putu împotrivi barbarilor și fu silit să fugă peste graniță. La întoarcerea în țară el găsi totul pustiit și ars.

Peste câțva timp se stinse dinastia Arpadiană și începură lupte pentru tron, din care ieși învingător Carol Robert din familia de Anjou (1308—1342). Această familie era de origine franceză și domnea la Neapole. Aducerea ei în Ungaria a avut de rezultat introducerea obiceiurilor cavalerilor francezi și a învățaturii din apus. 1301

După moartea lui Carol Robert urmă în scaun fiul său, Ludovic cel Mare (1342—1382), care luând în căsătorie pe fiica lui Cazimir cel Mare din Polonia, ajunse mai târziu rege și în această țară. El făcu mai multe războaie în Italia, învinse republica Veneției, cuceri Dalmația și străbătu cu oastea lui prin toată Italia, până la Neapole, unde restabilii în scaun pe rudele sale.

În vremea lui Carol Robert și a lui Ludovic cel Mare s'au întemeiat cele două principate române, Țara Românească și Moldova, prin lupte cu regii unguri, așa cum vom învăța în lecția următoare.

După moartea lui Ludovic cel Mare, rămaseră două fiice ale lui, *Hedviga* și *Maria*.

Cea dintâi moșteni coroana Poloniei și se căsători, cum am văzut, cu Vladislav Jagelo din Litvania. Maria moșteni Ungaria și luă în căsătorie pe *Sigismund* de Luxemburg, regele Boemiei, care astfel deveni și rege al Ungariei. Mai târziu el fu ales și împărat al Germaniei, așa că întruni sub sceptrul său o mulțime de țări. Planul său era de a respinge năvălirea Turcilor în Europa, mai ales că acești barbari se iviseră până la granițele Ungariei. În lupta sa cu Turcii *Sigismund* fu mult ajutat de domnul Țării Românești, *Mircea cel Bătrân*, dar înaintarea turcească fu întârziată, dar nu oprită definitiv.

4. Tătarii.

Năvălirea popoarelor de rasă galbenă din Asia în Europa a ținut mai multe veacuri de-a rândul, din veacul al IV-lea, începând cu Hunii, până în veacul al XIII-lea când se iviseră la Dunăre *Pecenegii* și apoi *Cumanii*. Am văzut că aceștia din urmă ajutaseră pe frați Petre și Asan să întemeieze imperiul româno-bulgar. Dar și stăpânirea cumână din sudul Rusiei și din Muntenia fu înlăturată de o nouă năvălire, a Tătarilor.

Năvălirea Tătarilor se deosebește de celelalte năvăliri barbare prin aceea că ei au format un întins imperiu în Asia și numai după aceea au pornit la cucerirea Europei. Tătarii se trag din deșertul *Gobi*, la nordul Chinei și sânt un popor nomad. La anul 1206 se ridică în fruntea lor un șef viteaz numit *Gingis han*, care în scurtă vreme cuceri China și după aceea aproape toate țările din Asia: Siberia, Persia și mai târziu chiar India, întemeind astfel cel mai întins imperiu din câte au existat în istorie. Armatele tătărăști erau formate numai din călăreți, care în mase de zeci de mii străbăteau cu iuțeală sute de kilometri. Țările supuse erau lăsate stăpânitorilor locali, în schimbul tributului și ajutorului urmat. La curtea hanului existau registre, în care se însemnau toate tributurile și numele stăpânitorilor supuși.

La început Tătarii aveau o religie specială, se închinau mai ales la stele, dar după ce au ajuns în legături cu Turcii, cu care erau înrudiți, au trecut la religia mahomedană, pe care o au și azi.

După ce supuseră aproape întreaga Asie, Tătarii trecură în Europa. Ei se ciocniră mai întâi de Ruși și de Cumani și supuseră Kievul și toată Rusia. De acolo, în anul 1241 Tătarii se împărțiră în mai multe cete și năvăliră asupra diferitelor țări din Europa, pustiind totul în calea lor. Una dintre cete învinse pe Poloni și trecu apoi în Boemia asupra Cehilor, pe care îi supuse de asemenea; alți Tătari năvăliră prin Germania. Una din cele mai cumplite năvăliri a lor a fost în țările locuite de Români și de Unguri. Povestirile tătărăști arată că cetele lor au supus și țara *Ulaghilor*, adică a Vlahilor (Românilor), iar în Ungaria am văzut cum siliră pe regele Bela IV să-și părăsească țara. Din fericire pentru popoarele din Europa tocmai atunci muri hanul Tătarilor și Tătarii se retraseră, mulțumindu-se cu plata tributului.

Statul tătăresc își avea acum în Europa capitala pe malurile Volgii, dar marile imperii tătăresc, care se întindea de la Oceanul Pacific până la Dunăre, se împărți în mai multe hanate, care începură să se lupte între ele. Dela o vreme cel mai însemnat hanat din Europa a fost cel din *Crimeia*, care a ținut timp de cinci veacuri și care a avut mult de luptă cu Rușii, Polonia și România.

LECTIA XVIII.

Intemeierea Principatelor Române.

1. Țările Române înainte de intemeiere.

Regiunea dintre Dunăre, Nistru și Carpați n'a fost lipsită de populație românească în timpul năvălirilor barbare. Românii au conviețuit cu barbarii, căci aceștia aveau tot interesul să menție o populație agricolă, care valorifica bogățiile pământului. Am văzut cum dintre barbari, acei care avură un rol hotărâtor pentru formarea poporului român au fost Slavii.

Românii împreună cu Slavii au format mici stătulețe, ca niște triburi, pe văile râurilor. Conducătorii acestor stătulețe se numeau, după modelul slav *cnezi* sau *voevozi*. Am văzut că atunci când Ungurii au năvălit în Transilvania, au găsit acolo formațiuni politice slavo-române, cu care au avut de luptat, dar încetul cu încetul elementul slav a fost înghițit și asimilat de cel românesc.

La sudul și la răsăritul Carpaților, în Muntenia și în Moldova de mai târziu, au existat de asemenea mici voevodate și cnezate românești. Astfel într'o *diplomă*, sau privilegiu dat de regele Ungariei Bela IV cavalerilor Ioaniți se vede că la 1247 erau în Muntenia următoarele mici stătulețe: *Banatul Severinului*, care era o cetate ungurească cu teritoriul înconjurător ascultător de ea. În fruntea Banatului se afla un căpitan ungar cu titlul de *ban*. Tot în Oltenia era *Voevodatul lui Litovoi*, pe valea Jiului, *cnezatele lui Ioan și Farcaș*, în județul Vâlcea, iar dincolo de Olt, în județele Muscel și Argeș era un alt voevodat românesc, al lui *Seneslav*. Și în Moldova au existat asemenea formațiuni politice românești. Cnezatele *Bolohovenilor* (Valahilor) și ale *Brodnicilor* (locuitorii dela vaduri) sânt chiar dincolo de Nistru și în Galiția, pe unde se întinseseră ramuri ale poporului nostru în veacul al XIII-lea.

Aceste organizații nu erau libere, ele erau supuse prin tribut Tăaritor sau Ungurilor; de altfel micimea lor nu le îngăduia să râvnească la o viață independentă. Trebuie să le considerăm mai mult ca niște asociații rurale, sate apropiate și conduse de un singur șef. Viața exclusiv rurală și locală a făcut să nu se simtă nevoia unor state românești mai mari.

Împrejurările care au schimbat această situație și au permis unirea micilor stătulețe în state mai mari sânt două: prima este o împrejurare de ordin economic, *crearea drumurilor de comerț prin părțile noastre*, a doua este de ordin politic, *slăbirea puterii ungurești și a celei tălărești*.

Drumurile de comerț au fost deschise în primul rând de către Sașii din Ardeal.

Acești coloniști germani așezați în orașele din Ardeal, aproape de pasurile Carpaților, au început să facă negoț cu Orientul; ei treceau prin Țara Românească mai ales

prin pasurile *Bran* (dela Braşov) şi *Turnu-Roşu* (dela Sibiu). De acolo drumurile de comerţ duceau la Dunăre la porturile Giurgiu şi Brăila şi apoi în Bulgaria şi în Imperiul Bizantin. Saşii aduceau din Germania şi din Flandra postavuri pe cari le schimbau în Orient cu produsele exotice, aduse din Asia de caravane, Şi în Moldova de mai târziu s'au deschis drumuri de comerţ. Unul din ele venea dela oraşul săsesc *Bistriţa*, peste Carpaţi, spre Nistru şi spre coastele Mării Negre; altul venea din Polonia, unde am văzut că principalul oraş comercial era Liov, de unde drumul trecea prin Suceava până la porturile Chilia şi Cetatea Albă, stăpânite de Genovezi.

Crearea acestor drumuri de comerţ a avut de rezultat adunarea negustorilor la diferite popasuri şi întemeierea unor oraşe cu colonişti germani de-alungul lor. Astfel s'au întemeiat *Câmpul Lung* din Muscel, *Baia* şi *Suceava* în Moldova, care sânt mai vechi decât întemeierea principatelor. Pe de altă parte crearea acestor oraşe şi nevoia unei asigurări a comerţului în aceste părţi au avut de rezultat unirea micilor triburi în state mai mari. Iată cum deschiderea drumurilor de comerţ a dat naştere la formarea statelor.

Imperiul tătäresc odinioară aşa de întins, se fărâmişase, aşa că autoritatea lui în părţile Dunării era foarte slăbită. De asemenea regatul unguresc care suferise mult depe urma năvălirii Tătarilor, ajunse şi el la o mare slăbiciune în urma luptelor pentru tron după stingerea dinastiei Arpadicnilor, pe la 1300. Români liberaţi pentru moment de constrângerea vecinilor, găsiră prilejul nimerit să-şi unească micile stătuleţe, întemeind pela 1300 Ţara Românească, iar o jumătate de veac mai târziu Moldova.

2. Intemeierea Ţării Româneşti.

Basarab Intemeietorul.

Cel dintâi dintre micii voevozi români care a încercat să-şi întindă stăpânirea şi să se libereze de sub suzeranitatea ungurească a fost *Litovoi* dela Jiu. Pe la 1275 Litovoi a ocupat chiar un ţinut de dincolo de Carpaţi, în valea Haţegului, însă în lupta cu oastea ungurească

trimisă împotriva lui a căzut apărându-și țărișoara.

Pe la 1320 voevodul din stânga Oltului, Basarab urmașul lui Seneslav, găsiind împrejurări mai favorabile, reușește să unească sub sceptrul său toate voevodatele și cnezatele depe ambele maluri ale Oltului, ba chiar pune stăpânire pe Banatul Unguresc al Severinului. Astfel, în

Biserica Sf. Nicolae Domnănești de la Curtea de Argeș.

împrejurări puțin cunoscute, un mic voevod de sub munte fundează un stat mare cu numele de *Țară Românească*. Acest stat, care este temelul pe care s'a ridicat mai târziu România de azi, avea drept capitală orașul Câmpul Lung, iar familia domnitoare care se trage din întemeietor, îi poartă numele.

Firește că întemeierea unui stat nou la granițele Ungariei, în regiuni asupra cărora Ungurii aveau pretenții de stăpânire, și mai ales pierderea Banatului Severinului, nu a putut lăsa nepăsători pe regii unguri. Indată ce noua dinastie de Anjou s'a consolidat în Ungaria în persoana lui Carol Robert, acesta a pornit o mare expediție împotriva statului abia întemeiat al lui Basarab.

Războiul cu regele Ungariei Carol Robert, la 1330

a fost una din cele mai frumoase pagini ale istoriei poporului nostru. Regele ungar venea cu o armată mare de cavaleri îmbrăcați în zale după moda apuseană; domnul Țării Românești nu dispunea decât de țărani în haine albe, înarmați cu arcuri, cu topoare și cu coase. Totuși izbânda a fost a aceluia care și-a apărat moșia împotriva năvălitorilor streini.

După ce Carol Robert a străbătut o bună parte a țării, venind dela Severin spre Olt și de acolo spre Curtea de Argeș și Câmpul Lung, negăsind nicăeri pe dușmani, el se hotărî să se întoarcă în Ardeal prin pasul Branului. Aci la *Posada*, într'un loc strâmt între munți armata regală fu surprinsă de oștenii lui Basarab, care dela înălțime o nimiciră cu bolovani și cu o ploaie de săgeți. După trei zile de luptă regele fugi îmbrăcat cu hainele unui nobil și însăși pecetia cea mare fu pierdută în strâmtoarea munților. Prin această izbândă Basarab își asigură independența țării în chip definitiv.

După moartea lui Basarab (1352) urmă în scaun fiul său, *Nicolae Alexandru*, care reluă relațiile cu Ungurii, sub domnia lui Ludovic cel Mare, fiul lui Carol Robert, și luă în căsătorie pe o nobilă maghiară, doamna *Clara*. În vremea acestui domn pașnic s'a întemeiat mitropolia Țării Românești la Curtea de Argeș, cu binecuvântarea patriarhului dela Constantinopol. Dar în vremea fiului lui Alexandru, *Vladislav, zis și Vlaicu-Vodă* (1364—1377) relațiile cu Ungurii se strică din nou. Ludovic cel Mare cucerise *Vidinul* dela țarul bulgar *Strașimir*, cumnatul lui Vlaicu. Domnul Țării Românești porni asupra cetății de peste Dunăre și o cuceră, așa că Vidinul a stat câțva timp sub stăpânire românească. Ludovic trimise atunci împotriva lui Vlaicu oștile Ardealului sub conducerea voevodului *Nicolae*, dar în lupta depe malul *Dâmboviței* năvălitorii avură soarta lui Carol Robert și voevodul Nicolae al Ardealului își găsi moartea. În cele din urmă regele Ungariei, văzând că nu poate supune pe viteazul său vecin, căzu la învoială și *Strașimir* fu restabilit la Vidin, iar Vlaicu rămase cu feudele de peste munți, *Amlașul și Făgărașul*.

3. Intemeierea Moldovei.

Moldova de mai târziu era mai aproape de Tătari și de aceia aceștia treceau adesea pe acolo și făceau incursiuni chiar și peste munți, în Ardeal. Regele *Ludovic cel Mare* trimise la 1345 împotriva lor pe voevodul ardelean *Andrei*, care-i bătă cumplit. În oastea acestui voevod se aflau și numeroși Români din Maramureș sub conducerea voevozilor lor locali. Unul dintre aceștia, *Dragoș*, a fost lăsat de Unguri să păzească regiunile de unde fuseseră alungați Tătarii, și astfel a întemeiat un mic voevodat pe valea râului Moldova, a cărui nume îl poartă și țara și cu capitala la *Baia*. Acest voevodat era sub vasalitatea Ungurilor, ca un fel de marcă înaintată a lor.

Adevăratul întemeietor al Moldovei a fost *voevodul Bogdan din Maramureș*. Pornind din satul său *Cuhnia* cu Românii din Maramureș, el trecu munții și învinse pe *Sas*, fiul lui *Dragoș*, și pe copiii lui, luând în stăpânire voevodatul Moldovei ca domn independent la 1359. Zădarnic încercă *Ludovic cel Mare* să reia țara pierdută; și aci vitejia Românilor respinse în mai multe rânduri pe năvălitori, așa că *Bogdan* rămase stăpân în țara lui. Noul stat se întinse în scurtă vreme peste toate ținuturile dintre Carpați și Nistru și capitala lui a fost mutată la *Suceava*.

Dinastia lui *Bogdan* stăpâni numai scurtă vreme în Moldova, după moartea lui *Lațcu*, fiul lui *Bogdan* se ridică la 1374 o nouă dinastie numită a *Mușatinilor*, după numele *Margaretei* sau *Mușatei*, fiica lui *Bogdan*, căsătorită cu un boer moldovean.

Petre Mușatin văzând primejdia ungurească, care era mereu asupra țării sale, își căută un protector puternic și se declară vasal al regelui Poloniei *Vladislav Iagielo*. Am văzut că sub sceptrul acestui rege Polonia se unise cu *Litvania* și ajunsese o mare putere în răsăritul Europei. De aceia protecția ei putea fi de mare însemnătate pentru Moldova. Pe de altă parte și Polonia avea nevoie de Moldova, ca să-și asigure drumul comercial spre *Marea Neagră*. În aceste împrejurări suzeranitatea polonă asupra Moldovei ține timp de un veac, până ce a fost înlocuită cu cea turcească.

Petre Mușatin împrumută chiar pe regele Poloniei cu o mare sumă de bani și în schimb capătă ca zălog *Pocuția*, provincie vecină cu Bucovina, iar nepotul său *Alexandru cel Bun* (1400—1432) ajută cu oaste pe Poloni în luptele lor împotriva Cavalerilor Teutoni. În vremea acestui domn Moldovenii stăpâneau vechile cetăți genoveze dela Dunăre și dela Nistru, Chilia și Cetatea Albă.

Avem așa dar în veacul al XIV-lea două state românești. Această împrejurare a fost de sigur o piedică pentru unitatea de stat a poporului nostru. Acest fapt se datorește existenței drumurilor de comerț deosebite în regiunea dintre Carpați și Nistru, drumul Sașilor din Sibiu și Brașov, și adrumurilor dintre Carpați și Nistru, drumul negustorilor din Lemberg spre Cetatea Albă. În orice caz *aceste state reprezintă o creație a energiei românești și caracterul lor românesc s'a păstrat în decursul veacurilor, deși erau înconjurate de dușmani mult mai puternici și mai bogăți.*

LECȚIA XIX.

Turcii în Europa. Căderea Constantinopolului. Luptele cu Români.

1. Turcii în Europa.

Turcii Selgiucizi din vremea cruciadelor cu sultanul lor dela Iconium, în Asia Mică, rezistaseră la toate atacurile cruciaților și puneau mereu în primejdie stăpânirile asiatice ale Imperiului Bizantin. Dar dela o vreme și acest sultanat începu să decadă și locul Turcilor Selgiucizi fu luat la 1300 de către o altă ramură a Turcilor, numită după conducătorul ei *Osman*, *Osmanlii* sau *Otomani*. Turcii din Asia intraseră în legături strânse cu Arabii, așa că Arabii, popor semit, influențaseră adânc cu cultura lor acest popor mongol. Până azi limba literară a Turcilor este cea arabă, pe când cea populară a rămas mongolă; arta, literatura și în genere toată civilizația sânt de origine arabă.

În scurtă vreme Turcii alungară pe Greci din toate

stăpânirile lor din Asia Mică și-și așezară capitala aproape de Bosfor, la *Brussa*. De acolo ei nu întârziară să treacă și în Europa, ceea ce constituia o primejdie pentru statele din acest continent desbinate și slăbite de lupte interne.

În Peninsula Balcanică se aflau în veacul al XIV-lea următoarele state: *Imperiul Bizantin*, slăbit sub familia Paleologilor, cari nu stăpâneau decât o parte a imperiului de odinioară, *Bulgaria*, fostul Imperiu Româno-Bulgar, acum despărțit în două state, țaratul dela Vidin și cel dela Târnova. Venea apoi *Serbia*, care cunoscuse o epocă de glorie sub regele Ștefan Dușan, cuceritorul Macedoniei, dar care era și ea acum împărțită în două, Serbia propriu zisă și Serbia macedoneană. În sfârșit, dincolo de Dunăre era principatul *Țării Românești* care se afla încă în perioada de consolidare. În aceste împrejurări le-a fost Turcilor ușor să spuie unul după altul aceste state.

Trecerea Turcilor în Europa a avut loc anul 1357, când un pretendent la tronul Bizanțului, din familia Cantacuzinilor i-a chemat în ajutor. Turcii așezați în tabără lângă *Galipoli*, profitară de un cutremur care dădămă un zid al cetății și pătruseră în ea, de unde n'au mai vrut să plece. Sultanul Murad I folosindu-se de luptele interne din imperiu, supuse în scurt timp aproape toate stăpânirile lui, afară de Constantinopol, care era foarte bine întărit dinspre uscat și dinspre mare. Sultanul își așează capitala la *Adrianopol* și de acolo pornește împotriva Sârbilor și a Bulgarilor.

În lupta depe râul *Marișa* (1371) Murad I bătut pe Sârbii din Macedonia cu despotul lor Vucașin, iar la *Coșovo* său *Câmpul Mierlei* (1389) învinse și pe Lazăr, craiul Serbiei de nord. Serbia de nord fu lăsată în stăpânirea familiei domnitoare sârbești încă aproape o sută de ani, dar ea stat vasal Turcilor și cu datoria de a plăti tribut și de a fi cu oastea gata în slujba Turcilor.

Aceiași soartă, ba chiar mai rea o avură și Bulgaria. *Bajazid* supranumit *Fulgerul*, fiul lui Murad, care căzuse în lupta dela *Coșovo*, cuceri Târnova, ucise pe țarul *Șișman* și transformă țara lui în pașalâc turcesc. Peste câțiva ani și Vidinul, unde domnea *Strașimir*, cumnatul lui

Vlaicu fu cucerit de către Turci. După supunerea Serbiei și a Bulgariei, Turcii își întinseră granițele până la Dunăre și deveniră astfel vecini cu Românii.

2. Luptele Turcilor cu Românii. Mircea cel Bătrân și Ioan Corvin.

În luptele dela Marîța și dela Câmpul Mierlei luptaseră alături de Sârbi și contingente trimise de domnia Țării Românești. Aceasta arată că ei își dădeau seama de

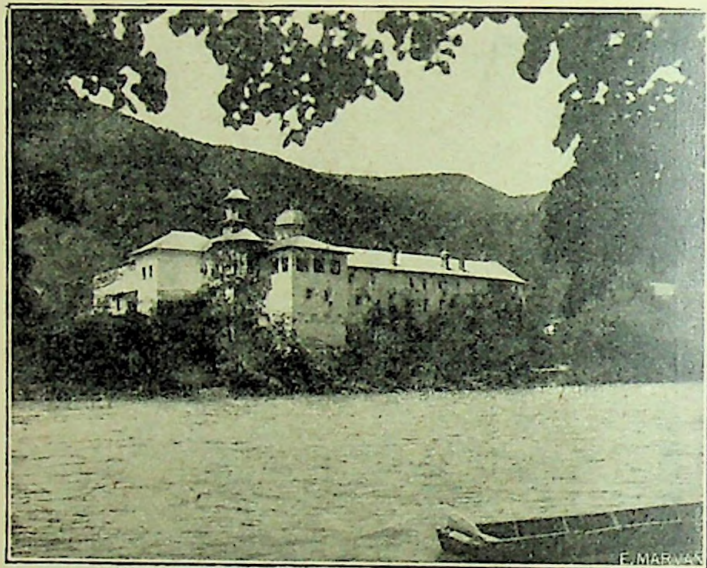

Mircea cu fiul său Mihai.

primejdia ce se apropia de țara lor. Când Baiazid a ajuns la Dunăre, domnea în Țara Românească un domn viteaz și diplomat iscusit, *Mircea cel Bătrân* (1386—1418). El

începu de fapt lupta de apărare a Românilor împotriva Turcilor, luptă care a ținut aproape o sută de ani fără încetare. Această luptă îndărătnică a poporului nostru spre a-și apăra țara a slăbit puterea turcească și a salvat restul Europei de această năvălire.

Imediat după supunerea Târnovei Baiazid trecu Dunărea cu o oaste în care se aflau contingente sârbești și bulgărești, dar Mircea îi ieși înainte și izbuti să-l oprească la *Rovine* (1394). Lupta dela Rovine fu nehotărâtă și

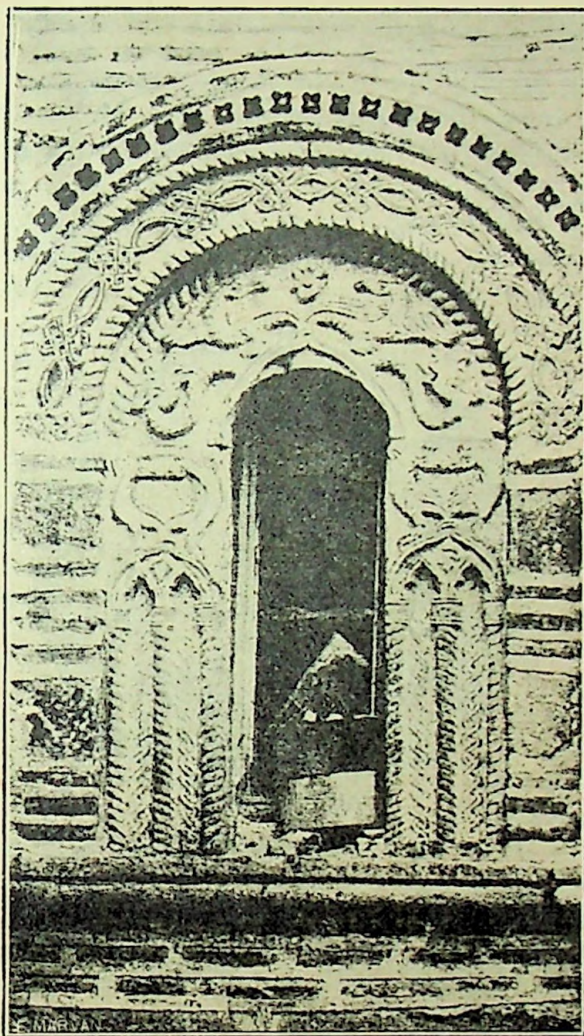

Mănăstirea Cozla.

Turcii rămaseră în țară, unde proclamară ca domn pe un partizan de-al lor, *Vlad*. Mircea atunci ceru ajutor dela vecinul său din Ungaria, *Sigismund de Luxemburg*, a cărui țară era deopotrivă de amenințată de invazia turcească.

Cu ajutorul lui Sigismund, Mircea alungă pe pretendentul Vlad, și proiectează o mare cruciadă împotriva Turcilor. Sigismund cheamă la luptă toate popoarele Europei și sosiră atunci la Dunăre oșteni și cavaleri din Franța, Germania și Italia. Oastea cruciaților împreună cu Ungurii și cu Românii lui Mircea trecură Dunărea

dar Baiazid le ieși înainte la *Nicopole* (1396). Lupta fu pierdută de creștini din cauza lipsei de disciplină a ca-

Un chenar de fereastră dela Mănăstirea Cozia.

valerilor francezi, care se despărțiseră de grosul oștirii și fuseseră înconjurați de Turci.

De câte ori însă Mircea luptă pe teritoriul țării sale, el respinse toate atacurile succesive ale Turcilor. Norocul

său a fost că o ramură a Tătarilor din Asia năvăli asupra lui Baiazid prin Asia Mică. Hanul Timur-Lenk învinse și luă prizonier pe Baiazid în lupta dela *Angora* (1402). Intre fiii lui Baiazid se iscară lupte pentru tron și Mircea sprijini pe unul dintre dâșii, anume *Musa*. Il vedem dar pentru o clipă pe domnul muntean fiind un factor hotărâtor în politica Orientului. Dar Mușă nu se putu menține în scaun și locul său fu luat de fratele său *Ma-homed I*, iar Mircea, obosit de atâtea lupte, primește să plătească tribut Turcilor ca să aibă pace. In schimb Turcii se obligau să nu se amestece în nici un fel în treburile țării.

Ioan Corvin de Hunedoara.

După moartea lui Mircea se iscară însă lupte pentru tronul Țării Românești, care slăbiră țara și dădură curaj Turcilor, cu atât mai mult cu cât asemenea lupte se iviră tot atunci, și în Moldova. Dar Românii nu încelară luptele cu Turcii, căci din mijlocul Românilor Ardeleni se ridică un alt apărător al Creștinătății, *Ioan Corvin din Hunedoara*. Nobil român din Ardeal, pentru meritele sale câștigate în războaiele cu Turcii, căpătase dela regele Ungariei funcția de voevod al Transilvaniei. In această demnitate el întocmi o oaste ardeleană, deosebită de cea ungu-rească și compusă mai ales din țărani români. El mai

avea la îndemână și oștile domnilor din principate, căci intervenind în luptele pentru tron, obligase pe pretenții susținuți de dânsul să stea gata cu oștile împotriva Turcilor. Ioan Corvin avea în acest chip conducerea tuturor Românilor.

Cu aceste oștiri românești el bătu în mai multe rânduri pe Turci, trecu în Bulgaria și în Serbia, nimicind așezările turcești și arătându-se ca un adevărat cavaler cruciat. În anul 1444 Ioan Corvin împreună cu regele Ungariei Vladislay năvăli din nou peste Dunăre, însă în lupta dela Varna regele fu ucis și Ioan Corvin scăpă cu multă greutate. În Ungaria rămăsese un rege minor și Ioan Corvin fu ales regent. Astfel un Român ajunsese stăpân al Ungariei și cât timp a domnit el, Turcii nu izbutiră să treacă Dunărea. Cea mai mare izbândă a lui Ioan Corvin a fost în lupta dela Belgrad (1456), în care el învinse pe însuși sultanul Mahomed II, mântuind astfel Europa de primejdia turcească. Puțină vreme după această izbândă, Ioan Corvin muri, iar Ungurii recunoscători pentru faptele lui, aleseră mai târziu ca rege pe fiul său, Matei Corvin, (1458—1490).

3. Căderea Constantinopolului.

Aproape toată Peninsula Balcanică era în mâinile Turcilor, dar Constantinopolul era încă liber sub cărmuirea împăratului bizantin. Sultanul Mahomed II era hotărât să nu mai îngăduie existența unui oraș stăpânit de Greci în coastele imperiului său. De aceea, în anul 1453, el atacă cetatea de pe mare și de pe uscat și ultimul împărat bizantin, Constantin Paleolog căzu în lupta pentru apărarea capitalei sale. Spargerea zidurilor Constantinopolului se făcuse cu un tun inventat de un român Ardelean, Urban, care îl puse la dispoziția Turcilor. După căderea orașului, Mahomed II își mută capitala la Constantinopol și transformă Sf. Sofia în moschee.

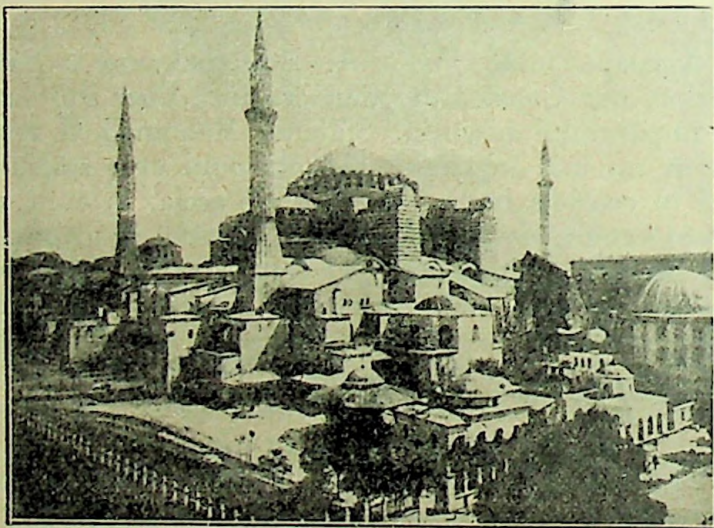
Căderea capitalei imperiului bizantin e socolită ca un fapt istoric de mare însemnătate și de aceea istoricii consideră că la această dată, 1453, încetează istoria Evului Mediu și începe Istoria Modernă. Pentru noi Români a

avut urmări rele căci Turcii își transportară acum toate forțele în spre Dunăre, nemai având teamă de dușmanii dela spate. Pe de altă parte, stăpânind Bosforul și Dar-

Sultanul Mahomet II, cuceritorul Constantinopolului.

danelele, Turcii erau stăpâni pe negoțul de pe Marea Neagră și puteau opri corăbiile care veneau să transporte mărfuri din țările noastre. De aceea comerțul românesc era amenințat și în curând începu să decadă. O altă ur-

Biserica Sf. Sofia- zidită de Justinian, transformată de Turci în moschee.

mare a căderii Constantinopolului a fost că mulți Greci fugiți din Imperiul Bizantin de teama Turcilor trecură în țările noastre, dar cei mai învățați, artiști și scriitori, își găsiră adăpost în Italia, unde contribuiră la renașterea artistică și literară din acea țară.

4. Continuarea luptelor Românilor cu Turcii. Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

Cum era de așteptat Turcii își îndreptară din nou privirile către țările noastre. În Țara Românească domnea

Vlad Țepeș

pe atunci Vlad-Țepeș, domn crud care avea obiceiul să tragă în țeapă vinovații și adesea chiar pe nevinovați. El

fusese adus în scaun de Ioan Corvin și de aceia Mahomed II nu-l privea cu ochi buni și voia să-l înlocuiască cu fraatele său, Radu cel Frumos, crescut la curtea turcească. Sultanul trimise în Muntenia pe pașa de Vidin, ca să-l prindă și să-l ducă la Constantinopol. Vlad-Țepeș însă surprinse

Ștefan cel Mare.

pe pașe, îl luă prizonier și-l trase în țeară cu toți oșteni: lui.

Mahomed II porni în persoană în fruntea oștirii lui, care era pe atunci cea mai mare din Europa, împotriva

Țării Românești (1462). Vlad Țepeș nu se putea împotrivi în câmp deschis unei asemenea oștiri, el hărțui pe Turci și într-o noapte pătrunse chiar în tabăra turcească până la cortul sultanului, pe care însă nu-l găsi acolo. Aceste incursiuni nu putură opri însă înaintarea turcească și aceștia izbutiră să impună ca domn pe protejatul lor, iar Vlad Țepeș se adăposti în Ardeal.

Era acum rândul Moldovei să apercă creștinătatea împotriva păgânilor. În fruntea acestei țări se ridică acum una din personalitățile cele mai de seamă, din câte a dat vre-o dată neamul românesc, Ștefan cel Mare (1457—1504). Ștefan cel Mare era un admirabil oștean, care nu căuta niciodată gloria deșartă, ci numai apărarea țării lui. El știa întotdeauna să se folosească de locurile potrivite ce prezentau codrii și munții țării sale. Țara și-a înconjurat-o cu un lanț de cetăți și și-a pregătit o puternică oaste boeri și țărani. Ca diplomat a fost iscusit și a știut să învingă pe rând pe dușmanii lui, fără să aibă niciodată doi dușmani în față.

Când era învins știa „să se ridice de-asupra învingătorului“, cum spune cronicarul. La începutul domniei sale a fost în dușmănie cu regele Ungariei Matei Corvin, din cauză că acesta voia să ia Moldova sub suzeranitatea lui. Dar când regele Ungariei năvăli în Moldova în fruntea unei mari oștiri, Ștefan cel Mare îl surprinse și-l bătă cumplit în lupta dela *Baia* (1467) și puțin a lipsit ca regele să fie luat prizonier. Dar primejdia turcească sili pe cei doi adversari să se împace.

În adevăr, luptele lui Ștefan cu Turcii începură imediat și Ștefan interveni în Muntenia, unde detronă pe domnul pus de Turci, Radu cel Frumos. El urmărea să aibă în țara vecină un domn credincios, ca să facă din Țara Românească un zid de apărare al creștinătății. În mai multe rânduri Ștefan a schimbat pe domnii munteni, cari trecuseră de partea Turcilor.

Aceasta a fost o pricină a războiului lui Ștefan cu Turcii; pe de altă parte aceștia voiau să puie mâna pe Chilia și Cetatea Albă, porturile moldovenești prin care se scurgeau bogățiile țării.

La începutul anului 1475, sultanul trimise împotriva

lui Ștefan pe Soliman pașa în fruntea unei mari oștiri. Ștefan se retrase până la *Vaslui* și aci în ziua de 10 Ianuarie atacă pe Turci într'un loc păduros și mlăștinos. Izbânda lui Ștefan fu completă, oastea turcească fu nimicită și domnul Moldovei putu trimite scrisori tuturor principilor creștini, dându-le de știre despre izbânda lui. Papa Sixt IV îl felicită pe Ștefan, numindu-l „Atlet al lui Cristos”, dar banii care s'au strâns în tot Apusul pentru ajutorarea lui Ștefan fură opriți de regele Ungariei, Matei Corvin. În anul următor, 1476, sultanul Mahomed II porni în persoană în fruntea Turcilor, a Tătarilor și a Muntenilor împotriva lui Ștefan. Acesta se întări în codrii Neamțului, la *Valea Albă*, cu zece mii de boeri într'o cetățue construită din trunchiuri de copaci. Armata sultanului cuceri cetățuia după o luptă grea și acolo pieri floarea boerimii moldovene. Ștefan însă nu se descurajă și se întări în cetățile Moldovei. Nici una dintre cetăți nu putu fi luată de Turci și sultanul văzându-se în preajma iernii, se retrase fără nici o ispravă.

După moartea sultanului Mahomed II (1481), Ștefan avu câtăva vreme liniște, dar noul sultan Baiazid II atacă în anul 1484 cetățile Chilia și Cetatea Albă, pe care le cuceri prin surprindere. Sultanul se retrase înainte de a da ochii cu Ștefan, dar cetățile rămaseră în stăpânirea Turcilor. Aceasta însemna ruina comerțului moldovenesc și existența unor garnizoane turcești în țară. De aceea Ștefan se învoi să plătească tribut Turcilor și astfel și cel de-al doilea principat românesc căzu sub suzeranitatea lor.

La sfârșitul domniei sale Ștefan mai avu un război și cu Polonia, cari îl atacaseră sub regele lor, Ioan Albert. Polonia fură cu totul învinși în lupta dela *Codrii Cosminului*. (1497) și Ștefan lăsă la moartea lui (1504) o țară temută și respectată.

Cultura Evului Mediu în Apusul Europei.

1. Biserica și cultura.

Năvălirile barbarilor, ruina comerțului și luptele între statele feudale au făcut ca în Evul Mediu civilizația să dea mult înapoi și să existe chiar secole întregi de adevărat întuneric cultural. Numai la Bizanț s'a păstrat într'o formă originală civilizația antică. Totuși nu se poate spune că în Apusul Europei n'a existat deloc cultură în timpul Evului Mediu. Mai ales dela cruciade cultura a început să se infiripeze din nou, în mănăstiri și universități. Cultura medievală în apus a fost dominată de biserică. Pe când nobilii și cu atât mai mult țărani nici nu știau să scrie și să citească, preoții și călugării erau singurii oameni învățați din acele vremuri. În mănăstiri călugării din diferite ordine, în special *Benedictinii*, copiau operele scriitorilor antici, câte fuseseră salvate de prădăciunile barbare. Grație lor au fost păstrate până în zilele noastre operele lui Virgiliu, Titu Liviu și ale lui Cicero și învățații studiază azi aceste texte după copiile făcute de călugării din Evul Mediu.

De oarece limba sfântă a bisericii din Apus a fost cea latină, toată învățătura, teologia, știința și literatura cultă erau în limba latină. De asemenea toate actele oficiale, dela simple scrisori până la diplomele solemne se făceau în limba latină. Chiar popoarele de rase diferite, ca Germanii și Ungurii învățaseră să scrie latinește și se întâmplă atunci acest fapt paradoxal că după căderea imperiului roman, limba latină are cea mai mare extindere în Europa.

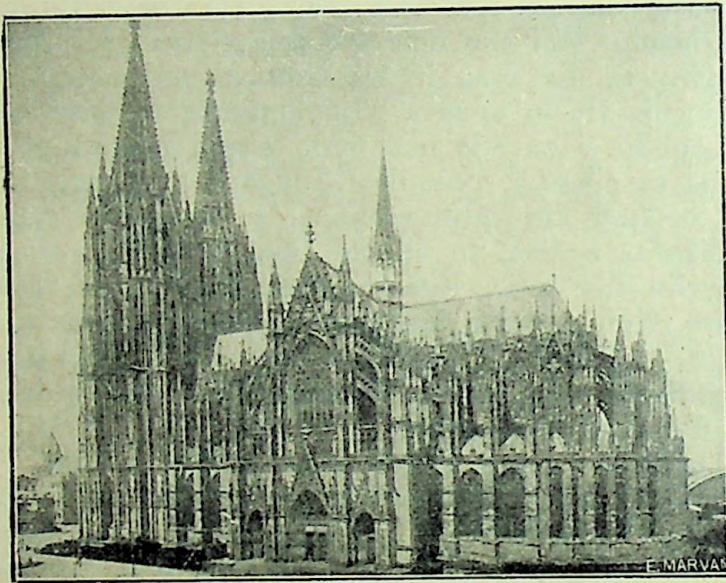
2. Universitățile.

Dela o vreme învățătura în Evul Mediu n'a rămas numai în mănăstiri, ci s'au creat instituții de înaltă cultură numite Universități, pentru că în ele se învăța *universalitatea cunoștințelor* omenești de pe vremea aceia. Încă din vremea lui Carol cel Mare se făcuse o încercare în această

direcție, dar epoca de înflorire a universalității medievale a fost în veacul al XII-lea și al XIII-lea.

Dintre cele mai vechi universități din lume, sânt cea din Bologna în Italia, dela Paris în Franța, dela Oxford în Anglia, iar în răsăritul Europei, în veacul al XIV-lea avem cea din Praga și cea din Cracovia.

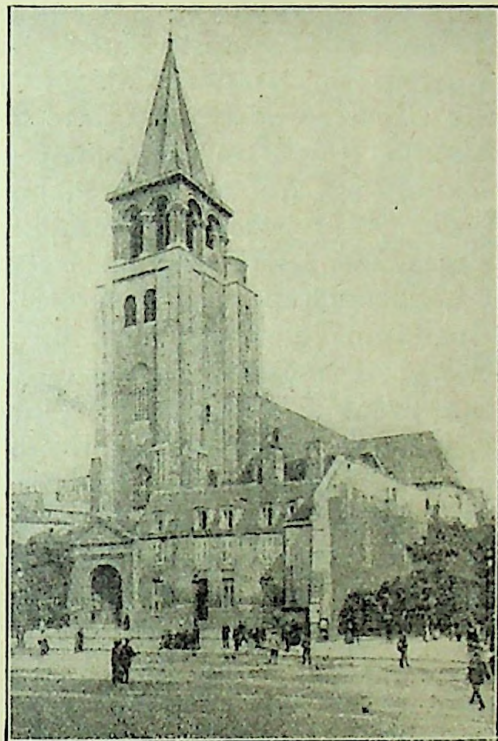
Învățământul în aceste universități era foarte asemănător și firește se făcea numai în limba latină. Metoda învățământului medieval se numea *scolastică* și se compunea din următoarele grade: primul grad de învățământ îl

Catedrala (Domul) dela Colonia.

constituia așa numitul *trivium*, grup de trei materii, gramatica, retorica (arta de a vorbi) și dialectica (arta de a judeca prin discuții); învățământul superior era numit *quadrivium*, un grup de patru materii, aritmetica, geometria, astronomia și muzica. În sfârșit, învățământul cel mai înalt îl constituia teologia. Dela o vreme s'au mai adăugat și alte obiecte de studii și universitățile au fost împărțite în *facultăți* și anume existau patru facultăți: teologia, medicina, artele (litere) și dreptul.

Studentii din Evul Mediu mergeau adesea peste țări și mări să audă un profesor vestit și cei mai mulți trăiau din cerșit. Profesorii erau, cei mai mulți, oameni ai bisericii, clerici, și autoritatea lor era foarte mare. Adesea li se cerea avizul de către regi în cazuri complicate de

Saint Germain-des-Prés.
Turnul este unul din cele mai vechi monumente ale Parisului.
Temelile ei au fost puse încă din veacul X.

drept internațional, sau de controverse teologice. Universitățile erau autonome, studenții erau judecați de profesori, chiar pentru delictе ca furtul și altele, ceiaсе constituia un fel de stat în stat și era un omagiu adus culturii.

3. Literatura.

Literatura în Evul Mediu era de două feluri. Cea cultă era de caracter mai mult bisericesc și era în întregime în limba latină. Dar alături de această literatură a

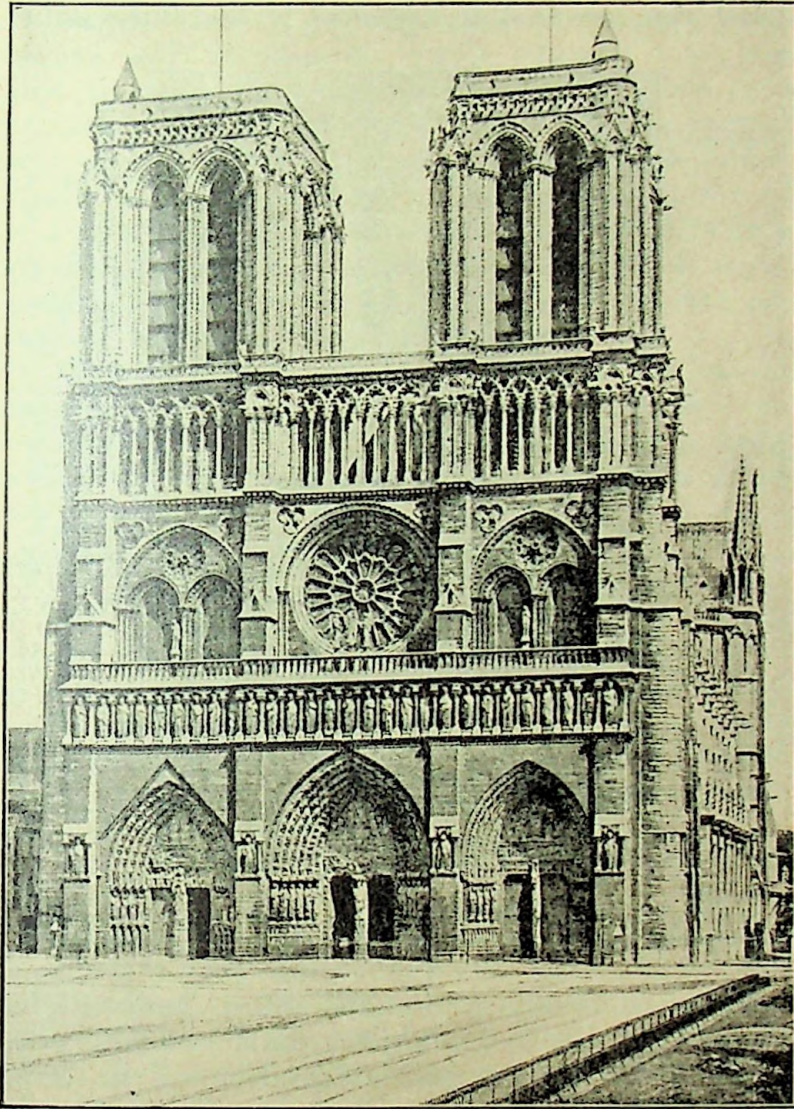
clericilor și a universităților s'a dezvoltat la toate popoarele din Europa o foarte bogată literatură populară. Evul Mediu a fost epoca eroică a cavalerilor, a cruciaților, a luptelor neîncetate între vecini. Era firesc ca aceste lupte să aibă un răsunet în literatură. În Franța, în Germania, în Țările Scandinave faptele eroilor erau cântate de poeți populari în limba națională și aceste cântece se repetau la banchetele din castele și la șezători. Asemenea cântece de luptă se numesc *Chansons de geste*. Dintre cele mai vestite este *Chanson de Roland* în care sânt cântate faptele lui Roland, nepotul lui Carol cel Mare în luptele sale cu Maurii din Spania. În Germania s'a născut epopea *Nibelungilor*, în care sânt înfățișate luptele Germanilor cu Hunii. În tot occidentul apar epopei eroice cu caracter popular, întocmai cum fusese la Greci, în epoca Iliadei și a Odiseii. O regiune în care literatura medievală eroică a luat un mare avânt a fost sudul Franței, așa numita *Provence*, unde s'a născut o literatură în limba *provensală*, apropiată de cea franceză și de cea italiană. În această regiune s'au dezvoltat *trubadurii*, poeți nobili, care cântau în castele faptele eroice ale cavalerilor. Tot acolo a fost centrul *romanului courtois*, adică al romanului de curte, în care se pomeneau aventurile cavalerilor îndrăgostiți.

Între operele literare cele mai răspândite în Evul Mediu a fost și romanul lui Alexandru cel Mare, care a fost tradus în aproape toate limbile europene și chiar în românește sub numele de *Alexandria*. Alături de romanul de aventuri avem în Evul Mediu și un fel de teatru. Teatrul medieval are un caracter religios și anume se reprezentau în piață, în fața catedralelor scene luate din Biblie sau din viața Mântuitorului. Aceste piese de teatru, la care participa tot poporul dintr'un oraș se numeau *Mistere*.

4. Precursorii Renașterii.

Din Provence literatura a trecut în Italia. Multă vreme scriitorii italieni imitau romanele de aventuri și poemele trubadurilor, ba chiar scriau ei înșiși în limba provensală.

Dar către sfârșitul Evului Mediu s'a dezvoltat în Italia o mișcare literară națională, care a întrecut cu mult toate

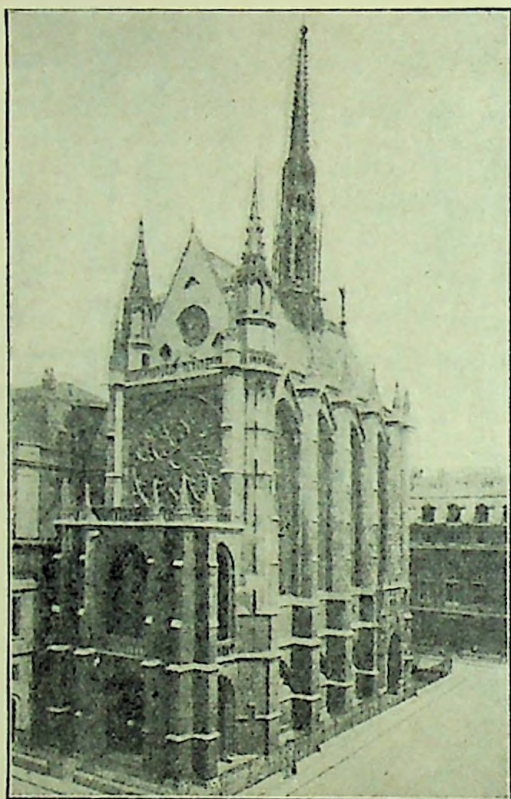

Vestita Catedrală Notre-Dame de Paris.
Are una dintre cele mai frumoase fațade din lume.

literaturile din celelalte țări. Se poate spune că această mișcare literară a fost începutul unei renașteri a artei,

premergătoare marelui mișcări ce se va ivi în Italia în veacurile XV-lea și XVI-lea, sub numele de *Renaștere*, despre care vom învăța mai târziu.

Cel mai însemnat reprezentant al literaturii italiene,

La Sainte-Chapelle, construită între 1245—1248 pentru a adăposti rămășițele corpului regelui Ludovic cel Sfânt, mort în cruciadă.

care a rupt cu tradiția provansală, a fost *Dante Alighieri* (1265—1321). Dante era originar din Florența și a avut o viață sbuciumată; și-a găsit sfârșitul în exil la Ravena, după ce adversarii lui politici îl alungaseră din Florența. În viața privată a fost tot atât de pasionat și de luptător ca în politică, dar către sfârșitul vieții s'a produs în sufletul său o înseninare și atunci, vrând să se lepede de toate pasiunile omenești a scris capo-d'opera lui în limba italiană, epopeea *Divina Comedie*. Această operă în

versuri este compusă din trei părți: poetul își inchipuie o călătorie în lumea cealaltă unde îl călăuzește poetul latin Virgiliu. În prima parte vizitează *Infernul*, apoi *Purgatoriul* și la urmă *Paradisul*, unde regăsește în sfârșit pe iubita lui Beatrice, moartă. Această epopee cuprinde toate superstițiile și credințele Evului Mediu, dar în același timp se vede începutul unei lumi noi, care admiră frumusețea formei perfecte. Divina Comedie este și un document sufletesc, căci vedem în ea un om care a suferit și care a luptat. Unele părți sânt de o frumusețe neîntrecută ca de pildă legendele din viața oamenilor de odinioară (ce se spovedesc poetului care vizitează regiunile infernului) și care au inspirat pe numeroși poeți de mai târziu.

Tot în Italia și anume tot la Florența au trăit și alți poeți mari, ca *Petrarca*, autorul vestitelor *sonete*, cele mai frumoase poezii de dragoste din limba italiană și *Bocaccio*, autorul *Decameronului*, o culegere de nuvele ce se povesteau la curțile principilor italieni.

5. Arhitectura, Sculptura și Pictura.

Arta în Evul Mediu este foarte deosebită de cea antică, în primul rând din cauză că odată cu schimbarea religiei și cu introducerea creștinismului, urma ca Dumnezeu să fie preamărit cu altfel de locașuri decât zeii păgâni. În Apus s'a dezvoltat un stil arhitectonic de catedrale de piatră, numit *stilul roman*, caracterizat prin arcuri rotunde de-asupra porților și în interior.

În epoca cruciadelor și mai ales în secolul XIII se naște în Franța un nou stil arhitectonic, *stilul gotic*, care e reprezentat deasemenea prin catedrale de piatră, dar elementul cel mai caracteristic este *ogiva* sau arcul frânt. Acest element arhitectonic dedea catedralelor gotice un aspect colțuros, dar svelt și înălțat către cer. Catedralele gotice sânt imense clădiri lucrate de mii de meseriași, timp de sute de ani, o dovadă a evlaviei medievale. Acești coloși de piatră erau sprijiniți de jur împrejur de contraforturi; în interior de-o parte și de alta două șiruri de coloane susțineau tavanul, ferestrele lungi și ascuțite erau formate din *vitrouri*, adică un fel de mozaic din sticle de diferite culori, prin care filtra lumina în nava catedralei.

Pe dinafară catedralele medievale sânt acoperite de sus până jos de statui în piatră. Aceste statui reprezintă pe sfinții protectori, ce păzesc de-o parte și de alta intrarea, îngeri cu surâsuri serafici pe buze, iar sus de tot se văd

Statui la catedrala din Chartres (Franța).

demonii cu chipuri schimonosite, care așteaptă să apuce sufletele păcătoșilor. Adesea capetele jghiaburilor de piatră pentru scurgerea apei aveau înfățișarea unor figuri infernale care rânjeau dela înălțime. La toate acestea se adăoga pentru a completa impresia artistică și muzica bisericească de orgă.

Cele mai vestite catedrale gotice sânt în Franța *Notre Dame din Paris*, catedrala din *Reims*, în Germania cea din *Colonia*, etc. Toate aceste opere de artă sânt anonime,

(nu se cunoaște numele arhitectului). Ele sânt opera breslelor de meseriași din Evul Mediu, care în chip obscur au creat toate aceste frumuseți, fără să creadă necesar să le semneze și să se laude cu ele, lucrând numai din credință în Dumnezeu.

Giotto. Invierea lui Lazăr.

În Germania, în centrul și în răsăritul Europei arta gotică a luat forme mai modeste, adesea catedralele erau clădite din cărămidă în loc de piatră. Totuși și până în țara noastră avem monumente de artă gotică, în bisericile Sașilor din Ardeal.

Cea mai frumoasă din aceste biserici gotice este *Biserica Neagră* dela Brașov.

În Orient însă, la popoarele ortodoxe arta gotică nu a putut pătrunde din cauza deosebirii de religie. La ortodoxi predomină un alt stil arhitectonic, stilul bizantin, despre care am învățat.

Și în artă, ca și în literatură, în Italia s'a produs la sfârșitul Evului Mediu o mișcare premergătoare Renașterii. Aci arta în care s'a manifestat această mișcare a fost în primul rând *pictura*. Multă vreme în Italia pictura religioasă a fost influențată de arta icoanelor bizantine. Cel dintâi artist care a adus o adevărată revoluție în pictură a fost *Giotto* (1266—1336). Operele lui Giotto sânt picturi murale în biserici. El reprezintă, ca și vechii

iconari, scene din Biblie și din Evanghelie, figuri evlavioase și luminate de o credință interioară. Dar în locul chipurilor nemișcate ale predecesorilor săi el introduce figuri în mișcare, pline de viață. Aceasta este începutul unei ere noi în artă, când viața își recapătă drepturile în locul extazului religios. Principalele opere ale lui Giotto la Padova și la Assisi, în biserica Sf. Francisc.

6. Știința.

Dintre popoarele din Evul Mediu acel care a cultivat mai mult științele au fost Arabii. Arabii fiind în legături cu civilizațiile mai vechi din India și din China, au adus de acolo în Europa o mulțime de cunoștințe. Multă vreme cei mai vestiți matematicieni, chimiști și astronomi, precum și medicii cei mai învățați au fost Arabii. Dela ei s'au răspândit apoi cunoștințele științifice în diferite țări din Europa, în special în Italia.

Învățații din Evul Mediu nu urmăreau cunoașterea dezinteresată a adevărului, căci știința lor era foarte des amestecată cu vrăjitoria. Astfel *alchimia* era chimia Evului Mediu. Alchimiștii studiau proprietățile corpurilor și amestecurile lor cu scopul de a descoperi așa numita *piatră filosofală*, despre care credeau că are proprietatea de a transforma în aur toate metalele pe care le atingea. De asemenea alchimiștii fabricau băuturi miraculoase, aducătoare de noroc sau de nenorocire. Dar biserica pedepsea aspru pe vrăjitori și-i ardea de vii, considerându-i ca potrivnici ai dreptei credințe și instrumente ai diavolului. Pe de altă parte în Evul Mediu s'a dezvoltat și cercetarea mișcării astrelor, însă nu astronomia, care este o știință adevărată, ci *astrologia*, care și ea are un aspect vrăjitoresc. Astrologii credeau, întocmai ca magii asirieni, că pot ghici viitorul și soarta oamenilor din mișcarea stelelor. Mulți principii și regi aveau la curtea lor astrologi, cu cari se sfătuiau înainte de a începe războaie și de a lua vre-o măsură politică.

Cum se vede, știința din Evul Mediu nu era o adevărată știință și abia la sfârșitul acestei epoci se vor face marile invențiuni științifice, busola, praful de pușcă și tiparul, care au revoluționat lumea și au dat naștere vremurilor moderne.